

Въведение в Священото Писание на Новия Завет

ГЛАВА ПЪРВА

I. Общи сведения за Св. Писание на Новия Завет

1. Понятие за Св. Писание на Нов Завет

Сътворението на човека по образ и подобие Божие предполага отношения между Твореца-Бога и сътворения човек, предполага промисъл от страна на Бога и послушание от човека.

Човекът обаче съгрешил. Неговата святост изчезнала. Съвестта се помрачила. Волята отслабна. Между човека и Бога застанал грехът, който ги разделял.

Необятната Божия любов дала начин и средство за премахване на греха. Бог промисъл и обещал Спасител за падналото човечество. В определеното от Божия промисъл време този Спасител, Божият Син Иисус Христос, се въплътил, за да изпълни Своята мисия. Тази мисия има две основни части: 1. Иисус Христос съобщил възвишеното Си учение относно вярата и нравствеността за спасението на човешкия род. 2. Чрез смъртта и възкресението Си изкупил човечеството от греха.

Всичко това е запазено в Священото Писание и Священото Предание, легнали в основата на св. Православна църква.

Под новозаветно Св. Писание разбираме сборник от свещени книги, писани по Божие вдъхновение от Христови апостоли или техни непосредствени ученици, в които се излага животът, дейността и учението на Спасителя Христос, изкупителното Му дело, установените от Него Тайнства, основаването и разпространението на Църквата, както и развитието на това учение от Христовите апостоли.

Известно е, че съществува и друг сборник от свещени книги, а именно старозаветните, където се описва историята на богоизбрания еврейски народ от грехопадението до идването на Спасителя Христос.

Тези два сборника носят общото име Библия: □□□□□□□□□□ (мн.ч. от □□□□□□□□□□ - книжка, писмо). Това название се среща у св. пророк Даниил (9:2 - □□□□□□□□□□, книгите) и в 1 Макавейска книга (12:9 - □□□□□□□□□□□□□□□□, светите книги). Употребява се също в 1 и 2 послание на св. Климент Римски до коринтяни. А от времето на Ориген названието влиза в обща употреба. Прието в латиноезичната християнска книжнина, то се възприема като съществително в ед. число (biblia), употребено за пръв път така от Бонавентура (1221-1274 г.).

Други имена, които носят старозаветните и новозаветните книги, са: “Писания” (□□□□□□□□), “Писание” (□□□□□□□□□□□□□□□□), “Свети (съотв. Свещени) Писания” (□□□□□□□□□□□□□□□□). Тези названия,

употребявани за старозаветните книги, започнали да се употребяват и за новозаветните книги. Така се получават названията: “Св. Писание на Стария Завет”, “Св.

Писание на Новия Завет” или общото название “Св. Писание”

Научната богословска литература употребява думата канон. Казва се: “канон на свещените книги”, “библейски канон”, “старозаветен канон”, “новозаветен канон”.

Църковно право: “Правило, закон, норма”.

Литургика: “Църковна песен, съставена от няколко ирмоса и тропари, разпределени в отделни песни”.

Думата канон е гръцка (κανων от грц. дума κανων - тръстика); има много значения, които могат да бъдат разпределени на четири групи.

- 1) Прът, линия, инструмент за определяне на прави и отвесни линии.
- 2) Правило, образец, пример (Филип. 3:16).
- 3) Плоча или дъска - надписана, таблица, списък, каталог сборник.
- 4) Дял (2 Кор. 10:13), данък - граждански или църковен.

Библията се нарича “канон” поради това, че: а) тя е сборник от разни свещени книги и б) съдържа правила за вяра и живот - “твоего слово е светило за ногата ми и светлина за пътеката ми” (Пс. 118:105).

Това понятие започва да се употребява в първите десетилетия на християнската ера. Ориген, Евсевий Кесарийски, св. Атанасий Велики, Св. Йероним наричат новозаветните свещени книги “канонически книги”.

От думата κανων (канон) произлиза и глаголят κανωνιζω със значение “приемам в канона”; заедно с него често се употребява и глаголят канонизирам (“въцърковявам”), за да се означае, че Църквата признава повестна книга за каноническа.

2. Названието “Св. Писание на Новия Завет”

2. 1. Понятието “Завет”

При работа със Священото Писание неизбежно срещаме понятието “завет”, съответстващи с определенията “стар завет”, “нов завет”. То е заимствано от старозаветните текстове на Библията. В еврейския оригинал стои **tyrb**. В превода на Стария Завет, известен като “Превод на седемдесетте (преводачи)”, на латински Septuaginta, думата **tyrb** се среща 270 пъти, предадена с гръцкото съществително **tyrb** (на латински **testamentum**). Съвсем естествено понятието преминава и в новозаветните книги, в чийто оригинален гръцки текст **tyrb** се среща 33 пъти (от тях

7 пъти – в старозаветни цитати), разпределени така: 4 пъти в синоптичните Евангелията, 2 пъти в Деяния на св. апостоли, 26 пъти в св. ап. Павловите послания (само в Евр. – 17 пъти!), 1 път в Откровение на св. Йоан Богослов¹.

2.2. Старозаветната употреба на понятието “завет”

Първоначално, в старозаветните книги, понятието *berit* (*tyrb*) се употребява за означаване на завета на Бога с израилския народ още от времето на Авраам. Етимологически разгледана, думата означава “разпореждане” (съответно - с материална или духовна собственост), “завещание”, “последна воля”. Гръцкото съответствие (διαθήκη) произхожда от глагола διατίθημι - подреждам, поставям в определено състояние; правя завещание, определям (нщ). В правния му смисъл понятието е употребено в Гал. 3:15 (“човешко завещание, утвърдено вече, никой не разваля, нито допълня”) и Евр. 9:16-17 (“защото, дето има завещание, необходимо е да последва смъртта на завещателя; понеже едно завещание добива сила само след смърт”). В преносен смисъл διαθήκη означава разпореждане, волеизявление по даден въпрос, съответно - съюза, който Бога сключил Авраам и с потомците му, а това е именно основното, срещано в новозаветните книги значение, т. е. завет. В такъв смисъл думата се среща в Гал. 3:17 (“законът не отменя утвърдения по-преди от Бога завет за Христа”), 4:24 (“това са двата завета, единият от Синайската планина...”), на много места в Посланието до евреите и в други послания на св. ап. Павел, а също така и в онези места, където се предават думите на Иисус Христос от Тайната вечеря, когато Той установява тайнството св. Евхаристия и говори за Своята кръв на “новия завет” (Мат. 26:28; Марк 14:24; Лука 22:20; 1 Кор. 11:25).

2.3. “Завет” като определение за библейските книги

Още през времето на Моисей свещените старозаветни книги почнали да се наричат “книги на завета”: “И взе книгата на завета и прочете гласно пред народа” (Иzx. 24:7). По-късно започнали да наричат “книги на завета” всички свещени старозаветни книги (4 Цар. 23:2, 21; Сир. 24:25; 1 Мак. 1:57). По подобие на старозаветните постепенно започнали да наричат и новозаветните писания “книги на завета”. Интерес представлява употребата на думата “завет” във 2 Кор. 3:14, където св. ап. Павел говори за четенето на “Стария Завет”: “И доднес, кога се чете Ветхийт Завет,

¹ Срв. Johannes Behm. Der neutestamentliche Begriff διαθήκη.- ThWNT, Bd. 2, S. 132.

остава неснето същото покривало, което се снима чрез Христа”.

2.4. Понятието “Нов Завет”

Названието “Нови Завет” (ⲛⲟⲧⲓ ⲛⲉⲧⲓ ⲁⲛⲁⲃⲉⲧⲏ) почнало да се употребява през апостолския век.

Евсевий Кесарийски (Църк. история V, 16, 3): “един отмонтанистите наричал свещените новозаветни книги “Нов Завет”. Същото название се среща у Ориген (За началата IV, 1, 1) и Тертулиан, като след 3 в. става общоупотребително.

Думата ⲛⲟⲧⲓ ⲛⲉⲧⲓ (евр. *tyrb - berit*, лат. *testamentum*) има значения:

1) завещание, разпореждане, заповед; 2) съюз, договор.

В Стария Завет тази дума се употребява и с двете значения. А) Бог съобщава, заповядва, обещава (Бит. 17:4; Изх. 19:5). Б) Бог сключва съюз, договор с човека. Своите обещания, заповеди Бог съобщава на човека във форма на договор, съюз и така човек е заставен да слуша и изпълнява Божията воля.

Тези книги, в които бил изложен заветът на Бога към човека, т. е. божественото откровение, били наречени “книги на завета”. В старозаветните книги е изложено божественото откровение до идването на Иисус Христос. В новозаветните книги е изложено божественото откровение след Иисус Христос.

За двата завета се говори у св. пророк Йеремиа: “Ето настъпват дни, казва Господ, и ще сключа с дома Израилев и дома Юдин нов завет, не такъв завет, какъвто сключих с бащите им в деня, когато ги хванах за ръка, за да ги изведа от Египетската земя” (Йер. 31:31-32). Също и книгите на Новия Завет говорят за двата завета на човека с Бога: “Това е Моята кръв на Новия Завет” (Мат. 26:28; Марк 14:24; Лука 20:20; 1 Кор. 11:25).

Названията Стари и Нови завет се употребяват понякога и със значение за време. Стари Завет - времето преди Христос. Нови Завет - времето след Христос.

3. Произход на Новозаветните свещени книги

Иисус Христос е проповядвал Своето учение, Той не е писал нищо. Един само случай е спомената в Свещеното Писание, където се говори, че Иисус писал: когато довели при него жената, хваната в прелюбодеяние. “А Иисус се наведе надолу и пишеше с пръст по земята, без да обръща на тях внимание” (Йоан. 8:6). Евсевий Кесарийски цитира в църковната си история едно писмо от Христос до едеския цар Авгар, намерено в архивата на гр. Едеса. Това Иисус Христово писмо с отговор на писмо от царя Авгар до Христос.

Това писмо е имало свои защитници, но днес се счита за апокрифно от всички учени.

Устната проповед на Христос е имала голяма сила и влияние върху сърцата и душите на хората. “Никой не е говорил тъй, както тоя човек” (Йоан. 7:46). Тая устна проповед е била квас за заквасване на вселената. От нея произхожда, като пръв и особено важен източник за Христовото учение - Свещеното Предание, пазено в Църквата

Устно проповядвали първоначално и Христовите апостоли. Иисус при изпращането им на проповед ги напътствал: “Коего ви говоря в тъмнина, кажете го на видело; и което чуете на ухо, разгласявайте от покривите (Мат. 10:27). “Не сте вие, които ще говорите, а Духът на Отца Ми, който говори във вас” (Мат. 10:20). Тази Апостолска проповед е имала голяма сила. “Господи, в Твоето име и бесовете се покоряват нам” (Лука 10:17).

След смъртта и възнесението на Христос, християнството започва да напредва по цялата римска империя. Явява се нужда от подробни писмени сведения за живота, учението и изкупителното дело Христово, за да се разяснят някои истини от Христовото учение, да се опровергават възникнали лъжеучения и да се дадат напътствия на Новоосновената Църква Христова. Тази нужда предизвиква появата на Новозаветните книги: 4 канонически Евангелията; Деяния Апостолски; 7 съборни послания; 14 Павлови послания и Откровението на ап. Йоан Богослов.

Новозаветните писатели са писали по Божие вдъхновение. Дух Свети говорил чрез тях не само в проповедите им, но и в писаните от тях книги. “Аз ще помоля Отца и ще ви даде друг Утешител, за да пребъдва с вас во веки.... Утешителят, Дух Свети, когото Отец ще изпрати в Мое име, той ще ви научи на всичко, и ще ви напомни всичко, що съм ви говорил (Йоан. 14:16, 26).

4. Писатели на свещените Новозаветни книги

Едни от Свещените книги са написани от апостолите на Иисус Христос, а други от непосредствени ученици на апостолите, под тяхно ръководство.

Думата апостол (“о апостолос” от глагола “апостолло” - изпращам) значи пратеник. Иисус Христос имал два вида апостоли: а) В тесен смисъл на 12-те Му избрани от Него ученици, за да бъдат постоянно при Него в земния Му живот и да Му помагат при проповядването и новото спасително учение. “А когато настана ден, повика учениците си и избра от тях дванадесет, които ги нарече апостоли” (Лука 6:13), б) В широк смисъл са избраните по-късно 70 други, за проповядване на учението Му. “След това Господ избра и други седемдесет и ги разпрати пред Себе Си по двама за всеки град и място, където сам щеше да отиде” (Лука 10:1).

Апостоли със специално възложени задачи, избрани от Христос, са братята Господни (Юда и др.), Павел и др. “Иди, защото той Ми е избран съд, за да понесе името ми пред народи, царе и синове Израилеви (Деян. 9:15).

В древния християнски паметник “Учение на 12-те апостоли” се говори за харизматични апостоли, имащи мисионерско назначение, да проповядват по разни страни.

На избраните от Христос апостоли се дават права и обещания: “не сте вие, които ще говорите, а духът на Отца ви, Който говори във вас (Мат. 10:20). “Ще помоля Отца и ще ви даде друг Утешител... Дух Свети... Той ще ви научи на всичко и ще ви напомни всичко, що съм ви говорил” (Йоан 14:16). А това обещание важи и за устната им проповед, и за Писанията, т. е. за свещените новозаветни книги. От 12-те апостоли са писали книги: Матей - Евангелие; Петър - две послания; Йоан - Евангелие, 3 послания и Откровение.

От другите апостоли са писали книги: Яков - послание; Юда - послание; Павел - 14 послания. От непосредствените ученици на апостолите са писали книги: Марк - Евангелие; Лука - Евангелие и Деяния Апостолски. Евангелист Марк бил спътник и сътрудник на апостолите Петър и Павел, и е записал ап. Петровата проповед за Иисус Христос Евангелие, одобрено от ап. Петър. Евангелист Лука бил спътник и сътрудник на ап. Павел. Евангелието му според Оригеновото свидетелство било одобрено от ап. Павел. Според древното предание евангелист Лука бил един от 70-те апостоли - един от двамата пътници за Емаус (Лука 24:13). Някои древни църковни писатели твърдят, че ев. Марк е бил един от 70-те. Възприема се мнението, че той е бил младежът, който следвал загърнат в платнище след Христос при залавянето Му (Марк 14:51-52).

5. Боговдъхновеност на свещените Новозаветни книги

Св. Православна църква приема, че и Старият, и Новият Завет са боговдъхновени (Πνευματικὰ - “боговдъхновен” от Πνεύμα - Бог и Πνεύμα - духам, вея, дишам).

За боговдъхновеността на Св. Писание се говори в:

- а) *Символа на вярата*: “вярвам и в Светия Дух, Господ животворящ, Който изхожда от Отца, Който се почита и слави наравно с Отца и Сина, и Който е говорил чрез пророците”.
- б) *Свещеното Писание*: “Дух Господен говори в мене и словото Му е на езика ми” (2 Цар. 23:2); “никога по човешка воля не е изречено пророчество, но от Дух Свети просветявани са говорили светите Божии човеци” (2 Петр. 1:21). Под “свети Божии човеци” се разбират писателите на старото и новозаветните книги. “Нам Бог откри това чрез Своя Дух” (1 Кор. 2:10). “Всичкото Писание е боговдъхновено и полезно за поука, изобличение, изправление и назидание в правдата, за да бъде Божият човек съвършен и годен за всяко добро дело” (2 Тим. 3:16-17). “Един неделен ден бях обзет от Дух и чух зад себе си силен глас като тръба, който казваше: Аз съм Алфа и Омега, първият и последният; и туй, що видиш, напиши на книга и изпрати на църквите, що са в Асия (Откр. 1:10-11). Тези библейски цитати от Стария и Новия Завет показват боговдъхновеността на цялото Писание.

в) *Църковни писатели*: св. Климент Римски - “Вие сте изследвали свещените писания, истинските, дадени чрез Светия Дух (До Коринтяните 45:2). Св. Иринеи Лионски - “Ние знаем твърде добре, че Писанието е свършено, защото е изречено от Словото Божие и неговия Дух”. Св. Юстин Мъченик, Теофил Антиохийски, Св. Климент Александрийски, Ориген и др. приемат безрезервно боговдъхновеността на Свещеното Писание.

г) Възвишеното съдържание на Писанието предполага божествен произход Ж. Ж. Русо: “Признавам, че величието на Писанието ме изпълва с учудване. Светостта на Евангелието говори на моето сърце. Погледнете на философските книги с всички техен блясък и важност, колко малки изглеждат те в сравнение с тази книга. Възможно ли е тъй възвишената и в същото време тъй простата книга да бъде човешко слово? Възможно ли е, щото този, за когото тя разказва, да е бил само човек? Много по-естествено е да се допусне, че действително е съществувал Този, Който дал материал за тази книга, отколкото да се предположи съгласието на няколко човеци за да я напишат”.

По въпроса за боговдъхновеността има следните теории:

1. Механична теория. Свети Дух диктувал на библейските писатели и те механически записвали слушаното от Него. Привърженици в древно време били: Атинагор и др.; след реформацията били протестантските богослови Байер, Данхауер и др. В ново време тая теория няма привърженици.

2. Последваща боговдъхновеност (“инопирацио субсеквено”). Библейските книги при писането им не били боговдъхновени. Такива те станали след като Църквата ги признала за такива. Привърженици: Лесий, Хамел, Бонфрер и др.

3. Подпомагаща боговдъхновеност (“инспирацио конкомитанс”). Бог не вдъхновявал пряко библейските писатели, а ги подпомагал при писането на книгите им. Основател: Мартин, Йоан и Иан.

4. Лична боговдъхновеност. Библейските писатели са боговдъхновени; поради това всичко, което те пишат е боговдъхновено. Основател - ШлаЕрмхер.

5. Частична боговдъхновеност. В Библията е боговдъхновено само учението за вяра и нравственост. Привърженици: Келер, Кремор (протестанти) и Ленорман (католик).

6. Целокупна боговдъхновеност. Всичко в Св. Писание е боговдъхновено и свръхестествени и естествени истини. Цялата Библия е Слово Божие, следователно не може съдържанието ѝ да се дели на боговдъхновено и небоговдъхновено. Тя е плод на хармонична дейност на Св. Дух и библейските писатели, като, при писането ѝ, те не са изгубвали свободата и самосъзнанието си. Привърженици: всички католически богослови и мнозина видни православни богослови като Д. Леонардов, П. Легорски и др.

Бог пряко и косвено подбуждал към писане и вдъхновявал библейските писатели. “запиши това за спомен в книгата” (Иzx. 17:14). “И туй, що видиш, напиши на книга и изпрати на църквите, що са в Асия” (Откр. 1:11) - Това е пряко подбуждане и вдъхновение. Косвено Бог подбужда евангелист Лука да напише своето Евангелие. При боговдъхновението, свещените писатели не загубвали свободата, самосъзнанието и личните си качества, което обяснява различието на книгите в Библията по стил и изложение. Има думи в Библията, които на пръв поглед изглеждат маловажни, но при вникване се открива значението им. Напр.: “Кога дойдеш, донеси фелона, що оставих в Троада в Карга, и книгите, особено кожените (2 Тим. 4:13). Тия думи, обаче, хвърлят светлина върху живота на ап. Павел, което е от значение за тълкуването на неговите послания.

Грешки и заблуждения и Библията не може да има. Може да се срещнат грешки, допуснати при преписването, или случки, които те описват от гледна точка на тяхното време, а за нас изглеждат неверни. Напр., Моисей нарекъл слънцето в сравнение със звездите голямо светило, защото така то се вижда; днес науката доказва противното. Иисус Навин говори, че слънцето е спряло, за да може Израилевият народ да изтреби враговете, защото тогава се е мислело, че слънцето се върти около земята.

Понятието боговдъхновеност се разглежда от две страни: а) Като свойство и качество на свещените библейски книги; б) като психологически акт у свещените писатели при написването на книгите им, т. е. такова състояние, при което те съзнателно и свободно, запазвайки своите индивидуални качества, записват това, което Бог по разни начини им вдъхва.

Правото за определяне, кои книги са боговдъхновени и кои не, принадлежи на Църквата. Затова и църквата определя канона на Свещ. Писание. Ако една книга е призната за боговдъхновена, тя се включва в канона на Свещ. Писание, което показва, че боговдъхновеността е необходимо условие за приемане на известна книга в библейския канон.

6. Число на Новозаветните свещени книги

По причина, че Новозаветният канон е приключен (понеже в него е изложено Новозаветното Божествено откровение), не може да се очаква увеличение на Новозаветните свещени книги. На брой те са 27: 4 Евангелията (Матей, Марко, Лука, Йоан); Деяния Апостолски; 7 съборни послания (на Яков, две на Петър, три на Йоан, и на Юда); 14 Павлови послания (до Римляните две до Коринтяните, до Галатяните, до Ефесяните, до Филипийците, до Колосяните, две до Солуняните, две до Тимотей, до Тита, до Филимона и до Евреите); Откровение на ап. Йоана.

Времето на приключването на Новозаветния канон е апостолският век. “Аз ще помоля Отца и ще ви даде друг Утешител, за да пребъдва с вас во веки... Той ще ви научи на всичко и ще ви напомня всичко, що съм ви рекъл (Йоан. 14, 16, 26).

Относно числото на Новозаветните писатели (8) и книги (27) - защо не са повече или по-малко - не можем нищо да кажем, защото то е дело на Божия промисъл.

Някои богослови въз основа на следните две места твърдят, че имало и други Новозаветните книги, които не са се запазили до нас.

а) “Писах ви в писмото си да нямате общение с блудници” (1 Кор. 5:9). Тук обаче, става дума за първото послание на ап. Павел (5:2,7), където той съветва коринтяните да изключат от своята среда блудника - кръвосмесник.

б) “След като се прочете това послание у вас, наредете да се прочете и в Лаодикийската църква, а това из Лаодикия прочетете и вие” (Колос. 4:16). И от тук не можем със сигурност да заключим, че е имало специално послание до Лаодикийската църква. Тук навярно се касае за някое послание на Лаодикийската църква до ап. Павел, занесено на него от представителя ѝ Епифаст, което ап. Павел намирал за потребно да бъде прочетено от Колосяните.

7. Редът на Новозаветните свещени книги в Библията

Редът на Новозаветните свещени книги, възприети от Св. Православна църква, е следният:

1. Евангелие според Матей; 2. Според Марк; 3. Според Лука; 4. Според Йоан; 5. Деяния Апостолски; 6. Съборно послание на Яков; 7. Първо на Петър; 8. Второ на Петър; 9. Първо на Йоан; 10. Второ на Йоан; 11. Трето на Йоан; 12 на Юда; 13. Послание на ап. Павел до Римляните; 14. Първо до Коринтяните; 15. Второ до Коринтяните; 16. До Галатяните; 17. До Ефесяните; 18. До Филипяните; 19. До Колосяните; 20. Първо до Солуняните; 21. Второ до Солуняните; 22. Първо до Тимотей; 23. Второ до Тимотей; 24. До Тит; 25. До Филимон; 26. До Евреите; 27. Откровение на ап. Йоан.

Този ред е запазен в много древни Новозаветни ръкописи, у св. Кирил Йерусалимски, св. Атанасий Александрийски, св. Епифаний, св. Йоан Дамаскин, в 59 (60) правило на Лоадикийския събор и др.

В римокатолическата Библия съборните послания са поставени след ап. Павловите послания. Лутеровият превод запазва реда на римокатолическата Библия, като, преди посланията на Яков и Юда, поставя посланието до Евреите. В Мураториевия паметник, в доста древни ръкописи, у Евсевий Кесарийски, в решенията на съборите в Ипон (323 г.) и в Картаген (397 и 419 г.) се запазва редът на римокатолическата Библия.

В Синайския кодекс, книгата Деяния на апостолите е поставена помежду ап. павловите послания и съборните послания, които са в края на Библията. В 85 ап. правило, при Св. Августин и Теодор Мопсуетски тази книга е след съборните послания и пред Откровение.

8. Деление на Новозаветните свещени книги по съдържание

I. Исторически книги са: Евангелията и Деянията, описващи живота на Христос и на първата църква.

II. Поучителни са 7-те съборни послания и 14-те Павлови послания. Апостолските послания са поучителни, защото в тях се дават поучения за вярата, нравствеността и живота в Църквата.

III. Пророчески книги са: Откровението, в което се разкрива бъдещата съдба на Христовата църква.

Някои богослови различават и четвърта група: законоположителни, като поставят в нея Евангелията, в които се излагат законите на Християнската вяра и нравственост.

За употреба в църковното богослужение, Свещ. Новозаветни книги се делят на Евангелие и Апостол, като в Евангелието влизат 4-те Евангелията, а в Апостола всички останали Новозаветни книги. За това деление говорят: Св. Игнатий Богоносец; Св. Иринеи; Климент Александрийски и др.

9. Език и форма на свещените Новозаветни книги

Всички Новозаветни книги са писани на гръцки език. Изключение прави Евангелието от Матей, писано на еврейски и преведено на гръцки, на който език е и запазено до нас.

По форма Свещ. Новозаветни книги делим на: 1. Евангелията; 2. Деяния; 3. Послания; 4. Откровение.

10. Деление на Свещ. Новозаветни книги на зачала, глави и стихове

Църковното употребление на Новозаветните книги предизвикало делението им на перикопи (отделни откъслечи) или зачала (на славянски). Затова деление свидетелстват Св. Климент Александрийски, Тертулиан, Дионисий Александрийски.

През 5-ия век Александрийският дякон **Евталий** разделил Деянията и всички послания на **57 перикопи**, които се четели през неделите и други празнични дни в годината. Тези перикопи били много дълги. Дали е разделил и Евангелията Евталий на перикопи, не е известно. Възможно е преди него да е имало подобно деление, тъй като още през 4-ия век в църквата съществувала практиката да се четат отделни избрани места от Новия Завет на неделни и празнични богослужения. За тази практика има сведения у Св. Йоан Златоуст, Св. Августин.

По-късно избраните места поставяли в отделни сборници, наричани лекционарии или еклогадии. Сведения на запад за това има около 5-ия век, на изток по-късно. Сборник, съдържащ отдели от Евангелията, се нарича “евангелистарион”, а от другите Новозаветни книги - “праксапосталос”.

Деления на Новозаветните свещени книги на: а) Зачала - за църковно употребление. Матей - 116; Марк - 71; Лука - 114; Йоан - 67; - всичко 368. Деянията и посланията Апостолски - 335 зачала. Откровението не се разделя, понеже не се употребява при богослужения. Делението на

Новозаветните книги е станало по подобие на старозаветното. Мойсеевото петокнижие било разделено на 54 парасхи; а от другите Старозаветни книги били извадени 85 хафтари. И едните, и другите били четени през празнични и съботни дни на годината. Съставянето на евангелските хармонии изисквало делението на Новозаветните книги на перикопи (зачала). Тациян (172 г.) съставил първа хармония, в която обобщава текста на 4-те Евангелията. Аманий (3 в.) - александриец, съставя друга хармония, като привежда текста от еванг. Матей, а останалите Евангелията сравнява с него. От тази хармония се възползвал Евсевий Кесарийски като разделил Евангелие според Матей на 355 части; Марк - 236; Лука - 342; Йоан - 232, и съставил 10 евангелски канона - таблици.

б) Глави - за частна употреба. Това деление е от древно време и много разнообразно: Едни делят ев. от Матей на 76 глави, други на 88, трети на 174. Едни глави били по-големи, други по-малки. В 6-ти век неизвестен автор разделил Новозаветните книги на глави, наречени титли.

Днешното деление на глави било извършено от канцлера на парижкия университет, по-късно Кентърберийски епископ, Стефан Лангтон (- 1228 г.). Доскоро това деление погрешно се е приписвало на кардинал Хуго от Св. Каро (+ 1268 г.)

в) Стихове. Горните деления не били достатъчни. Имало нужда и от деление на стихове. Такова деление на Деянията и посланията било извършено в 462 г. от александрийския дякон Евталиий, за по-удобно четене при богослужение. Всеки стих съдържал толкова думи, колкото могли да се изговорят на един дъх, като се спазвал определен смисъл в стиха. Отначало всеки стих се пишел на отделен ред, после по няколко стиха наред, като се отделяли със знаци, които знаци се заменили с препинателни знаци. Днешното Деление на стихове било извършено от парижкия печатар Роберт Стефан (1551 г.), но с доста много грешки.

II. Понятие за науката “Въведение в Свещ. Писание на Стария Завет

1. Название на науката. “въведение” (исагоги). Това название за пръв път било употребено от антиохиец Ариан, който около 450 година написал съчинението “Въведение в Божествените писания”. Това име “Въведение” или “исагоги” става общоупотребително през 17 и 18 век.

Ричард Симон (+ 1712 г.) разделя “Въведението” (“исагогика”) на две части: “Въведение в Новия Завет” и “Въведение във Стария Завет”. Но има богослови, които не правят това разделение: напр. Каулен в съчинението си “Въведение в Свещените книги на Стария и Новия Завет” (1905 г. V-то издание).

2. Задача на науката. Задачата на “исагогиката” е да даде предварителни познания за Свещ. Книги. Тия познания са: а) общи сведения - понятие за Новозаветните книги; б) название,

произход, писатели на новозаветните книги; в) боговдъхновеност; г) число на книгите, редът им; д) делението по съдържание, език и форма; е) деление на зачала, глави, стихове; ж) история на Новозаветния гръцки текст; з) цитати у древните църковни писатели; и) история на преводите, на канона, на печатния гръцки текст; к) възстановяване на първоначалния гръцки текст; л) произход на всяка Новозаветна книга поотделно, автор, време, място, повод, цел на написване, съдържание, истинност, неповредност и древни свидетелства.

Тия предварителни познания можем да разделим на: общи относно всички книги на Новия Завет, и частни - относно всяка отделна книга.

Имайки предвид задачата на исагогиката, ние заключаваме, че тя е историческа наука. За такава я считат и учените: Ройс, Юлихер, Цан, Майнерц и др.

Има някои католически богослови (Хофман, Каулек), които считат, че главната задача на исагогиката е апологетическа, т. е. да защити подлинността и боговдъхновеността на Свещ. Новозаветни книги; по такъв начин те причисляват исагогиката към отдела систематическо богословие.

Протестантският богослов Ф. Хр. Баур счита, че задачата на исагогиката е критично изследване на Новозаветния канон.

Горните два възгледа за нас са неприемливи.

3. Деление на науката: а) Обща част - в която влизат въпросите: история на Новозаветния гръцки текст; новозаветни цитати у древните църковни писатели история на древните и нови преводи на Новия Завет; история на Новозаветния канон; история на печатния текст и на възстановяването на първоначалния текст. б) Специална част. В нея се разглежда произходът на всяка Новозаветна книга и въпросите свързани с произхода ѝ: автор, древни свидетелства, време и място на написването ѝ и др.

Тия две части на исагогиката се предшества от увод, в който се разглеждат: а) общи сведения за Св. Писание на Новия Завет. б) Понятие за науката исагогика.

Мнозина богослови, като П. Файне, М. Майнерц и др., делят исагогиката на три отдела:

а) Произход на отделните свещ. Новозаветни книги. б) История на Новозаветния канон. в) История на Новозаветния гръцки текст. Това деление не се счита за сполучливо.

4. Метод на науката. Исагогиката спада към отдела историческо богословие. Методът ѝ е исторически, т. е. изложените истини в нея трябва да почиват върху здрави и несъмнени исторически доказателства.

Като богословска наука, исагогиката се осланя върху вярата в Христос Изкупителя, и върху църквата Христова, като носителка на истината. Относно редът на разглежданите въпроси в исагогиката няма единодушие между учените. Едни считат, че първо трябва да се разглежда

специалната част, т. е. всяка отделна книга, а други - общата част. Ние възприемаме следния ред:
а) увод - общи уводни въпроси; б) обща част; в) специална част.

При разглеждане на специалната част едни учени разглеждат книгите по хронологически ред. Други - по авторство, т. е. от всеки автор всички негови книги - напр., от ап. Йоан: Евангелие, послания, откровение. Трети разглеждат Новозаветните книги по отдели: Евангелията, деяния, послания, откровение. При разглеждането на всеки отдел книгите му се подреждат по хронологически ред.

Това последно разглеждане е възприето и от нас.

5. Източници на науката: а) вътрешни - свещените Новозаветни книги. б) външни: Свещеното Предание; писмени и веществени паметници; църковни решения и определения, взимани при вселенски и поместни събори; произведения на древни църковни писатели. Помощни науки на исагогиката са: църковна археология; църковна история; история на древната християнска литература и др.

6. Самостоятелност на науката. Има учени, които считат, че исагогиката е част от науката: “История на др. християнска литература” - ХЕрмн Зоден. Исагогиката, обаче, има ясно определен и разграничен предмет на изследване - Новозаветните книги, които имат божествен, а не човешки произход; в тях се съдържа свръхестественото, божественото Новозаветно откровение. Те са основата на християнската вяра и нравственост, на цялото християнство. Те са източници и на всички християнски богословски науки. Поради тази причина в богословските науки трябва да съществува специална самостоятелна наука, имаща за предмет източниците на богословската наука. На исагогиката от древност и до сега се гледа като на една от най-важните богословски науки.

7. История на науката

“Въведение в Свещеното писание на Новия Завет. Историята на науката започва от първите дни на християнството. Тя се дели на **три периода: патристичен, средновековен и нов.**

Върху развитието на науката са оказали влияние: а) разните стремежи и интереси; б) развитието на християнската богословска наука изобщо. Тогава, когато богословите са обръщали внимание на тълкуванието, исагогиката е била слабо развивана.

1. Патристичен период (II - VI в.). В този период се обръща внимание предимно на тълкуванието на Новия Завет, но не и на произхода му. Има някои църковни писатели, които се занимават с исагогични въпроси, като специален предмет на изследване - напр. Св. Климент Александрийски, Ориген, Св. Йероним, Св. Августин, св. Йоан Златоуст, Евсевий Кесарийски и др. Други църковни писатели се занимават с херминеутични въпроси: св. Св. Иринеи Лионски, Тертулиан, Ориген и др. Ориген различава: буквален, морален и мистичен (духовен) смисъл в Св. Писание.

Александрийската школа обръща внимание върху алегоричното тълкуване на Св. Писание. Антиохийската школа - върху реалното; по-важни нейни представители са: Диодор Тарсийски, Теодор Мопсуетски, св. Йоан Златоуст, бл. Теодорит Кирски и др. Специални изследвания върху херминевтични и исагогични въпроси, писани от древни църковни писатели: Мелитон Сардийски (170) в съчинението си “Ключ” - незапазено до нас, дава правила за тълкуването на някои места в Св. Писание. Св. Иполит Римски (236) е автор на Мураториевия канон, в който се изброяват каноническите книги на Новия Завет и се дават сведения за тяхното написване. Този канон е част от произведението му “Песни” и с право може да се нарече “първо въведение в Св.Писание”. Тиканиус - (390) - “Седем правила за търсене и намиране смисъла на Св. Писание”. Св. Августин - “За християнската вяра” Св. Йероним - “За знаменитите мъже” Адриан от Антиохия - “Въведение в Божествените Писания” (450) Козма Индиноплевст, VI в., - “Християнска топография”; в V том дава сведения за писателите, целта и съдържанието на библейските книги. Юнилий Африкански - “Института регулария дивине легис”; в това съчинение той разглежда чисто исагогични въпроси, като: писатели, деления, характер, каноничност на библейските книги. Касидор (VI в.) - “Институцио дивинарум ет секуларум лекционум”.

II. Средновековен период (6-16 в.)

Богословската наука запада на Изток, а се развива на Запад и има предимно тълкувателен характер. Но все пак има богослови, които се занимават с исагогически въпроси.

На Изток: цариградският патриарх Фотий (+890) в съчинението си “Амфилекия” дава правила относно тълкуването на Свещ. Писание.

Бл. Теофилакт (+ 1107) - охридски архиепископ; в предговорите към своите тълкувания дава исагогични сведения за произхода на Новозаветните книги. Тези сведения на бл. Теофилакт са поместени в много старобългарски и църковнославянски Новозаветни ръкописи.

На Запад: Алкуин (+ 804), Хюго (+1141), Бонавентура (+ 1274), Тома Аквинат (+ 1274). Николай от Лира (+ 1340). Последният дава обширни сведения за канона, съдържанието, произхода на Новозаветните книги и правила за тълкуването им.

Сано Пагнин (+ 1541) в съчиненията си говори за необходимост от изучаване на еврейския език; за канона; за гръцкия и латинския превод на Стария Завет; дава правила за тълкуване.

III. Нов период - От реформацията до днес

В началото на този период се е обръщало повече внимание на тълкуването на Новозаветните книги, отколкото на произхода им. Протестантите отхвърлили Св. Предание и се

базирали само на Св. Писание. Между протестантските богослови почнало да се явява съмнение в подлинността и важността на някои Новозаветните книги. Лутер, напр., отхвърля посланието на ап. Яков и Откровението. Появилите се съмнения за подлинността на някои Новозаветни книги дали повод на католическата църква да определи на Тридентския събор - 1456 г., канон на Стария Завет и Новия Завет библиейски книги.

Разработка на исагогиката през 16 и 17 в. По-важни католически богослови работили в областта на исагогиката са: Сикст Сиенски (+ 1569) - "Библиотека санкта" (1566) - 8 книги, в 2 тома; дълго време служила за ръководство и основа на мнозина учени по исагогични, апологетични и тълкувателни въпроси. Протестантски богослови: Матей Флации - "Ключ на Св. Писание (1567); Бриан Валтон - "Апаратус библикус" (1677) - разглеждат се исагогични въпроси, а главно текстът на Новозаветните книги, древни преводи и др.

Нова насока, проведена от Ричард Симон в исагогиката

Ричард Симон (+1712) - католически богослов; придава на исагогиката исторически характер, такъв, какъвто тя и до днес има. В своите съчинения: "Критическа история на Стария Завет" (1678), "Критическа история на текста на Новия Завет" - създава нова епоха в историята на исагогиката. Изследвайки Новозаветния текст и преводи, той разглежда и исагогични въпроси. В борбата си с протестантите относно Св. Предание, той изпаднал в грешка, като придавал по-голямо значение на Св. Предание, отколкото на Св. Писание; в края на живота си се поправил.

А) Протестантска исагогика в 18 в

Йохан Давид Михаелис (+1791) - работил в насоката на Ричард Симон. В съчинението си "Въведение в божествените писания на Новия Завет" Михаелис се занимава с въпроса за апостолския произход и боговдъхновеността на НЗ книги, като намира, че има НЗ книги не боговдъхновени, нямащи апостолски произход. С тия си възгледи Михаелис слага началото на рационализма в протестантската богословска наука.

1. Рационализъм. Привържениците му се придържат към изискванията на чистия разум. Вярата, Св. Предание, църковните определения - нямат важно значение. Основател на рационализма в исагогиката се счита: Йохан Саломон Землер (+1791), който бил под влиянието на Хердер и Кант - "Свободно изследване на канона" (1771-75). Библиейския канон е човешко дело; в него боговдъхновено е само това, което помага за нравственото усъвършенстване на човека, постигнато по естествен път. Землер упражнил влияние върху Йохан Готфрид Айхорн (+1827). Във "Въведение в НЗ" прокара мисълта за праЕвангелието - "Уревангелиум", което уж

послужило като основа на синоптическите Евангелията. Лебрехт де Вете (1826) също счита, че подлинността на някои НЗ книги е съмнителна. Карл Август Креднер - “История на НЗ канон” - не оспорва подлинността на Евангелието според Йоан.

Противници на рационализма между протестантските богослови са: Х.Ф. Герике - “Историко-критично въведение в НЗ” (1843); Олсхаузен - “Библейски коментар върху НЗ книги” (1830); ШлаЕрмхер (+1834) - “Въведение на НЗ” (1843).

2. Тюбингенска школа. Основателят ѝ Фердинанд Христиан Баур (+ 1860) твърди, че в борбата между павлинизма (универсално християнство) и петринизма (юдеохристиянство) се появяват НЗ свещени книги. Тази борба утихва след появата на гностицизма (след 140 г.). Той различава 3 периода в нея: а) апостолски; б) след апостолски; в) католически - съобразно които определя произхода на свещените НЗ книги.

а) В апостолския период: 1) на юдеохристиянска почва се появило Евангелието според Матей. 2) на павлинистична почва се появило посланието до Галатяни, 1 и 2 до Коринтяни, до Римляни и източникът на ев. Марк.

б) В следапостолския период: 1) на юдеохристиянска почва се появило посланието на ап. Яков и универсалната преработка на Евангелието според Матей. 2) На павлинистична почва се появили посланията: до Евреи, Ефесяни, Филипийци, Колосяни, Филимон, преработката на Евангелието според Лука, Деяния Апостолски; 1 и 2 до Тимотей. 3) На неутрална почва: - Евангелието според Марк и 1 Петрово.

в) **В католическия период:** до Тит, 2 Петрово, Евангелието и посланията на ап. Йоан.

Тези свои възгледи Баур излага в съчинението си “Критически изследвания върху каноническите Евангелията” (1847) и “Християнството и християнската църква през първите три века” (1853). Негови последователи: А. Швеглер (+1857), Хилгенфелд, Пфлайдерер и др.

Протестантски богослови, противници на тюбингентската школа: В.И.Тири, Ланге - “История на църквата” (1853 г.), А Ричл. Първоначално ученик на Баур - “Произход на древната католическа църква” (1857). Други протест. богослови заемат средно становище по отношение тюбингентската школа: Евалд, Мейер и др.

3. Краен критицизъм. Отрича подлинността на НЗ книги и изказва съмнение относно съществуването на Христос. Бруно Бауер, привърженик на философията на Фойербах, пише “Критика на Павловите послания” (1850-52), като отрича подлинността на тези писания. Фолтер пише “Павел и неговите послания” (1905) и отрича подлинността на всички Павлови послания. Р. Стек пише - “Подлинността на посланието до Галатяните, с критически бележки за Павловите послания” (1888). Йенсен, Дреус, Рашке и др. - отричат съществуването на Христос и подлинността на Павловите послания.

4. Умерена критична школа. Отхвърля твърдението на тюбингенци и приема свидетелства на древното църковно предание и на църковната литература относно произхода на НЗ книги. Между тях има такива, които отричат подлинността на някои НЗ книги. По-видни представители: Холцман, Иулихер, Харнак и др. - пишат исагогически трудове. Към исагогиката допринасят още със своите умерени трудове Зоден, Кнорф и др.; някои списания - Икспозитор (Лондон и др.).

5. Раздробяване на НЗ свещени книги. Има някои протестантски богослови, които твърдят, че НЗ книги не са цялостни, а компилативни произведения от разни части с разнообразен произход. Шпита пише “Евангелието според Йоан като източник за историята на Христос” (1910). Прокарва мисълта, че това Евангелие се състои от много части от различен произход. Ед. Сиверс се труди да докаже компилативността на много НЗ свещени книги.

6. Изследване на формата на НЗ книги. Има група богослови, които считат, че изследването на външната страна, формата на НЗ книги ще хвърли голяма светлина за произхода им. Представители: Дибелиус, Шмидт, Вертран и др. В “История на най-древната християнска литература” (1926) от М. Дибелиус се излагат главните начала на това направление.

7. Ортодоксално направление. То избягва рационализма и защитава боговдъхновеността на св. НЗ книги. Привърженици: Хофман - основател на “ерлангентската ортодоксална школа”; признава подлинността на всички НЗ книги. Пише: “Свещеното писание на НЗ” (1862-83), “Въведение в НЗ” (1881). Теодор Цан пише: “История на НЗ канон” (1888 сл.) Грегори пише: “Въведение в НЗ” (1909). Файне пише: “Въведение в НЗ” (1913) - пето издание в 1930 г.

Б) Развитие на католическата НЗ исагогика от II-рата полов. на 18 в

По това време започва да се развива влиянието на Ричард Симон. Дадената от него насока била бляскаво продължена и развита от Хуг (+1846). Произведението му “Въведение в НЗ” (1821) служи за главно ръководство по исагогика. Хуг се отличава със силен критичен ум и обширни познания; той обширно изследва произхода на НЗ книги, като същевременно защитава подлинността им срещу нападките на протестантските богослови.

От времето на Симон и Хуг, католическата НЗ исагогика запазва и до сега своя исагогически характер. Според тях има три главни въпроса за разглеждане от исагогиката: а) история на канона; б) история на текста; в) история на НЗ преводи. Католически богослови от този период, дали исагогични трудове, са: Шолц, Каулен, Корнели, Гутйар, Майнертц и др. Католически списания с исагогични материали са: “Ревю библик” (1912 сл.) и др.

В) НЗ исагогика в православната руска книжнина през 19 в. и началото на 20 в

В руските духовни академии специална наука исагогика не е имало; тя се разглеждала заедно с екзегетиката на НЗ. В 1896 г. под ръководството на еп. Михаил е преведен трудът на протестантския богослов Хайнрих Герике: “Въведение в НЗ книги на Св. Писание”. В руската богословска книжнина има ценни монографии по ред исагогични въпроси; напр., от В.

Рождественский - “История на НЗ канон”. От еп. Михаил (+1887) - “За Евангелията и евангелската история (1885), “Библейска наука”. От М.Д. Муратов (+1917) - “НЗ като предмет на православно богословско изследване” (1915). От Гр. А. Воскресенский (+1918) - той отпечатва много изследвания върху славянския превод на НЗ. От еп. Василий Богдасhevски - “Евангелие според Матей” - критично екзегетическо изследване (1915). От Глубоковский (+1937) - автор на много исагогически трудове.

Руски богословски списания, в които има поместени исагогически изследвания, са: Християнское чтение, Богословский вестник, Православний събеседник, Душеполезное чтение, Странник и др.

ГЛАВА ВТОРА

I. Ръкописният гръцки текст на Священото Писание на Новия Завет

1. Езикът на който са били писани Новозаветните свещени книги

През времето на Христос в Палестина се говорило на арамейски език, който изобщо се нарича еврейски език. Иисус и апостолите са говорили на този език (Мат. 27:46; Марк 5:41; 14:36; 15:34; Деян. 21:40; 22:2). Ев. Матей писал Евангелие на този език, после сам го превел на гръцки, а оригиналът бил загубен. Всички останали НЗ книги били писани на гръцки език. Не могат да се приемат мненията на: **а) Болтен**: че всички НЗ книги са писани на еврейски и после преведени на гръцки. **б) Хардуин**, че всички НЗ книги, с изключение на посланието до Филимон, са писани на латински език. **в)** че посланията на Яков и до Евреите били първоначално писани на еврейски. **г) Сирле и Бароний** - че ев. Марк написал Евангелието на латински и оригиналът се пази във Венеция (този ръкопис е част от един ръкопис на Вулгата от 7 в.). Всички тия твърдения са неоснователни.

В Палестина освен на арамейски език се е говорило и на гръцки, даже гръцкият е бил наравно с еврейския в употреба: “А като чуа, че им говори на еврейски, още повече утихнаха” (Деян.22:2). Сам Иисус е знаел гръцки, иначе трябваше да има преводач при разговорите Му със сиропиникиянката (Марк. 7:26), стотника езичник (Мат. 8:5), с Пилат, което от писанията не личи. А още по-употребяван е бил гръцкият език между юдеите на разсеянето. Разпространението на гр.език в М. Азия, Сирия, Палестина, Египет и др. е започнало от времето на Ал. Македонски (356-323). Чрез неговите походи и завоевания гръцката култура и език проникнали в източните страни. Той сложил начало на елинистичната епоха, която продължила няколко века и след Иисус Христос. Елинизмът пуснал най-дълбоки корени в Александрия. През

времето на римските императори източната част на империята била елинизирана. Гръцката култура и език си пробиха път и на запад. Всички първенци и интелектуалци знаели гр. език.

В християнските църкви из империята се служило на приетия от тях гр. език. На този език ставало съобщението между църквите. На него пишели и християнските писатели: Климент Римски - Послание до Коринтяните; Св. Игнатий Богоносец - 7 послания; Ерм - "Пастир". В края на II век някои писатели почват да пишат на други езици: Тациан на Сирийски; Минуций Феликс, Тертулиан - на латински. Гръцкият език в епохата на елинизма се различава много от древния класически език от 5-и век пр. Хр. и се нарича "кини диалектос" - общ говор или само КИНИ.

За произхода на "кини" има две теории:

I Теория: Във времето на класическия гръцки език имало 4 наречия: *атическо, ионийско, дорийско, еолийско*. Първо място държало атическото. След походите на Ал. Македонски, станало сливане на наречията, като в основата легнал атическият диалект, и се получило ново наречие - КИНИ.

II Теория: Още през класическо време, в атическия диалект, заемащ първо място, почнали да се вмъкват елементи от другите три наречия и от това сливане се появява кини. За образуване на кини най-силно е влиянието на ионийския, а най-слабо на дорийския диалект. Възприема се втората теория.

Има два вида кини: писмен и говорим. Филон Александрийски, Йосиф Флавий, Плутарх и др. пишат на литературния кини. А има разни паметници: писма, договори, търговски сделки и др. на обикновения говорим език. Езикът на 70-те (Септуагинта) е литературен, но е под влияние на еврейския. Също така и НЗ книги са писани на литературния кини, само че с много примеси. В него има семитизми, както и нови думи и понятия, появили се поради новостта на Християнското учение, изложено в НЗ книги.

Причина за семитизмите в НЗ гръцки език са: 1) Исус и апостолите проповядвали на арамейски език, на който били написани и някои разкази за Христовия живот, за което споменава евангелист Лука. При превеждането на Евангелието според Матей, някои семитизми се вмъкнали в гр.език. 2) Родният език на писателите оказал своето влияние при писането им на гр. език; само Лука не е бил еврейин. 3) Еврейският език бил на равна употреба с гръцкия, затова му влияел. Преводът на 70-те, от който дори и еванг.Матей взимал цитати, бил повлиян от еврейския език.

В НЗ гр.език се срещат думи, изрази, стилови конструкции от семитски произход. Има и латинизми в малко количество в ония книги, които са писани на запад. У синоптиците гръцкият език е повече повлиян от еврейския, отколкото в другите НЗ книги. Най-хубав и чист език имат книгите на еванг.Лука и на ап. Павел. Начало на изследванията на гр. език се поставя през време на хуманизма и реформацията. През 17 и 18 в. между изследователите се оформят направленията: пуризм и евраизъм. Пуристите твърдят, че Божественото откровение трябва да е написано на

чист, съвършен език, следователно влияние върху гр. език няма. Евраистите твърдят, че има силно влияние, оказано от евр. език върху гр. текст. Евраизмът побеждава и спорът се приключва в края на 18 век.

В 19 и 20 век се откриха много паметници, в които е запазен говоримият кини, (камъни, папируси, глинени плочки). Такива паметници в голямо количество са открити в Египет и изследвани от Дайсман, Маултън, Майзер, Тумб и др. Тези паметници доказаха, че кини има свои особености, които неправилно се смятат за семитизми. Така се появи неопуризмът.

Източници за изследване на НЗ език: преводът на 70-те; съчиненията на Йосиф Флавий, Филон и др. писатели от времето на елинизма; съчиненията на Св. Климент Александрийски, Игн. Богоносец, Полик. Смирненски и др.; някои паметници на кини - новогръцки език. Върху НЗ гръцки са правили изследвания: К. Дитерих, А. Тумб, С. Соболевски, Дайсман и др.

Граматика на кини: Фр. К. Конибиар, Сен Д. Сток и Робертсон - Граматика на библейския гръцки език, отпечатана в София от проф. Глубоковски (1927); Фр. Бласс.

Речници на кини: Евр. Пройпен - Гръцко-немски речник.

Симфонии: (където на всяка дума се посочват съответните места в Библията) от Мултън и Гидън, 1899; от Брудер, 1913 г.

2. История на ръкописния НЗ гръцки текст

До нас няма запазен нито един автограф на някой НЗ писател поради ред причини: а) папирусът, на който е писано, не е дълготраен; б) дългата употреба прави ръкописа негоден и предизвиква преписване; в) някои от книгите са били диктувани от авторите и писани от други лица; г) нечетливостта на някои от тях предизвикали преписване. Посланието до Галатяни (6:11) е писано саморъчно от ап. Павел; а до Колосяни (4:18), 1 Коринтяни (16:21), 2 Солуняни (3:17) били писани под негова диктовка.

Мнението, че Игнатий Богоносец и Тертулиан в някои свои произведения говорели за НЗ автографи, не е основателно, тъй като там се говори за неподправени НЗ книги; също не отговаря на истината мнението, че Евангелието според Йоан било пазено до 4 в. в Ефес и че Евангелието според Матей било намерено в гроба на св. Варнава на остров Крит.

Днес имаме около 4 хил. ръкописа на НЗ гр. текст, а никое друго древно светско произведение не е запазено в толкова ръкописи.

Материали за писане през времето на Исус Христос и апостолите

а) дървени плочки, намазани с восък; б) глинени плочки; в) папирусни листа; г) пергаментни листа (2 Йоан.1:12, 3 Йоан.1:13). Най-много ръкописи са запазени на пергаментни листа.

Папирусни листа - папирус. Приготвяли се от сърцевината на тръстиката, растяща по долината на р.Нил. Тънките ивици от папирусната сърцевина се залепяли една до друга в два пласта - хоризонтален и вертикален. Пишело се само на едната страна - кратки писма, договори, съобщения, сделки и пр. При нужда, за по-дълги писма, залепяли няколко листа един до друг и се получавал папирусен свитък. Редовете на папирусния лист имали от 15-30 букви, написани в един стълбец, наричан колона. Първоначално папирусът се е употребявал в Египет, а по-късно през времето на фар. Псаметих (663-610 пр.Хр.) бил разпространен и в други страни. По причина, че не е бил траен материал, постепенно той бил изместен от пергаментата.

Пергаментни листа - пергамент. Приготовлявали ги от кожи на млади животни: овци, телета, кози, антилопи, след като ги изчиствали и избелвали с вар. През II в. пр. Хр. в гр. Пергам (в Мала Азия) бил открит по-съвършен начин за приготвяне на този материал за писане и той започнал вече да носи названието на града. Прегънат кожен лист се наричал "диптих". Четири диптиха, т. е. 16 стр. правели една тетрадка, а няколко тетрадци - една книга - "кодекс". На пергаментните листа, които са много по-трайни от папируса, се пишело и на двете страни с растително масло; на папируса - със сажди. Има кодекси с една, две (александрийски кодекс), три (ватикански кодекс), четири (синайски) колони като думите не се разделяли една от друга. Има запазени повече ръкописи на пергамент, отколкото на папирус. Има **52 папирусни ръкописи**, с НЗ откъслечи, но от тях нито един не съдържа целия Нов или Стар Завет. Има НЗ ръкописи написани на пурпурно боядисан пергамент ("кодекс пурпуреус") - от 6 век. Други - със сребърни букви (кодекс аргентеус") - от 6 век, а трети - украсени с миниатюрни рисунки. НЗ пергаментни ръкописи са повече на брой и съдържат по-големи части от Св. Писание. Някои дори и изцяло (те се наричат "пандекти"). Палимпсести - това са пергаментни ръкописи, на които първият текст е изтрит и на негово място записан нов, по-важен текст. Стария текст често можел да се възобнови по химически начин или посредством фотография. Евс. Кесарийски съобщава, че през 331 г. Константин Велики наредил да се приготвят 50 пергаментни ръкописи, които да съдържат цялото Св. Писание - Стария и Новия Завет. Тия ръкописи били определени за цариградските църкви.

Едни от ръкописите се наричат майускулни, защото били написани с главни или унциални букви. Други се наричат минускулни - били написани с малки, курсивни букви. От 4-9 в. се пишели майускулни, а от 9-10 в. и едните и другите. От 11 в. само минускулни.

Хартията била изнамерена от китайците; но известна е в 8 в. и на гърците; започва да се употребява в 13 в. В 16 в., с книгопечатането се спира употребата на пергаментата. През 18 в. Ветщайн (+1754) обозначил със знаци майускулните и минускулните ръкописи. Майускулните обозначили с главни букви на латинската азбука. Минускулните той разделил на 4 отдела: 1) Евангелията; 2) Деяния и съборни послания; 3) апост. Павлови послания; 4) Откровения - като поотделно ги номерирал с арабски цифри. Това разделение създадо някои мъчнотии. Когато

латинските букви се оказали недостатъчни, почнали да употребяват гръцките и еврейски такива. През 20 век, 1902 г., ХЕрмн Зоден започнал да обозначава всички НЗ ръкописи с арабски цифри; ако ръкописът съдържал цялото Св. Писание, поставял пред цифрата гръцката буква “Б”; за Евангелията “ “; за Деянията, посланията и Откровението - “ “. годината на ръкописа обозначавал с арабски цифри. К. Р. Грегори в 1908 г. дава нова система на обозначаване. Той дели всички НЗ ръкописи на 4 отдела: 1) папируси; 2) унциални; 3) минускулни; 4) лекционариите. Папирусите той обозначава с голямата немска буква Р (напр. Р₁, Р₂ и пр.). Унциалните обозначава с арабски цифри, като пред тях цифри поставял една нула - № (01, 02 и пр.). Минускулните обозначава с арабски цифри, като на горния десен край поставял малките латински букви е, а, р, г, които означавали съдържанието на ръкописа: е - (Evangelia) Евангелията; а - (Acta apostolorum) Деяния; р - (Paulinae epistulae) послания; г - (Revelatio) Откровение. Лекционариите пък с арабски цифри, като пред тях се постави латинската буква l (ел). До сега са известни 52 папирусни ръкописи, ок. 200 унциални, ок. 2400 минускулни, ок. 1600 лекционариите. Глинените плочки Грегори поставял в отдела на унциалните ръкописи (0153).

По-важни майускулни кодекси

Ⓜ01 (у Зоден Ⓜ 2) - Синайски. През 1844 г. Тишендорф открил част от този кодекс в манастира св. Екатерина в Синай - 43 листа, която сега се пази в Лайпцигската университетска библиотека. В 1859 г. Тишендорф открил втората част на ръкописа, до скоро пазена в Петроград и сега продадена за голяма сума в Англия, където се и пази. Съдържа: Стария и Новия Завет, посланието на ап. Варнава и 1/3 част от “Пастир” на Ерм. Текста на кодекса е претърпял няколко редакции. Най-ново е изданието в Оксфорд през 1911 г. Синайския кодекс произлиза от IV в. и е един от тях, които Евксевий Кесарийски в 331 г. наредил да се приготвят по заповед на К. Велики.

В-03 (у Зоден Ⓜ1) - Ватикански. Намира се от 15 в. във ватиканската библиотека. Съдържа Стария и Новия Завет, но някои части липсват (2 Тим., Тит, Филимон и Откровение). Съставен в 4 в., по всяка вероятност в Египет. Предполага се, че Ватиканският кодекс е бил писан по нареждането на Св. Атанасий Александрийски за императора Констанц. Кодексът претърпял 3 корекции, от които последната (около 1000 г.) била най-важна. Избелелите букви били пренаписани, поставени били ударения и придихания и около 2000 места били поправени. Последно издание било направено в 1904 г. при Папа Пий X.

А-02 (у Зоден Ⓜ4) - Александрийски. Произлиза от Египет около 450-500 г. сл. Хр., от 11 в. кодексът е бил у александрийските патриарси. През 1628 г. Кирил Лукарис го подарил на английския крал Карл I. В 1753 г. крал Георг II го подарил на британския музей. Този кодекс е от 4 тома - 773 стр.; съдържа целия В. и Н. Завет, давете послания на Св. Климент Римски. Издаден е

факсимилирано в 1879 г. и в 1909 г. (само на Евангелията). Кодексът е писан със слети думи, без ударения и придихания. Има амонигово деление на отдели.

C- 04 (у Зоден 003) - на Ефрем Сириец. Този кодекс е палимпсест. През 12 в. върху неговия заличен първоначален текст били написани 38 трактата на св. Ефрем Сириец. Пази се в Парижкия национален музей; има препинателни знаци и Амонигово деление на глави и титли. Съставен бил през 5 в. в Египет. Съдържа 5/8 части от Н. Завет и откъслечи от Ст. Завет; 2 Солуняни и 2 Йоаново липсват. Тишендорф по химически начин възстановил първоначалния текст на по-голямата част от кодекса. Той издал факсимилирано НЗ в 1843 г.

W - 032 - Евангелски ръкопис на Фрийр. Съставен бил в 5 в.; в 1906 г. бил купен от американеца Фрийр (в Гиза, квартал на Кайро); сега се намира във Вашингтон. В 1912 г. е издаден факсимилирано от Хенри Сандърс. Евангелието според Марк в него съдържа края му - 16: 9-20. Горните унциални ръкописи са ценни древни ръкописи на Св. Писание и изобщо на др. гр. писменост.

D - 05 (у Зоден 005) - Codex Cantabrigiensis или “кодекс на Т. Беза”, от 6 в.; намерен във Франция, в манастира “Св. Иринеи”, край гр. Лион. 1652 г. бил откраднат от хугенотите, а след това станал притежание на Теодор Беза. В 1851 г. той го подарил на кембриджския университет, където се пази и до сега. Съдържа 4-те Евангелията и Деяния ап. на гр. и лат. език. Латинския превод (от дясна страна) е извършен от друг гр. кодекс и е приспособен към гр. текст. В Деяния има Евталиево деление на глави и стихове. Гръцкия текст е писан слято, без ударения; има сходство с текста на св. Иринеи и древните латински и сирийски преводи. В Евангелието според Лука и Деяния има много особености. Издаден е в 1899 г. от Кембриджския университет факсимилирано.

D -06 (у Зоден 1026) Кодекс Кларамонтана. Първоначално го притежавал Т. Беза, а сега се пази в парижката народна библиотека. Съдържа ап. Павловите послания, на гръцки с латински превод; съставен бил в 6 в. в Южна Франция; има предположение, че той е продължение на “Codex Cantabrigiensis”. Издаден е от Тишендорф в 1852 г.

Други по-важни унциални кодекси са: Кодекс Василенсис (8 в.), Лаудианус (6 в.), Авгиенсис (9 в.), Бернерианус (6 в.), Коислинианус (6 в.), Киприус (8 или 9 в.), Стефани или Региус Парис (10 в.), Пурпурус (6 в.), Росаненсис (6 в.), Коридети (7-9 в.).

Минискулни НЗ ръкописи. Числото им до сега е ок. 2400, като постоянно се увеличава. От тях около 50 съдържат целия НЗ; те са *пандекти*. Останалите съдържат части, книги или групи от книги от НЗ. Минускулните ръкописи са от по-къснешен произход и не са близки до първоначалния НЗ текст. Напоследък, обаче, се откри, че някои от тях съдържат ценен древен НЗ текст, употребяван в Кесария Палестинска през Оригеново време. Ценен древен текст съдържа и т.н. “Ферарска група”, която произлиза от Калабрия или от Сицилия. При изследването на много

от тези ръкописи се установява не само НЗ текст, употребяван във Византия през ср. Векове, но и първоначалният НЗ гр. текст.

Лекционарии - числото им е ок. 1600, като постоянно се увеличава. Списък на лекционариите Грегори помества в произведението си “Текст критик”; в някои от тях се съдържа древен НЗ текст. Важното е, че мъчно могат да се правят промени или добавки в текста на лекционариите, тъй като той се е четял при богослужение и се знаел наизуст.

Грешки, поправки и допълнения в НЗ гр. текст

Христовата Църква е запазила грижливо канона и съдържанието на НЗ книги. Строгото пазене на НЗ текст историкът Созомен илюстрира в своята Църковна история със следния разговор. В остров Кипър, на едно събрание на 350 епископи, един от епископите употребил думата “скимпус” (креват) вместо “краватос” (одър), която считал за груба дума. Присъстващите забелязали промяната и казали на своя брат: “Нима ти си по-добър от този, който е казал “краватос”, та се срамуваш да употребяваш неговата дума?” По същество и по смисъл неговия НЗ текст е запазен в Хр.църква, обаче, при преписването са били вмъкнати някои несъществени грешки и неточности. Едни грешки са неволни и несъзнателни, а други съзнателни - преписвачите нагаждали текста според своите разбирания; затова грешките, поправките и измененията делим на 2 групи: 1) неволни и 2) преднамерени.

1) Неволни. Ставали при невнимателно гледане или слушане при преписването или диктовката. Има ред случаи, от които се появили неволни грешки: а) заместване една буква с друга; б) пропускане срички и думи; в) неправилно разделяне думите в слятото писане; д) неправилно прочетени съкращения; е) заместване една дума с друга с еднакво значение; ж) писане на гласни вместо двугласни и др.

2) Преднамерени. Били извършвани или с добра цел (от православни), или с цел за защита (от еретици); а) граматически и синтактични изменения; б) добавяне, заместване или изхвърляне на думи при тълкуването; в) добавки от литургичен характер; г) съобразявания и изправяния с паралелни места в други книги. Преднамерени изменения от еретиците са правени от: валентинианите, Маркион, арианите и др.

Много труд е положен за изследване на ръкописите, особено на майускулните; резултатът от многовековната работа на изследователите е, че днес НЗ текст по същество и смисъл е еднакъв с текста на НЗ писатели. За това се уверяваме от изданията на К. Тишендорф, Херм. Зоден и др., които изследвали, сравнявали хиляди ръкописи, и в изданията си посочили всички разночетения в по-важни древни НЗ ръкописи.

Пазене и възстановяване на първоначалния НЗ гръцки текст

Не само св. Църква, но и много видни богослови, от древност и до сега, са си поставяли за цел да запазят и възстановят първоначалния текст - Ориген (+254), Св. Йероним, Пиерий,

Памфилий Кесарийски (изследванията на последните двама не са запазени до нас), Исихий (3-4 в.) - египетски епископ, Лукиан (+312) - антиохийски презвитер. Папа Геласий не одобрил рецензията на Лукиан и Исихий, но според Св. Йеронима Лукиановата рецензия е получила широко употребление и разпространение в антиохийската и цариградската църкви, а Исихиевата - в Александрийската църква.

II. НЗ цитати у древните църковни писатели

При изследване и възстановяване на първоначалния текст цитатите имат важно значение по следните причини: 1) За НЗ текст от първите три века се съди по цитатите, тъй като най-ранните кодекси са от 4 в.; 2) Цитатите определят по-точно мястото и произхода на ония ръкописи и редакции, с които са сходни. Най-важни са цитатите на църковни писатели от първите пет века; цитатите на следващите, по късни писатели остават на втори план.

Цитати от ап. мъже и първите християнски апологети има малко. Голяма част от тях са цитирани по памет. В края на II в. цитатите почнали да се увеличават: у св. Юстин Мъченик (около 300), св. Иринеи Лионски (-1800), Климент Александрийски (-2400), Тертулиан (-7000), Ориген (-18000) - тези цитати са буквални или свободни. Цитатите на гръцки са по-важни от тия на латински, които пък не са без значение, особено когато са правени от древни латински НЗ преводи.

При ползване от цитатите на древни църковни писатели, трябва да се има пред вид: 1) Често преписвачите са поправяли текста, съобразно употребявания текст в тяхно време. 2) Непълни цитати често са били допълняни от преписвачите. 3) Често самите писатели нагаждали текста съобразно целите си. 4) Често писателите са цитирали свободно, а не дословно. 5) Един писател може да се е ползвал от разни ръкописи. Затова при изследването трябва да се има на ръка критично проверени издания на древни писатели. Има на ръка критично проверени издания на древни писатели. Такива издания са: на Берлинската академия на науките (1897 г. и сл.) - за източните църковни писатели; на Виенската академия на науките (1866 г. и сл.) - за западните църковни писатели. За установяване на буквалните цитати се взима под внимание: 1) Няколкократното привеждане буквално, от един и същ писател, на един текст. 2) Когато писател изрично подчертава, че цитатът е буквален. 3) Когато оборва погрешно цитиране у еретиците. 4) Когато привежда НЗ места, за да докаже догматически истини. 5) Привеждане

НЗ места, а след това тълкувание

По-важни цитати има у следните древни църковни писатели:

Източни: св. Василий Велики (+ 379 г.); св. Григорий Богослов (+ 390); св. Григорий Нисенски (+ 394 г.); св. Кирил Йерусалимски (+ 386 г.); Ориген (+ 254 г.), св. Атанасий Александрийски (+ 373 г.); св. Кирил Александрийски (+ 444 г.); Тациан (+ 180 г.); св. Ефрем Сириец (+ 373 г.).

Западни: св. Юстин Философ и Мъченик (+ 167 г.), св. Иринеи Лионски (+ 202 г.), св. Иполит Римски (+ 236 г.), Лактанций (+ 313 г.), Св. Киприан Картагенски (+ 256 г.), Тертулиан (+ 220 г.), св. Амвросий Медиолански (+ 347 г.), блаж. Йероним (+ 420 г.), Св. Августин (+ 430 г.).

Изследвания върху цитатите дават: Бусе - "Евангелските цитати у Юстин Мъченик" (1891 г.); К. Хауч - "Евангелските цитати у Ориген" (1905 г.); Аугустинус Мерк - "Новозаветният текст у св. Иринеи" (1925 г.) и др.

Глава трета

I. Древни преводи на НЗ текст

Под древни преводи се разбират онези преводи, които са направени по ръкописен гръцки текст преди книгопечатането. Те имат важно значение за исагогиката, за екзегетиката и при изследване историята на НЗ текст. Особено важни са преводите от 2 и 3 в., тъй като от това време до нас не са запазени НЗ ръкописи.

1. Източни преводи

А) Сирийски преводи - появили се в източна Сирия:

а) Пешито (Syryach)- всеобщо разпространение; преводът е извършен в Едеса през 2 век. Съдържа всички НЗ книги с изключение на 2 Петрово, 2 и 3 Йоаново, Юда и Откровението. Този превод бил възприет от Сирийската църква и станал официален. Сегашният му вид е изменен и не се счита за оригинален. Едеският епископ Рабулас (411-435 г.) установил сегашния вид на Пешито и спомогнал за разпространението му. Названието Пешито се явява през 9 век, в някои ръкописи. Преводът е запазен до нас в доста ръкописи, някои от които произлизат от 5 век.

б) Syr-c - Къртънов сирийски превод - Наречен на името на откривателя си Уилям Къртън. Запазен е в Фрагменти от 5 в., намерени през 1842 г. в един коптски манастир в Нитрийската пустиня и обнародван в Лондон (1858г). Тия фрагменти сега се пазят в Британския музей в Лондон. Между Пешито и Къртъновия превод има сходство в думи и изрази, затова някои считат, че авторът на Пешито се е ползвал от него.

в) Syr-s - Синайски сирийски превод - Съдържа се в един евангелски палимпсест от 4 или 5 в., открит от две англичанки - сестри (мисионерки) в 1892 г., в манастира св. Екатерина в Синай. Разчетен е и издаден в 1894 г. Има някои общи думи и изрази с Къртъновия сирийски превод. Някои считат, че те са редакции от друг по-древен, недостигнал до нас сирийски превод. По форма Синайският е по-млад от Къртъновия превод.

г) Диатесарон на Тациан (сигла, значи - Та) - Сириецът Тациан - ученик на Юстин мъченик, съставя (ок. 170) евангелска хармония, наречена Диатесарон, където евангелските

събития се излагат според 4-те евангелисти. Дали е съставен на гръцки или сирийски език, не е установено. До нас Диатесаронът не е запазен в оригинал, а е стигнал в латинска пеработка, в арабски и в арменски преводи. Някои учени считат, че той е най-древният сирийски превод на Евангелията. Бил широко употребяван в сирийската църква до 5 век; после бил заменен от Пешито.

д) Syr-h -Филоксенов сирийски превод - По заповед на Филоксен (508), монофизитски епископ на Иерапол, Поликарп, негов викарий, превел буквално от гръцки на сирийски целия Нов Завет. Монахът Тома, от Харклен, през 616 г., в Александрия, рецензирал този превод, като още повече го доближил до гръцкия текст. Тази рецензия е известна под името харкленски сирийски превод; тя заместила обикновения превод и става общо употребителна между монофизитите.

е) Йерусалимски или Палестински сирийски превод - Открит близо до Йерусалим в едно село, в един евангеларий от 1030 г., който сега се пази във Ватиканската библиотека. Преводът е направен на арамейски развален говор (6 в.) и предназначен за жителите на южна Сирия. През 1892-93 година в Синайския манастир Св. Екатерина били открити още два ръкописа от този превод, издадени в Лондон (1899 г.) от А. С. Левис и М. Д. Тибсън.

Б) Египетски преводи

Въпреки че гръцкият език сл. Ал. Македонски станал общоупотребителен в Египет, особено в Александрия, все пак местният език, наричан коптски, станал общоговорим и при разпространението на християнството в Египет се появила нужда от превод на НЗ на този език.

а) Сахидски или Тивски превод (2-3 в.) - Направен е за християните от Горни Египет. От него има фрагменти, събрани и издадени от Хорнър (1911-24 г. в Оксфорд). Тия фрагменти са от значение за историята на НЗ текст.

б) Бохаирски превод (Мемфийски) - Направен в 3 в. в Долни Египет. Още от 17 в. този превод се нарича коптски превод, защото е направен на един от главните египетски диалекти. Запазен е в повече от 120 ръкописа от 9-12 в.; първоначално не е съдържал Откровението.

Други египетски преводи са:

В) Етиопски преводи Християнството в Етиопия проникнало рано и в 4 в. било доста разпространено. Около 5 в. НЗ бил преведен, но авторът на превода не е знаел добре гръцки език. В 14 в. етиопският превод бил коригиран по коптския и арабския превод.

Г) Арменски превод Първоначално арменците употребявали сирийската азбука и Библия. Азбуката на арменския език е открита от Месроб, а Библията била преведена от Месроб, патриарх на Сахаг, Йосиф и Йоан - свещеници (440), получили образование в Александрия. Сирийският

превод повлиял на арменския. Има ръкописи от 10 в. на този превод. Най-добро издание е на мехитаристите във Венеция.

Д) Грузински превод От Армения християнството минало в Грузия. Превод е извършен на грузински език в 6 в., под влияние на арменския. По-късно са направени корекции по славянския превод. Издаден е в Москва, 1743 г.

Е) Готски превод Готския епископ Улфил (311-383) изнамерил готската азбука и направил превода по антиохийския текст. Преводът е запазен на части в разни ръкописи. Евангелията са запазени в Кодекс Аргентеус (6 в.) - на пурпурен пергамент със сребърни букви. Сега този кодекс се пази в Упсала (Швеция). Готската Библия е издадена в Хайделберг от Страйтберг, 1919 г.

Ж) Арабски преводи В началото на 7 в. арабите почнали да завладяват източните християнски страни и да насаждат своята култура и език, поради което се явява нужда от преводи на арабски език. Няколкото превода, достигнали до нас на арабски, нямат оригинален характер, защото са редакции от коптския и сирийския преводи. Само някои от тях са направени от гръцки. Най-старият арабски ръкопис е от 9 в. и се пази в Синай.

З) Персийски преводи Персийските християни първоначално се ползвали от сирийската Библия. По-късно у тях се явяват два превода: от сирийски език - 14 в., и от гръцки, направен по-рано, после коригиран по сирийския и така загубил своята ценност.

И) Славянски превод Бил направен на старобългарски език в 862 г. от св. Кирил и Методий. Започнат е в България и довършен в Моравия, по Лукиановата рецензия. Този превод е претърпял няколко редакции; последна е руската. Първата славянска Библия се появява в Прага 1570 г., после в Русия - в Острог, в 1581г., в Москва - 1663 г. и 1751 г. Тъй наречената Елисаветинска Библия е напечатана в 1751 г. в Москва.

3. Западни преводи

А. Латински преводи

1. Итала или древнолатински преводи

Гръцкият език бил разпространен в Римската империя. На него се извършвало християнското богослужение, пишели се трудове и пр. Но с течение на времето, когато християнството било разпространено навсякъде, започнали на Запад да вмъкват в богословието (-служението)_общоговоримия латински език. Най-напред употребата на латински започнала в Северна Африка, където гръцкият слабо се застъпвал. Замяната на гръцки с латински на Запад предизвиква и появата на НЗ и СЗ латински преводи. Прежеждането на Свещ. Писание на латински език започва с във 2 в., за което съдим по свидетелствата на други църковни писатели и от други латински преводи.

Тертулиан (+220). Говори за латински преводи, един от които той сам употребявал, и който навярно бил от първата половина на 2 век. Св. Киприан Картагенски (+ 258) се ползвал от латински превод, различен от този, от който се ползвал Тертулиан. Св. Августин (+430) споменава за няколко преводи в Африка. Сам се ползвал от латински превод, наричан от него “Итала”, който, според някои, той занесъл от Италия и Африка. Св. Йероним (+420) споменава за няколко преводи, като поставя на първо място един от тях, който нарича стар, древен - “Вулгата Едицио”, той бил възприет от римската църква и бил употребяван в богословието. От сравнение между цитатите на Св. Августин и Св. Йероним, се идва до заключение, че “итала” и “вулгата ” са един и същ превод. Следователно “итала-вулгата едицио” е бил древният латински превод, възприет от римската църква и получил широко употребление и разпространение. Той съдържа цялата Библия и бил преведен буквално от гръцки на говоримия латински език през 2 в., без да има сведения за автора. От превода, обаче, се заключава, че авторът е християнин - юдеин, от изток. Допуща се, че авторът е бил ученик на ап. Петър.

Ръкописи на превода “Итала”, стигнали до нас: 1. Кодекс Верцеленсис (4 в. - съд, Евангелията), 2. Вероненсис (5 в. - съдържа Евангелията), 3. Колбертинус (12 в. - Евангелията), 4. Кодекси на Беа (Кантабригиенсис и Кларамонтанус - от 6 в.; съдържат Евангелията, Деяния и послания на ап. Павел), 5. Палатинус (5 в. - Евангелията; пази се в Триент), 6. Бриксиянус (6 в. - Евангелията), 7. Корбейенсис (10 в. - ев. Матей и посл. Яков), 8. Корбейенсис - Парисиенсис (5 в. - Евангелията), 9. Бернерианус (9 в. - послания на ап. Павел; пази се в Дрезден), 10. Боббиенсис (5 в. - Матей и Марко; пази се в Торино), 11. Редигеранус (7-8 в. - Евангелията) – Бреслау, 12. Сеосорианус (8-9 в. - ВЗ и НЗ - фрагменти), 13. Фрагмента Фрисингиана (6-7 в. - сборни и Павлови послания; пазят се в Мюнхен)

Цитати от древни латински преводи дават: Тертулиан, Киприан, Новациан, Присцилиан, Св. Йероним, Св. Августин, Примасий, Пелагий, Луцифер Каларийски и др.

б) Вулгата

С течение на времето преводът “итала” претърпял ред поправки и изменения и се появили различия. Така се явила нужда от изправяне и уеднаквяване на латинския превод. Папа Дамас I на един събор в Рим, 382 г., съзнавайки тази нужда, възложил на Св. Йероним да се заеме с това изправяне, понеже той бил известен като познавач на Свещеното Писание и като голям учен. И тъй, Св. Йероним се заловил да изправя “итала”, като гледал да е близко до стария текст, за да не предизвика недоволство у църковниците. В 383 г. Св. Йероним представил на Папата поправения текст на Евангелията и скоро след това и на другите книги. Отначало този поправен превод, макар и препоръчан от Папата, не бил приет благосклонно, но с течение на времето изместил стария

“итала” и добил всеобщо употребление с название “Вулгата” - общоприет. Днес “Вулгата” се употребява в Римокатолическата църква. За разпространението му спомогнал папа Григорий Велики (674-735); запазен е до нас посредством около 2500 ръкописи.

По-важни ръкописи на “Вулгата” са: а) Кодекс Амиатинус - намерен в манастиря Амиата до Флоренция (6-8 в.) Съставен бил в Англия; пази се във Флоренция; съдържа цялата Библия, без книгата на пророка Варуха, б) Фулденсис - съдържа НЗ; съставен бил по заповед на еп. Виктора, в 546 г. Разделен е на перикопи за църковна употреба. Съдържа в апокрифното послание до Лаодикийците, в) Кодекс Сан - (5 в. - евангелски фрагменти), г) Бодлеанус - (7 в. - пази се в Оксфорд), д) Форонулиенсис - (6 в. - първоначално съдържа всички Евангелията, а сега само части от тях), е) Толетанус - (7-8 в. - съдържа цялата Библия, без книгата на пророк Варуха. Пази се в Мадрид - по-рано в Толедо; написан е с готически главни букви), ж) Кавенсис - (8-9 в. - цялата Библия. Намира се в манастиря Тринита, при Салерно, з) Кодекс гат - (8 в.), и) Паулинус или Каролинус - (9 в. Запазен е в базиликата на ап. Павел в Рим; посветен на Карл Велики), к) Харленанус - (6-7 в. - Евангелията. Запазен в Лондон), л) монауенсис - (370 г. - съставен по заповед на Карла Плешливий; намира се в Мюнхен).

И този поправен текст на Св. Йероним скоро пак бил попреден при преписване и употребяване. В 6 в. Касиодор (+570) коригирал екземпляр от Вулгата. Алкуин (+ 804) по заповед на Карл Велики коригирал друг екземпляр на Библията и тази Библия била употребявана във Франция от 9-13 в. кардинал Петър Дамияни (+ 1072), наречен втори Йероним, поправил текста на “Вулгата” и тази поправена Библия дълго се употребявала в Англия.

В началото на 13 в. като образцов екземпляр на Библията почнал да се счита намиращият се такъв в парижката университетска библиотека; имал, обаче, много погрешки. По-късно, в 13 в. били създадени коректориуми-Библии, на полетата на които били посочени за някои стихове разните четения: на гръцки, латински, у Св. Йероним и пр. Тия коректориуми наподобяват сегашните критически апарати. Важен е коректориумът на доминиканеца Хуго (+ 1260), употребяван от целия орден, от който и Тома Аквинат се ползвал. В Сорбоната също се е пазил коректориум, който съдържа важен критичен материал. Хуманизмът, старайки се да подобри стила във “вулгата, по образа на класиците”, не спомогнал за подобрието на библейския текст.

Книгопечатането - също не спомогнало за подобрието на текста, понеже не се е обръщало внимание, от какъв ръкописен текст се печати. Все пак, важно значение има Компютенската полиглотта и изданията на парижкия печатар Роберт Стефан (макар, че те се намират под калвинистично влияние).

След реформацията, католици и протестанти започнали да извършват нови латински преводи на Библията, по оригинален текст.

Триидентският събор, на 8 април 1545 г. като определил канона на Св. Писание, издал декрет, с който латинския превод “вулгата” се приема като авторитетен и достоверен и се определя да се употребява навсякъде в католическата църква. Съборът и впоследствие Папа Лев XIII считат, че Вулгата не е безгрешен, но че по същество предава смисъла на еврейския и гръцкия текст. Според постановлението на събора, печатането на Вулгата трябва да извършва грижливо и с проверяване. След Триидентския събор се появили и разни критични издания на Вулгата: Библия Лованиенсия, 1547; Библия Платиниана, 1574 г. и др.

Чрез частните издания на Вулгата не могло да се дойде до единство в текста. Папа Павел III в 1546 г. образувал една комисия и възложил задачата за извършване на едно критично проверено издание на Вулгата. Но комисията не могла да си изпълни мисията през времето на Папа Павел. Комисия заседавали и при папите: Пий IV, Пий V, Григорий XIII, - но и те били безрезултатни. Папа Сикст V (1585-90) съставил комисия, която по няколко ръкописи се е трудила

Най-добрите ръкописи и цитати у други църковни писатели. В 1589 г. комисията завършила успешно мисията си; предава превода на папата, но той одобрил само малка част от него и отпечатал одобреното в 1590 г., като сам правил корекцията. Тази Библия носи името Вулгата Сикстина. Същата година папата умрял и кардиналите забранили употребата на неговото издание, като запазените от нея екземпляри били унищожени. Папа Григорий XIV образувал нова комисия от 7 кардинали, но когато комисията привършила работата си, папата умрял. Папа Климент VIII (1592-1603) издава този преработен текст на Сикстовата Библия, която след това била наречена Климентова. Климентовата Вулгата, поради дългогодишна критична проверка, стои много близко до текста на Св. Йероним и до оригиналния текст на Библията. Тя е от значение при изследването на ВЗ и НЗ текст.

Б. а) Англо-саксонски превод (8 в.) - направен от латински текст

б) Старо-немски преводи. Направени били по Вулгата в 8 в. Има запазен един фрагмент в манастиря Мондзее. В 9 в. се появил немски диатесарон, съставен въз основа на кодекс Фулденсис; той легнал в основата на немската евангелска хармония на Хелиаид (9 в.). Последната повлияла на евангелската хармония на Отфрид (868).

II. Нови преводи на НЗ

1. Немски преводи на Цайнер (1473); от този превод се е ползвал и Мартин Лутер.

М. Лутер започва своя превод в 1522 г. и го завършва в 1534 г., когато станало и отпечатването на неговата Библия. Днес има много други и най-разнообразни преводи на Библията на немски език.

2. Френски преводи - на Якобус Фабер Стапуленсис, съвременник на Лутер. Днес има най-разнообразни преводи на френски език.

3. Английски преводи. През времето на императрица Елисавета се появил преводът, употребяван днес в Англиканската църква. В 1804 г. в Лондон е основано британското библейско дружество, имащо за цел да превежда и разпространява Библията на разни езици.

4. Руски преводи. Синодалният превод на НЗ бил извършен в 1858-61 г. от 4-те духовни академии, по гръцкия текст. В 1860-61 г. целият НЗ бил отпечатан. В 1868-75 г. бил отпечатан във ВЗ, преводът на който бил направен, а също от 4-те духовни академии, по еврейския текст, сравняван със 70-те и Вулгата. В 1876 г., след 18-годишна работа, цялата руска Библия била издадена.

5. Български преводи. Гръцкото духовенство се стараело да унищожи старите български преводи, затова те са рядкост; освен това, до 19 в. са извършени само частични такива, за които няма точни сведения. В 1817 г., по желание на Кишиневския и Хотински митрополит - Гавраил, архимандрит Теодосий в Бистрицкия манастир (близо до Букурещ) превел НЗ на български език, с помощта на неизвестен българин, който знаел само говоримия език на селото си. В 1823 г., от този превод, в 5000 екз., руското библейско дружество издало само Евангелието според Матей. Преводът не бил одобрен и напечатаните екземпляри били унищожени. По-късно, по покана на Британското библейско дружество, двама сливенски свещеници направили нов превод на Евангелията, който също бил несполучлив. В 1828 г. Петър Сапунов от Трявна, емигрант в Румъния, превел и издал Четириевангелието, от което в 1833 г. имало второ издание. В 1834 г. Константин Фотинов приготвил превод на Четириевангелието, но той не бил одобрен от британското библейско дружество. В 1836 г. Британското библейско дружество, чрез мисионера Баркер, се обърнало към търновския митрополит Иларион, да посочи подходящо лице, което да направи превод на НЗ на български език. Иларион посочил рилския йеромонах Неофит, който добре знаел гръцки, славянски и руски език. Преводът бил сполучлив; бил отпечатан в Смирна, 1838-39 г., и в продължение на 19 г. имал 6 издания, при които били направени някои поправки и изменения.

Преди около 70 г. Британското дружество възложило на Константин Фотинов, Илия Ригс, д-р Лонг, Христодул Сечаков и П. Р. Славейков да преведат цялата Библия на български език. Д-р Рикс и д-р Лонг знаели добре еврейски, гръцки, латински, български и руски езици. Сечаков владеел западното, а Славейков - източното наречие. В 1866 г. бил отпечатан НЗ, а в 1873 г. - цялата Библия. В 1891 г. Библията била отпечатана в малък формат. 1923 г. била направена ревизия на това протестантско издание от 5-членна комисия, под председателството на мисионера Роберт Томсон.

В 1898 г. Св. Синод на българската църква, по предложение на варненския митрополит Симеон, възлага превеждането на Библията на една комисия, под ръководството на митрополит Климент Търновски. Той, обаче, боледувал 2 години и комисията не престъпила към превода. В 1900 г. Св. Синод възложил тази мисия на друга комисия, под председателството на самоковския

митрополит Доситей, с поръчка, щото на 1 май 1903 г. преводът да бъде готов, но комисията не могла да изпълни задачата си.

В 1905 г. Св. Синод назначава две комисии за превеждане и за проверка на превеждането. В 1909 г. било отпечатано вече Евангелието в 50 000 екземпляра. В 1912-13 г. комисията, поради балканската война, прекратила работата си за известно време. След това, в 1913 г. при възобновяването на работата, Св. Синод назначил нова проверочна комисия. През Общоевропейската война комисията прекратила работата си за още 2 години. В 1918 г. работата пак започнала, при нова комисия, като в същата година било поръчано, в 100 х. екз., отпечатването на Евангелието в Лайпциг. Поради настъпилите събития в Германия, отпечатването ставало в 1920 г.

На 30.VI.1920 г. комисията по превода привършила работата; при проверката, обаче, били намерени грешки, които новоназначена комисия поправила. Българската Библия, отпечатана в българската държавна печатница, в 1923 г. в 50 000 екз. Носи заглавие: “Библия, сиреч книгите на Свещ. Писание на Стария и Новия Завет.

Преди отпечатването на цялата Библия, отпечатани били други библейски книги в малък формат: псалми, притчи Соломонови, премъдрост Соломонова, премъдрост на Исуса Син Сираков. През 1926 г. бил отпечатан в среден формат НЗ.

Преводът на българската Библия бил извършен по руската синодална Библия, сравняван с гръцки, еврейски текст, 70-те, славянския, латинския и френския преводи. В края на Библията са поместени: а) Мерки и теглилки; б) указатели за парамийни, апостолски и евангелски четения; в) Пасхални таблици; г) карти на Египет, Азия, Палестина.

Глава Четвърта

История на НЗ канон

Образуването на НЗ канон започнало през I в. Повечето от НЗ книги били написани преди разрушаването на Йерусалим (70 г.). Само книгите на ап.Йоан били написани след разрушаването, т. е. в края на I в.

име на книгата	място на написването	година
Книги, написани преди	разрушаването на	
Еванг. от Матей	Палестина-Йерусалим	
еванг. от Марк	Рим	
1 до Солуняните	Коринт	
2 до Солуняните	Коринт	
До Галатяните	Ефес	

1 до Коринтяните	Ефес
2 до Коринтяните	Филип-Македония
До Римляните	Коринт
Посл. на Яков	Йерусалим
Еванг. от Лука	Рим
До Филипийците	Рим
До Ефесяните	Рим
До Колосяните	Рим
До Филимона	Рим
Деян. апостолски	Рим
1 Петрово	Рим
До Евреите	Рим
Посл. на Юда	Палестина
1 до Тимотей	Филипи-Македония
До Тита	Коринт
2 Петрово	Рим
2 до Тимотей	Рим
Книги написани след	разрушаването на
Откровение	остр. Патмос
Еванг. от Йоан	Ефес
1 Йоаново	Ефес
2 Йоаново	Ефес
3 Йоаново	Ефес

Следователно 22 НЗ книги са написани преди разрушаването на Йерусалим и 5 само след разрушаването на Йерусалим, към края на първото столетие.

Още от първите дни християните почнали да събират НЗ писания; за това свидетелства:

А) ап. Петър: “..... както и възлюбленият наш брат Павел ви писа според дадената му мъдрост, както той говори за това във всички послания, дето има някои места мъчни за разбиране, които невежи и неукрепнали изопачават, както и другите Писания за своя си погибел” (2 Петрово, 3:15-16). Това послание ап. Петър писал през 66 година; от него личи, че ап. Петър имал всички книги, написани до това време, не само ап. Павлови, но и на другите апостоли.

Б) Св. Поликарп Смирненски пише на филипяните: “изпратените до нас от Игнатия и други, намиращи се у нас послания, ние, по наше искане, ви изпращаме, като ги прилагаме към това наше послание (до Филипяните, 13).

В) Св. Дионисий Коринтски съобщава (Евс. Кесар. 4, 23, ...), че коринтяните старателно пазели и четели посланието на св. Св. Климент Римски. А ако първата църква тъй старателно събирала и пазела посланията на видни църковни писатели, то с право можем да заключим, че вниманието към апостолските книги било още по-голямо, и че те били събирани наедно и пазени и то по образец на ВЗ сборник на св. книги. Макар, че някои книги са отправени до отделни лица, но по значение те важат за цялата Христова църква и затова те се преписвали и разпространявали по църквите между всички християни. Това желаели и самите апостоли. Ап. Павел пише: “След като се прочете това послание у вас, наредете да се прочете и в Лаодикийската църква, а онова из

Лаодикия да прочетете и вие (Колос. 4:16). След това пък предназначава посланието до коринтяните: “за всички светии по цяла Ахайя” (2 Кор. 1:1). А ап. Яков определя: “До 12-тя колена, които живеят пръснато” (Яков 1:1). Разпространението на християнството било улеснено от уредените съобщения в Римската империя, които спомогнали за пращане на послания, пратеници и общения между църквите. Посланията се поверявали на сигурни пратеници. Апостолите взимали мерки за запазването им: “Саморъчен поздрав от мене Павел. Това е белег на всяко послание; аз пиша тъй: благодатта на Господа Бога Нашего и Иисус Христос да бъде с всички нас” (2 Сол. 3:17-18). Някои от посланията си ап. Павел саморъчно написал (до Галатяните).

Г)Фотий - Цариградски патриарх, съобщава, че ап. Йоан събрал всички НЗ книги, прибавил към тях и своите и образувал НЗ канон. Действително, ап. Йоан имал тази възможност, понеже живял до края на I в. Евсевий Кесарийски (6, 14:7) потвърждава, че ап. Иан имал под ръка Синоптическите Евангелията. Образоването на НЗ канон, обаче, е дело на цялата НЗ църква, надарена от Божия благодат, ръководена от Св. Дух. В този НЗ канон са поставени само книгите, писани от апостоли, или техни ученици, но под тяхно ръководство. Тъй че, НЗ канон е станало, следователно, в началото на II в., когато престанали да се явяват книги, писани от апостоли или от техни ученици.

А. НЗ канон през времето на ап. мъже (от края на 1 до половината на 2 в.)

В трудовете на апостолските мъже, или в християнските паметници от 1 и 2 в., се дават преки и косвени сведения за НЗ книги, с изключение за: 1) Посланието до Филимона; 2) 2 и 3 послание на Йоан 3) 2 Петрово; 4) На Юда. Фактът, че на тези послания не са цитирани от ап. мъже, не говори против принадлежността им към канона, защото, от една страна, тяхното цитиране може да не е било необходимо, а от друга страна, често ап. мъже цитират без да оказват местата.

Паметници и трудове от това време са свидетелства за канона

Учение на 12-те апостоли - Дидахи - От неизвестен автор (в края на I век); ясно са използвани в него: Матей 6:5; 9-13 - Дид. 8, 2; Мат. 7:6 - Дид. 9,5; Лука 6:30 - Дид. 1,5). Важно значение имат думите: Както Господ е заповядал в Своето Евангелие (8,2).

Послание на ап. Варнава - От неизвестен автор (края на 1 век). Използват се в него: Мат. 19:13 - Варн. 5,9; Мат.19:30; 20:16 - Варн. 6,13 - “Мнозина са звани, малцина са избрани”; - “както е написано” (Мат. 20:16 - Варн. 4,14).

Послание на Св. Климент Римски до Коринтяните - (края на 1 век) По-важно значение в това послание имат местата: 1) 47, 1-3: “Вземете посланието на бл.ап. Павел. Какво ви е написал той в началото на своята проповед? Подбуден наистина от Св. Дух, той ви поучил за себе си, за Петър и за Аполоса, защото тогава вие бяхте също образували партии” (говори се за посланието до

Коринтяните). 2) 45, 2: “Свещените книги, истинските, които са дадени от Св. Дух, вие сте точно изследвали (ясно се говори за боговдъхновеността на НЗ свещени книги).

Послание на св. Поликарп Смирненски (+156) до Филипийците - “Аз имам надежда до вас, че вие добре сте се запознали със Свещ. Писания и вам нищо не е неизвестно; на мене това, разбира се, не е дадено. Само това аз казвам, както се казва в тези писания: “Гневете се, но не съгрешавайте” (Пс. 4:5), и “слънцето да не залезе във вашия гняв” (Ефес. 4:26). Свидетелства се за ап. Павловото послание до Филипийците.

Св. папий Йераполски (ученик на ап. Йоан) - съчинението му “Тълкувание на Господните слова” е изгубено. В Историята на Евсевия се дават ценни сведения за Папий и неговите свидетелства за написването на Евангелията от Матей и Марк. Че през време на апостолските мъже съществувал НЗ канон, говорят обстоятелствата: 1) НЗ книги се цитират по същия начин, както и ВЗ; 2) Делението на НЗ книги на Апостол и Евангелие; 3) Еретиците, напр. гностикът Василид, цитират НЗ книги и ги наричат Св. Писание. Маркион в 140 г. излязъл със свой НЗ канон, като го дели на Апостол и Евангелие. Това обстоятелство свидетелства, че в Христовата църква вече имало определен НЗ канон. В противоположност на този канон, Маркион съставил своя.

Б. НЗ канон от 150-250 г на Запад

1. Римска църква

а) Преводът Итала (средата на II век) - от неизвестен автор, съдържа всички 27 НЗ книги.

б) Св. Юстин Мъченик - приел християнството в гр. Ефес (130-135 г.). Написал в Рим следните съчинения: “Голяма апология” - 155 г.; “Разговор с Трифона Юдеина” - 155 г.; “Малка апология” - 165 г. В запазените до нас съчинения на Юстин се цитират буквално и по смисъл всички НЗ книги, с изключение на посланията: 2 и 3 Йоаново, на Юда, до Филимона. Тези книги той не е използвал, защото не е ставало нужда от тях. Най-много той се ползва от Евангелията, които нарича “възпоменания на апостолите” - “В т.н. ден на слънцето (неделя) става у нас събрание в едно место на всички живущи по градовете и селата; и се четат, доколкото времето позволява, възпоменанията на апостолите и писанията на пророците. След това, когато четецът престане, предстоятелят чрез слово дава наставления и обещания да се подражава на тези прекрасни неща”. За Апокалипсиса св. Юстин казва: “Освен това у нас някой на име Йоан, един от апостолите на Христос, в даденото му Откровение, предсказал, че вярващите в нашия Христос ще живеят в Йерусалим 1000 г., а след това ще настане всеобщото, вечното възкресение на всички, и след това съдът” (Разговор с Юдеина Трифона).

в) Мураториев канон или фрагмент - Открит от Л. А. Мураторий (+1750) в гр. Милано, в един ръкопис от Амвросиевата библиотека и обнародван в 1740 г.; нарича се фрагмент, защото началото и краят му липсват. Мураториевия канон в ръкописа започва на лист 10а и завършва на лист 11а, по средата. Написан е на развален латински език. Ръкописът, в който е намерен **Мураториевия канон, произлиза от 8 в.** Автор на Мураториевия канон. Като автор се считат различни лица - Папий Йерополски, Егезип, Поликрат, Св. Климент Александрийски, Мелитон, а в ново време английският учен Лайтфут приема за автор св. Иполит Римски. Мнението на този английски учен се приема и поддържаот Т. Цан, Т. Робинзон, Бонвеч и др. и днес не се оспорва. Мураториевия канон е част от едно произведение на св. Иполит, не напълно запазено до нас. Върху статуята, намерена в гробницата на св. Иполит, в 1551 г., има гръцки надписи, които се превеждат така: “песни, в които се разглеждат всички писания”, и който се отнася до негово незапазено съчинение. То се състояло от две песни, в стихотворна форма. В първата част се говорело за книгите на ВЗ, а във втората - за книгите на НЗ. Запазената част от Мураториевия канон е от втората част, а именно за НЗ книги. *Оригиналният език на Мураториевия канон.* Преди да се открие авторът на канона, имало е предположение, че той е бил написан или на гръцки, или на латински. Когато, обаче, се доказва, че писателят е бил св. Иполит, прие се, че Мураториевия канон е бил писан на гръцки, защото св. Иполит е знаел гръцки език и е писал своите произведения на него. Понеже латинският превод на Мураториевия канон има романска украса, заключават, че е направен от гръцки през 5-6 в. Преписвачът пък на днешния латински текст е бил невнимателен и допуснал грешки; затова и текстът на места е доста объркан. Мястото на съставяне на канона е гр. Рим, което заключваме от: а) говори се за книгата “Пастир” от Ерм - употребявана най-вече на Запад; б) авторът е св. Иполит Римски; в) канонът е разпространен на Запад. Време на написване на канона. Някои места от самия канон определят времето на написването му.

Говори се за: 1) написването на “Пастиря” от Ерм, през времето на папа Пий - брат на Ерм (140-155); 2) за сектата на монтанистите “От Маркиона, Валентина, Василида съвсем нищо не приемаме, които са и написали нова книга от псалми, заедно с азиатца (Монтан), основател на катафригийците”. Монтан действал във Фригия между 156 и 157 г. Следователно Мураториевия канон е писан от св. Иполита в края на 2 в. (около 190 г.).

Съдържание на Мураториевия канон. Канона започва с думите: “На който, обаче, присъствал и така изложен”. Тук се говори за Евангелието според Марк, който присъствал на речите на ап. Петър и ги изложил в Евангелието. “Третата книга на Евангелието, според Лука, лекарят Лука написал от свое име, по предание, след възнесението на Христос, когато него Павел, като приложен на Взел със себе си. Господ, обаче, не е видял по плът и поради това, доколкото е могъл да изследва, така и от раждането на Йоан започва да говори”. Щом нарича

Евангелието според Лука трето, то следва, че преди да е говорил за Марк, авторът е говорил за Матей.

“Писателят на четвъртото от Евангелията, Йоан от учениците, подбуждан от съучениците си, казал: “Постете сега с мене три дни, и каквото всекиму бъде открито, един другиму да си разкажеме. През същата нощ било открито на Андрей, от апостолите, че при проверката на всички, Йоан да напише от свое име всичко (т. е. да напише Евангелие)”. Св. Климент Александрийски, Св. Йероним и др. Свидетелстват също, че евангелист Йоан не е писал сам, по свое желание, Евангелие, но по молбата на своите епископи. Останалата част от Мураториевия канон, относно Евангелието според Йоан, по всяка вероятност, е взета от апокрифа “Деяния на Йоан”, съставен от Левция Харина.

“И поради това, макар и различни неща в отделните евангелиски книги да се излагат, няма, обаче, никакво значение за вярата на вярващите, когато от един и властен Дух е открито всичко в Евангелията за рождението на господата, за страданието, за възкресението, за обръщението със своите ученици и за двойното Негово пришествие”. Следователно, изтъква се, че Светият Дух е ръковолил евангелистите.

“Какво чудно има, ако Йоан и в посланията си някои неща така уверено излага, като казва за себе си: “каквото сме видели с очите си и с ушите си сме чули и нашите ръце са пипали, това ви писахме”; така действително представя себе си не само очевидец и слушател, но и писател на всички чудни (неща) на господата”. Авторът на Мураториевия канон ясно подчертава, че ап. Йоан е слушател, очевидец и писател, следователно, неговите писания (Евангелието и трите послания) са катонически, понеже по това време е имало лица, които отхвърляли подлинността на Йоановите писания, защото на тях се осланяли монтажистите.

“Деянията пък на всички апостоли са написани в една книга. Лука съобщава на достопочтения Теофил, че някои събития са ставали в негово присъствие, без отделно не само страданията на Петър да излага, но и заминаването на Павел от града, като се отправя за Испания”. Това значи, че на някои събития, изложени в Деяния апостолски, Лука присъствал, но не споменава за страданията и пътуването на ап. Павел за Испания.

“Посланията пък на ап. Павел сами показват на тези, които искат да знаят, какви, от какво място, или по каква причина са написани. Преди всичко, като запрещава на Коринтяните разцепления и разногласия, след това на Галатяните обрязваме, на Римляните пък като разкрива плана на Писанията, а също, че Христос с тяхното начало, твърде обширно пише. За тези отделни неща, необходимо е всеки от нас да разсъждава”.

“Макар сам. ап. Павел, като следва реда на своя предшественик Йоан, писал само поименно на 7 църкви в такъв ред: до Коринтяни, Ефесяни, Филипийци, Колосяни, Галатяни, Солуняни, Римляни, впрочем до Коринтяни и Солуняни, с цел за изправяне, повтаря, една обаче по цялата

земя разпространена църква се признава. И Йоан също в Апокалипсиса макар на 7 църкви да е писал, обаче, на всички говори”. Автора не споменава посланието до Евреите, които не съставили отделна поместна църква.

“Наистина (посланията) до Филимона едно, и до Тита едно, и до Тимотей две (са написани) по разположение и любов, обаче, са на почит в католическата църква, осветени са в устройството на църковната дисциплина (църковен ред, живот)”. И тези павлови послания, според автора, са канонически.

“Намират се в обръщение още (едно) до Лаодикийците, друго до Александрийците, измислени под името на ап. Павел, у ереста на Маркиона, и много други, които не могат да се приемат в католическата църква; не може да се смесва жлъчка с мед”.

“Посланието на Юда и надписаното на Йоан две се приемат напълно в католическата църква”. Това място е силно повредено, защото след думата “надписаното” са пропуснати думите “на Яков”, а след името на Йоан е пропуснато числителното “три”; следващите думи след това “и на Петър” са погрешно поставени в 71 и 72 ред.

След тези направени поправки, горното място в Мураториевия канон се чете така:

“Посланието на Юда и надписаното на Яков, на Йоан три, и на Петър само две, се приемат напълно в католическата църква”. Следователно, в канона се говори за 7-те съборни послания, които се считали за канонически.

“Премъдростта е написана от приятелите на Соломона в негова чест (70-71 р.). Мястото на тези думи е там, където се говори за “Пастиря” от Ерм. Авторът на Мураториевия канон споменава и за неканонически книги в НЗ – Премъдростта Соломонова, “Пастиря” на Ерм. Също така св. Атанасий Александрийски споменава (39 пасхално послание), след като изроява всички НЗ и ВЗ книги, и за някои неканонически книги, които се четели в църквата, като на първо място слага книгата Премъдрост Соломонова.

“Апокалипсиса на Йоан, също и на Петър само приемаме, който някои от нашите не желаят да се чете в църква”. Като се отнемат думите “и на Петър само” и се поставят на мястото им (69 р.), получаваме: “Апокалипсиса на Йоан също приемаме, който някои от нашите не желаят да се чете в църква”. И днес наистина Откровението не се употребява в богослужението.

“А “Пастиря” съвсем неотдавна написа в наше време Ерм в града Рим, когато на катедрата на римската църква седеше неговият брат, епископ Пий, и заради това той може разбира се, да се чете, не да се публикува в църква на народа не може, нито между пророците, числото на които е запълнено, нито между апостолите в края на времената”. Книгата “Пастир”, според изследванията на: Де Шампани, Хилгенфелд, Шпита и др., е сборник от произведения, обединени от един автор, а именно: Ерм, брат на папа Пий I. Тук авторът ясно изтъква, че ВЗ и НЗ канон е бил вече приключен.

“От Маркиона пък, или Валентина, или Василида съвсем нищо не приемаме, които са написали и нова книга от псалми, заедно с азиатеца (Монтан), основателя на катафригите (монтанистите)”. Положително се доказва, че Валентин и Василид са писали псалми, а Маркионитите употребявали свои псалми.

В Мураториевия канон, който сега притежаваме, няма свидетелство за посланието до Евреите, което е стояло в първоначалния текст на канона, защото св. Иполит Римски се е ползвал от другите свои трудове от посланието до Евреите. В 43 р. На канона, преди посланието до Галатяни, седи буквата В, която е навярно остатък от думата; възможно е, че преписвачът не е могъл да прочете цялата дума, та е преписал от нея само буквата В. Още повече, че в египетския-сахаидски превод, посланието до Евреите е поместено преди посланието до Галатяните, както е и у Теодор Мопсуетски и в два кодекса от 15 и 16 век. Авторът на Мураториевия канон – св. Иполит Римски, не само дава неоспоримо доказателство, че ВЗ и НЗ канон е бил напълно оформен и приключен, но говори и за отделите: Евангелие, Деяния, Послания на ап. Павел, съборни послания и Откровение, т. е. за реда, който е запазен и днес в Библията на Запад.

2. Галиканска църква

Св. Иринеи Лионски (+202) - Дава указания в своите произведения за всички НЗ книги, с изключение на посланията: на Яков, на Юда, 2 Петрово и до Евреите. Според съобщението на Евсевий Кесарийски, св. Иринеи в едно свое, недостигнало до нас, съчинение се ползвал от посланието до Евреите. Св. Иринеи даже се старае да докаже, че Евангелията непременно трябва да са четири; каноничността има за него е несъмнена (Пр. Ересите 3, 11, 8).

3. Африканска църква

Тертулиан (+220) - Не цитира от посланията: на Яков, 2 Петрово, 2 и 3 Йоаново, но споменава за първо послание на Йоан, от което заключаваме, че той е знаел и за 2 и 3 Йоаново. Тертулиан счита посланието до Евреите за канонично, но приема за негов автор ап. Варнава.

Св. Киприян (+258) не цитира: посланието на Яков, 2 Петрово, 2 и 3 Йоаново и до Евреите. Той не цитира от тях, защото не е ставало нужда за това.

На Изток

Алекнадрийска църква

Климент Александрийски (+216) - В неговите запазени до нас съчинения няма цитати от: посланието на Яков, 2 Петрово и 3 Йоаново. Според Евсевий Кесарийски (Църковна история 6, 14), Св. Климент Александрийски в незапазеното до нас негово съчинение “Хипотипози” тълкувал всички н. з. и с. з. Книги. Той нарича библейските книги: “кириако графе”, “тие графе”, “и вивли и агие”, “Йера грамата” и съобщава, че църквата пази 4 Евангелията. На книгите: Дидахи, Пастир на Ерм, послание на Св. Климент Римски, на Варнава, Египетско Евангелие, Апокалипсис и проповед на ап. Петър – той преписва известна ценност, но не ги поставя наравно с каноническите книги.

Ориген (+254 г.). Н. з. канон у Ориген е пълен, т. е. без отсъствието на нито една от 27 н. з. книги. За 4-те Евангелията Ориген казва: “От преданието ???не узнах за 4-те Евангелията, които само се приемат безспорно от цялата поднебесна Църква”. За Посланието до евреите Ориген забелязва, че мислите са Павлови, а езикът на друго, който записал чутото от ап. Павел и заключава: “Ако някоя църква приема това послание на Павлово, тя е достойна за похвала, защото древните мъже не без основание са ни го предали като Павлово”. За Ориген Н. З. книги са писани по вдъхновението на Св. Дух (За началата 4,9). Признаците за каноничност, според него, са два: а) апостолски произход; б) приемане на църквата. По причина, че посланията на Яков, Юда, 2 и 3 Йоаново, имат апостолски произход, Ориген ги считал за канонически, въпреки че не всички църкви са ги приемали. Апокрифите: Апокалипсис на ап. Петър и Проповед на ап. Петър – Ориген е считал за неканонически. Той е ценял и “Пастира” на Ерм, и посланието на ап. Варнава.

Дионисий Александрийски (+254) - Ученик на Ориген. Различава се от него само по отношение възгледа му за “Откровение”, което той считал за писано не от ап. Йоан.

В коптския превод (Бохайрски-египетски), направен в 3 в., се съдържали всички Н. З. книги, без Откровение, което впоследствие било прибавено.

2. Антиохийска църква

Св. Теофил Антиохийски (+181) - В съчинението си “Три книги по Автолика” дава цитати от: Матей, Лука, Йоан, 6 послания на Павел и 1 Петрово. Тези книги св. Теофил нарича свещени и счита, че са написани от боговдъхновени лица.

1. Сирийска църква

Тациан (+180) - “Диатесариона” си е характеризирал 4-те Евангелията.

Преводът Пешито – употребяван днес от несторияните, не съдържа: 2 Петрово, 2 и 3 Йоаново, Юда и Откровение. Н в първоначалния превод са влизали горните книги, тъй като Ефрем Сириец, който се е ползвал само от Пешито, дава цитати и от горните книги. В 4 в. доста известно в сирийската църква било някакво си трето послание на ап. Павел до Коринтяни. Даже Ефрем Сириец дава тълкувание и на него. Но впоследствие то изгубва значение.

2. Понтийска църква

Маркион от Синоп (в Понт) - гностик. В 140 г. отишъл в Рим, като носил със себе си свой канон, който съдържал: Евангелие според Лука, 10 Павлови послания. Всички други книги от Библията той изхвърлил, като преработил и текста на книгите от своя канон.

3. Древни Н. З. гръцки кодекси

Най-древните са Синайският и Ватиканският, произлизащи от 4 в. Ръкописите на тези кодекси се съдържат всички Н. З. книги. В Синайския кодекс се съдържат и посланието на ап. Варнава и “Пастир” на Ерм. В Александрийския: двете послания на Св. Климент Римски. Тези книги, обаче, не са били поместени като канонически, а само като назидателни.

И тъй, още във 2 и 3 в. Н. З. канон бил напълно оформен и установен, а само в някои поместни църкви не е бил пълен. Това обстоятелство не бива да смущава, защото и днес, при наличността на установен канон, пак има богослови, които изказват съмнение относно някои Н. З. книги и тяхната каноничност.

В. Н. З. канон в Евсевий Кесарийски

За времето от около 250 до около 350 г. най-добри сведения за НЗ канон намираме у историка Евсевий Кесарийски. В 324 г. той, след като изследвал всички употребявани в разните църкви книги, съставил списък на НЗ книги. Всички тези книги той разделил на две групи: 1.

Приети (обявени) от църквата като свещени и почитани – “е ди..... Графе”; 2. Неприлични и безбожни – Първата група е разделена на два отдела:

А) Общоприети – т. е. признати от църквата за канонически и употребявани при богослужението: 1 Йоаново и Откровение (по желание).

Б) Спорни –; тях той дели още на два вида: 1. Известни на мнозина, т. е. признати от тях за канонически: послания на Яков, Юда, 2 и 3 Йоанови, 2 Петрово; 2. Неподлинни, т. е. такива, които могат да служат за назидание, но понеже не са написани от апостоли, не можело да се включат в канона на НЗ: Деяния на Павел, Пастир на Ерм, Откровение на Петър и по желание - Откровение на Йоан.

Към втората група н. з. книги, според Евсевий, спадат: Евангелията на Петър, Тома, **на Матей** и др. От гореизложеното се вижда, че Евсевий, представител на III и IV в., потвърждава, че църквата в негово време е имала установен НЗ канон, еднакъв с този на днешната църква. Евсевий се

колебае по отношение на Откровението, навярно под влияние на Дионисий Александрийски, но все пак го счита за каноническо, защото цитира от него като от каноническа книга.

Г. НЗ канон от 4 в. до днес

1. На Запад. Според някои учени Първият вселенски събор станал причина от средата на 4 в. насам да имаме един строго установен канон, приет у всички църковни писатели и във всички поместни църкви - такъв, какъвто е днешният канон.

1.1. Свидетелства в Западната църква:

- **Canon Mommsonianus.** Така се нарича един списък на всички библейски свещени книги от 4 в., открит от Теодор Момзен в 1886 г. в един ръкопис от 10 в. В този списък влизат всички н. з. книги с изключение на посланията на Яков, на Юда и до Евреите.

- **Ипонски събор (393 г.)** - Свикан в африканския гр. Ипон под председателството на Картагенския епископ Аврелий. В 36 правило бил определен списъкът на н. з. книги, а именно: 27 канонически книги. На съборите в Картаген (в 397 и 419 г.) този списък бил потвърден.

- **Руфин Аквилейски (+ 411 г.)**, изброявайки 27-те книги на НЗ, казва: “Това са книгите, които отците са поставили в канона”. - **Св. Йероним (+ 420 г.)** възприема изцяло н. з. канон (27 кн.), като съобщава, че някои считали за неподлинни и неканонични книгите 2 Петрово и Откровение. Под влияние на св. Йероним по-късно се изказват подобни съмнения и от Исидор Испански, Алкуин и др. - **св. Августин (+ 430 г.)** в съчинението си *De doctrina Christiana* (II, 8, 12-14) изброява като канонически всички 27 н. з. книги. - **На Римския събор (382 г.)** при папа Дамас са посочени всички 27 н. з. книги. - **Папа Инокентий I.** В отговора си на запитването на епископа на Тулуза (20.II.405) изброява като канонически всички 27 н. з. книги. - **В Decretum Gelasianum de libris recipiendis et non recipiendis** (“Декрет на (папа) Геласий за книгите, които трябва да се приемат и които не трябва да се приемат”, от 6 в.) са посочени всички н. з. книги и поименно са изредени и отхвърлени апокрифните книги. - **През средните векове – папа Евгений IV** е поддържал сегашния н. з. канон, който е потвърден и на Флорентинския събор в 1441 г. - **Кардинал Кастан (+ 1534 г.)** изказал по-особено мнение върху посланията на Яков, Юда, 2 и 3 Йоаново, до евреите, а именно: не ги поставял наравно с другите н. з. книги, обаче не е могъл да обоснове това свое мнение. - **Триденстият събор в четвъртото си заседание (на 8. 4. 1546 г.)** установява окончателно за Римокатолическата църква като канонични 27 свещени н. з. книги. Ватиканският събор в 1670 г. потвърдил това решение.

2. На изток

- **85-то апостолско правило**, изброява всички НЗ книги без Откровение, като заедно с НЗ книги поставя и следните назидателни книги: двете послания на св. Климент Римски, Апостолските постановления – в 8 книги, събрани от Климент. За тия постановления се казва, че понеже съдържат нещо тайнствено, затова не бива да се обнародват пред всички. Второто правило на

Трулския събор (691) потвърждава 85-то ап.правило, но отхвърля Апостолските постановления, защото в тях имало много нещо вмъкнато от чужди ръце.

Св. Кирил Йерусалимски (+386). В своята четвърта катехеза наброява всички ВЗ и НЗ книги, с изключение на Откровението, навярно под влиянието на Дионисий Александрийски.

- **Св. Ефрем Сириец (+ 373 г.)**. В канона си включва всички 27 НЗ книги, като при тълкуването на ап.Павловите книги се спира и на т.н. трето послание до Коринтяните. Сирийската църква, влизайки по-късно във връзка с гръцката, постепенно изоставили това “трето послание до Коринтяните”.

- **Лаодикийски събор (364)** 60-то правило изброява всички ВЗ и НЗ книги, с изключение на Откровението.

- **Св. Атанасий Александрийски (373)**. Той е изразител на възприетия от древната православна църква НЗ канон. В Пасхалното си послание – 367 г. – изброява всички библ. Книги и изтъква, че НЗ канон се състои от 27 книги, като съобщава, че той бил вече приключен.

- **Св. Григорий Богослов (+389)**. В едно свое стихотворение помества имената на 26 НЗ книги, без Откровението. Но в други свои трудове се ползва от Откровението, като от каноническа книга.

- **Св. Амфилохий Иконийски** епископ, в едно свое стихотворение изброява библейските свещени книги. В НЗ канон той поставя всички сегашни НЗ книги, освен: 2 Петрово, 2 и 3 Йоаново, на Юда, Откровението, които книги при все това се считали от други негови съвременници за канонически.

- **Св. Епифаний Кипърски**. В съчинението си “Ереси” (76) той изброява всички 27 НЗ книги.

- **Антиохийска църква**. До 5 в. за канонични НЗ книги тази църква не считала: 2 Петрово, 2 и 3 Йоанови, Юда и Откровението, но от 5 и 6 в. те влезли в канона. Учените, които изказват горната мисъл, се базират на Синописа на св. Йоан Златоуст, в който са посочени: 4 Евангелията, 14 Павлови послания, 3 съборни послания и Деяния апостолски.

- **Кодекс Александринус (5в.)** Помества всички 27 НЗ книги, плюс две послания на Св. Климент Римски.

- **Леон Византийски**. В съчинението си (Секти) изброява всички 27 НЗ книги.

- **Св. Йоан Дамаскин (680-775)** в съчинението си “За православната вяра” изброява всички 22 ВЗ книги и 27 НЗ книги.

- **Библейски стихометричен списък преписван на Никифора (806-815)**, цариградски патриарх. В един от ръкописите на неговата хронография се съдържа списък на библейските книги, прибавен в 850 г. в Йерусалим. В този списък се изброяват 26 НЗ книги, без Откровение. В числото на спорните книги са поставени: Апокалипсис на Йоан, на Петър, посланието до Евреите, посланието на Варнава.

- **В Славянската Библия** са поставени всички 27 НЗ книги.

- В обширния православен християнски катехизис, съставен от московския митрополит **Филарет**, възприет от руската църква, са изброени като канонически 27 НЗ книги.

- Несторияните – отхвърлят 2 Петрово, 2 и 3 Йоаново, Юда и Откровение.

И тъй, от гореизложеното се вижда, че НЗ канон в сегашния си вид бил съставен и възприето още в следапостолски век (II). Различието на този канон в разните поместни църкви не доказва, че в древната християнска църква НЗ канон не е бил определен.

Д. НЗ канон в протестантската църква

Протестантската църква се базира само на Свещ. Писания. Тя отхвърля Свещ. Предание; понеже няма на какво да се опре при определяне канона на Свещ. Предание, той у нея и до днес не е определен.

- **Карлщадт** отричал авторитета на 7 НЗ книги.

- **Лутер**, не намирайки апостолски и евангелски дух в посланието до Евреите, Яков, Юда и Откровението – оставил тези книги в края на Библията си.

- **Хемнитц** – отрича авторитета на 7 НЗ книги и ги счита за апокрифи.

- **Цвингли** – отхвърля Откровението; последователите му, обаче, приемат всички 27 НЗ книги.

- **Лутеранските богослови от 17 и 18 в.** приемат за канонични 27 НЗ книги.

- **Йохан С. Землер (+ 1791)**, основател на протестанския рационализъм, поддържал, че всеки, водейки се от своя разум и чувство, може да определи кои книги имат евангелски и апостолски дух и са канонически.

Възприели това правило, протестантите до днес са подлагали на критика и съмнение всяка НЗ книга, и не е останала ни една книга, която да не е била оспорвана. Това е, защото те отхвърлят Свещ. Предание, което е основата на Свещ. Писание.

Глава Пета

История на печатния НЗ гръцки текст

Първата отпечатана книга след откриването на книгопечатането била латинската Библия (1450 г. в Майнц). В 1462 г. била отпечатана немската Библия, а в 1488 г. – еврейската.

Гръцкият НЗ текст:

За пръв път бил отпечатан от кардинал Ксименес, от Толедо; в **Комплютенската полиглотата**, отпечатана в гр. Компютен (днешния гр. Алкала в Нова Кастилия – Испания). Полиглотата била отпечатана в 1517 г., а пусната в разпространение (600 екз.) през 1520 г., когато била одобрена от Римския папа Лев X. В нея бил поместен НЗ на гръцки, латински (по Вулгата) в ВЗ на латински и

еврейски. Изданието било старателно извършено въз основа на няколко не особено древни ръкописи.

Еразъм Ротердамски (в 1516 г. в Базел), по желание на печатари Флобен, издава на гръцки език НЗ – издание не научно, а търговско. Еразъм използвал ръкописи от 13, 14 и 15 векове; допуснал грешки, които впоследствие били поправени. От изданието в 1519 г. се е ползвал Лутер за превода на немската Библия.

Това Еразмово издание легнало в основата и на изданието на печатаря Роберт Стефан – 16 в. В четвъртото издание, 1551 г., гръцкия текст Р. Стефан разделил на стихове; това издание легнало в основата на изданията на Т. Беза (втората половина на 16 в.).

Роберт Стефановото издание било използвано в изданията на Бонавентура и Авраам Елзевир (Лайден и Амстердам); I-то в 1624 г.; второто издание (1633 г.) било наречено “текстус рецептус”, защото съдържало текст, възприет от всички; то било употребявано на Запад в течение на 200 години.

Антверпенска полиглата (от 1569 г. до 1572 г.) - в осем тома. Издадена е, с подкрепа на Филип II, от печатаря Христоф Плантинус, под ръководството на учения испанец Ариас Монтанус. Гръцкият текст бил отпечатан в 5 тома заедно с Вулгата, сирския текст и превода му. Гръцкият текст бил отпечатан на друго място (6 т.) в превод от Ар. Монтанус, като преводът бил поставен между редовете.

В Париж била отпечатана от Миш Льо Же **третата полиглата** от 10 тома; НЗ бил поместен в два тома (1630-33). В Лондон, от Брайън Уолтън, била издадена **IV полиглата** (1657 г. в 6 тома). Гръцкия текст бил взет от третото издание на Р. Стефан, придружен с превода на Монтана, Вулгата, сирийския, етиопския, арабския преводи и персийския – за Евангелията.

От края на 17 и началото на 18 в., мнозина учени почнали към текста “рецептус” да прибавят и разночетения на стари гръцки текстове, НЗ цитати от древни църковни писатели и разночетения в древни преводи. Така се създал критическия апарат, въз основа на който някои учени почнали да правят изменения и в самия “текстус Рецептус”. Учени от това време: Джон Мил (+ 1707), Герхард Маестрихт (+ 1711), Ветщайн, Гризбах и др. Имало и учени, които напълно отхвърляли текста “рецептус” и извеждали нов НЗ текст от разни древни НЗ ръкописи; напр. Ричард Бинтлей.

От 18 в. насам е извършен голям напредък в критичното издание на НЗ гръцки текст. Учени, които най-много допринесли за това, са:

Карл Лахман (+ 1851), професор в Берлин. Отхвърля “текстус рецептус” и се труди да възобнови гръцкия НЗ текст, подобно на Св. Йероним, чрез сравнение на другите ръкописи, цитати от древни църковни писатели и преводи: Итала и Вулгата. От него има две издания: малко (1831) и голямо (1842-50). Грешката на Лахман е, дето той мисли, че колкото ръкописът е по-древен, толкова текстът му е по-точен. **Константин Тишендорф** (+1874), професор в Лайпциг.

Посветил живота си за възстановяването на НЗ гръцки текст. Открил, изследвал и издал много НЗ ръкописи, след като е обходил Гърция, Египет, Арабия и Сирия. Най-важното му откритие е Синайският кодекс. Рецензирания от него текст претърпял няколко издания, най-важното от които е 8-то (1869), издадено след откриването на Синайския кодекс и снабдено с богат критичен апарат. Тишендорф работил по метода на Лахман. **Самуел П. Тригълъс** (+ 1875), знаменит английски филолог. От значение е критичното му издание на НЗ в 1857-72 г. В това издание има голямо количество старателно сравнени древни НЗ гръцки ръкописи и е обърнато голямо внимание на древните преводи и цитати у другите църковни писатели.

Б. Ф. Уескот и Ф. Л. Хорт – професори в Кембридж. Работили 30 години върху критичното издание на НЗ гръцки текст, което се е появило в Лондон, 1881 г., в 2 тома. Първият том съдържа текста, а втория – критическия апарат. Това издание се счита за едно от най-добрите, защото е извършено старателно. В него се признават освен Александрийския, Синайския, Западния текст и “неутрален” за какъвто се счита този във Ватиканския кодекс.

Б. Вайс (1894-1890) прави опит да възстанови НЗ гръцки текст въз основа не само на древни ръкописи, но и екзегетически.

Еберхард Нестле в 1898 г. приготвил издание на НЗ гръцки език за библейския институт във Бюртенбург. 12-тото издание (1923 г.) било направено в Щутгарт. Ползвал се е от всички по-ранни издания. **Б. Фр. Уеймаут** (1886) сполучливо обединява изданията на Лахман, Тригълъс, Тишендорф и Вайс. **Херман Зоден** (+ 1914) обърнал главно внимание върху минускулните ръкописи. Различава три вида НЗ гръцки текст: 1) палестинско-Йерусалимски (); б) исихийски (Н); в) антиохийски (К). Трудът му, състоящ се от два тома (1913), съдържа: I т. В три свитъка дава отпечатани изследванията на Зоден върху НЗ гръцки текст; вторият том съдържа рецензирания от Зоден текст, заедно с критически апарат.

Между католическите богослови издавали са НЗ гръцки текст: Райтмайер (1847), Брандшайд (1922), Фогелс (1920) и др.

От всичките тия старателни трудове, ние с положителност можем да приемем, че днешния НЗ гръцки текст е близък до оригиналния, въпреки че са се изменили около 2000 г. Разночетенията са незначителни, а смисълът е запазен тъй както е бил вложен в Свещ. НЗ книги от самите автори.

V. Възстановяване на първоначалния НЗ гръцки текст

А) Теорията на Уескот и Хорт. Според тях има три вида НЗ гръцки текст:

1. Сирийски (антиохийски). Този текст е запазен в повечето майускули и почти във всички минускули; в цитатите на църковни писатели сл. 5 в.; в преводи сл. 300 г. Нарича се сирийски, защото се е затвърдил в Сирийската църква около 300-та година. Родоначалникът му е презвитер Лукиан (+311), защото е рецензиран от него. Още преди 400-та година този текст бил възприет от

Цариградската църква и станал общоупотребителен. През средните векове бил употребяван във Византия, а в 17 в. – на Запад, бил приет за “текстус рецептус”. Този текст Уесткот и Хорт поставят по значение на трето място.

2. Западен текст. Запазен е в кодекс ... (Codex Cantabrigiensis), в ръкописите на старо-сирийския и старо-латинския превод; в някои минускулни ръкописи; в НЗ цитати на най-древни писатели (св. Юстин, св. Иринеи Лионски, Тертулиан, Св. Киприян). Уесткот и Хорт, по примера на Землера и Гризбаха, го наричат Западен, защото действително бил запазен и употребяван на Запад, а родината му била в Сирия. Уесткот и Хорт намират изменения в западния текст, а именно: а) очевидни добавки; б) парафрази; в) преработка на НЗ цитати; г) уеднаквяване на паралелни писма. Западния текст се поставя по значение на второ място.

3. Неутрален текст. Нарича се така, понеже в него липсват измененията и поправките, намиращи се в Сирийския и Западния текст, и е по-чист от тях. Този текст е запазен в кодекс В;; у Ориген; в бахаирския превод; намира се в неособено чист вид в някои майускулни кодекси и в някои минускулни ръкописи; у Св. Климент Александрийски; Дионисий Александрийски и у Петър Александрийски. Родината му е Александрия, огнище на елинската филология, затова текста му се отличава с особена чистота. Но и тук са се вмъкнали изменения и се е появил т.н. Александрийски текст, който е ключ на неутралния текст.

Уесткот и Хорт в своето издание на НЗ гръцки текст се ръководели от неутралния текст, както той е запазен в кодекс В, като в някои случаи прибъгвали и до Западния текст; по чистота те поставили неутралния текст на първо място. Мнозина учени възприемат теорията на Уесткот-Хорт, а именно: неутралния текст, запазен в кодекс В и отчасти в кодекс..., трябва да се поставя в основата на НЗ гръцки текст.

Теорията на Рудолф Кнопф. Той обръща внимание не на количеството, а на качеството на ръкописите. Счита, че във всички видове древен текст има изменение и допълнение, но по-важни са западния и неутралния текст. Според него, първоначалният НЗ гръцки текст може да бъде възобновен въз основа на майускулни ръкописи: В,; на древните сирийски и латински преводи; на Вулгата; на двата египетски превода (бохаирски и сахидски); на НЗ цитати у църковни писатели.

Слабата страна на някои западни учени е тази, че те обръщат особено внимание на западния и неутралния текст, оставяйки на страна антиохийския – възприет от цариградската църква, който в същност има древен произход и стои най-близко до първоначалния НЗ гръцки текст. При възстановяването на НЗ гръцки текст трябва да се вземе под внимание текста, запазен и употребяван в Св. Православна църква, защото в нея е най-често запазено Свещ. Предание и Свещ. Писание.

Има много учени, привърженици на “текстус рецептус”, в основата на който лежи антиохийския текст, възприет от Св. Православна църква (Бургон, Миллер, Гуйлиам и др.).

Глава шеста

Евангелията

Общи сведения за Евангелията

1. Понятие за названието “Евангелие”

Гръцката дума “евангелион” произлиза от: наречието “ев” = добре, хубаво и глагола “ангелло” = известявам, и означава: 1) радостна вест; 2) жертвоприношение по случай радостна вест; 3) награда за съобщаване на радостна вест.

Иисус употребява тази дума, като с нея обозначава Своето спасително учение и извършеното от Него изкупление и спасение на човешкия род – “идете по целия свят и проповядвайте Евангелието на всички твари” (Марк 16:15). В същия смисъл са употребявали тази дума и апостолите Христови. Понеже Христовото учение и спасително дело са донесли радост на цялото човечество – наричат се Евангелие.

От думата евангелион се образува глаголт евангелизо, който значи: съобщавам, обявявам радостна вест, благовествам, проповядвам Христовото Евангелие, т. е. учението за изкупителното дело на Иисус Христос.

В н.з. писменост името “Евангелие” е дадено на книгите, описващи пълно и системно живота, учението и изкупителното дело на Христос, а именно на книгите на Матей, Марк, Лука и Йоан. Понеже сам Иисус наричал учението и изкупителното Си дело Евангелие, заключаваме, че книгите на Матей, Марк, Лука и Йоан са били наименувани Евангелията веднага след написването им.

Най-древно свидетелство за наименованието “Евангелие” е запазено в “Дидахи” (края на I в.); като цитира молитвата “Отче наш”, по същия начин както тя се намира в Евангелието според Матей, авторът на “Дидахи” казва: “Както заповядва Господ за Своето Евангелие”. Свидетелство има и у св. Юстин Мъченик, макар че той нарича Евангелията и “възпоменания”. Че книгите на Матей, Марк, Лука и Йоан се наричали “Евангелие”, има сведение още в Мураториевия канон и у св. Иринея Лионски.

2. Число на Евангелията Църквата приема като боговдъхновени само четири Евангелията, въпреки че “мнозина”, според евангелист Лука, почнали да пишат и излагат живота и учението на Иисус Христос. Има множество сведения, че още от древно време Евангелията били само четири: на Матей, Марк, Лука и Йоан.

Св. Папий Йераполски, в незапазеното до нас негово съчинение “Тълкувание на Господните изречения” (т.е. на Евангелията), в 5 книги, тълкувал Четири Евангелието. Св. Юстин Мъченик говори за 4 канонически Евангелията. Тациан (170 г.) съставил

своя Диатесарон въз основа на 4-те канонически Евангелията. Преводите от II в., източни и западни, поместват четири канонически Евангелията. Древната църква, според сведенията на св. Иринеи Лионски, Климент Александрийски, Ориген, Тертулиан и др., приема и признава за канонически само 4-те Евангелията.

Св. Иринеи казва: “Както има четири страни на света, така трябва да има и четири Евангелия като стълбове на разпространяваната по четирите страни на света църква”.

Ориген казва: “От преданието узнах за 4-те Евангелия, които само се приемат безспорно от цялата поднебесна Църква”.

Още от древност се е вярвало, че Провидението е наредило да има 4 Евангелия. Въз основа на видението на св. пророк Йезекиил и на св. Йоан Богослов 4-те Евангелия имали определени символи: 1) от Матей – образ на човек; 2) от Марк – образ на лъв; 3) от Лука – образ на теле; 4) от Йоан – образ на орел. Всеки от тези символи има своето значение: човек – Евангелието говори за родословието на Христос; лъв – започва с разказ за Йоан Кръстител, живял в пустинята, която е жилище на лъвовете; телец – жертвоприношението на свещеник Захария; орел – учението на св. Йоан Богослов се издига до големи висини.

3. Надписи и ред на Евангелията. От древност още 4-те Евангелия се надписвали: Най-сполучлив превод на думата на български е “според”, но може да се преведе и с предлога “от”. Когато под думата се разбира учението на Исус Христос, тогава правилно е да се надписват книгите: Евангелие според Матей...., с което се изтъква, че тези, които са писали книгите, са само съставители, изложители на Христовото учение, предадено в тях. Когато под думата “Евангелие” се разбира книга, съчинение, тогава изразът “Евангелие според Матей” се явява правилен. В този смисъл се говори в 85 правило. В древност се бояли да надписват Евангелията: Евангелие според, за да не се помисли, че изложеното в Евангелието е на Матей, Марк, Лука или Йоан.

Надписите са поставени малко по-късно след написването на 4-те Евангелията, когато се появила нужда да се разпознават едно от друго при употреба. Това наименование е поставено не от самите апостоли, а от някои други лица, като се указвал авторът на книгата. Тези надписи били известни на св. Иринеи Лионски, св. Иполит Римски, Климент Александрийски, Тертулиан и др.

В древно време Фауст (манихеец), пък и сега рационалисти-богослови считат, че надписите “според” са поставени от някои лица на неапостолски произведения, за да им придадат апостолски авторитет. По този начин се прави опит да се подре

подлинността на Евангелията. В древногръцката литература обаче с □□□□□□ се означава авторство. Редът на Евангелията има древен произход. В Мураториевия канон е запазен сегашният ред. Сегашният ред на Евангелията е хронологически, според времето на произхода им. Евангелието според Матей е първо по произход, а от Йоан - последно. Климент Александрийски ги нарежда така: Матей, Лука, Марк, Йоан, като счита, че по-напред трябва да се поставят Евангелията, в началото на които има родословни таблици. Codex Cantabrigiensis, някои древни кодекси на Итала, кодекс аргентеус, Апостолски постановления – дават следния ред на Евангелията: от Матей, Йоан, Лука и Марк, като по този начин се обръща внимание на Евангелията, написани от апостолите. В Кодекс Кларамонтанус са подредени: от Йоан, Матей, Марк, Лука. В сирийския Къртънов превод са поставени така: Матей, Марк, Йоан, Лука. Първите три Евангелията: от Матей, Марк и Лука се наричат синоптически Евангелията. Пръв Гризбах (+1812 г.) дава това наименование поради това, че по съдържание и изложение тия три Евангелията си приличат – в тях има места дословно еднакви, поради което изучаването на съдържанието им може да стане със съставянето на паралелни колони. Гръцката дума “синопсис” значи сравнение, общ преглед, обзор. От тази гръцка дума, тези Евангелията (Матей, Марк и Лука) са получили названието си “синоптически”, а авторите им “синоптици”.

А. Евангелие според Матей

1. Живот и дейност на евангелист Матей. Евангелист Матей, един от 12-те апостоли, поставен на 7 или 8 място (Мат. 10:3; Марк 3:10; Лука 6:15; Деян. 1:13), бил роден в галилейския град Капернаум, където бил митничар преди повикването му от Исус Христос. Баща му се казва Алфей (Марк 2:14); затова някои считат, че евангелист Матей и Яков Алфеев са били братя, което не е основателно. Евангелист Матей носи още името Левий (Марк 2:14; Лука 5:27). Носенето на две имена у юдеите е било нещо обикновено. Името “Матей” евангелист Матей получил при повикването му от Христос; според учените: Майер, Т. Цан и др. името Матей значи “дар от Бога”, а според Кнабенбауер значи “верен, правдив”. Първото мнение е по-основателно.

Древните учени Хераклион (гностици) и Ориген и по-късните Хуго Гроций (1645 г.), Михаелис, Неандер и др. твърдят, че Матей и Левий са две различни лица, като се основават не върху исторически свидетелства, а на разказите, дадени в 3-те Евангелията, относно повикването на Матей от Исус Христос (Мат. 9:9; Марк 2:14; Лука 5:27). От тези места обаче е ясно, че се говори само за едно лице Матей или Левий

– митар, което лице е имало две имена. Евангелист Матей, въпреки презряното занятие, което имал – митничар, се отличавал със своята честност и добро сърце. Той бил състоятелен (Мат. 9:10) и вероятно е бил самостоен закупчик на данъци.

Според св. Иринея Лионски, Евсевий Кесарийски, св. Йероним и др. древни писатели ев. Матей проповядвал първо в Палестина, а после, след като написал Евангелието си, отишъл да проповядва и между други народи. Историкът Сократ казва, че след това Матей проповядвал в Египет. Метафраст пише, че ев. Матей проповядвал между партяните, а после - в Етиопия. А според “Мартирион” Матей бил между човекоядците в гр. Мирмики. Мнозина учени твърдят, че Матей е отишъл да проповядва в Етиопия. Той напуснал Йерусалим в 42 г., понеже Ирод Агрипа I започнал гонение против християните (Деян. 12:2-4). Една година преди напускането на Палестина Матей написал Евангелието. Според древното предание то било написано в 8 г. сл. Възкресението на Иисус Христос, т. е. в 41 г.

Ев. Матей се счита като мъченик единодушно и от Православната църква, и от Римокатолическата църква, обаче не се знае времето, когато е пострадал мъченически, нито мястото на неговата кончина. Сочат се Етиопия, Персия, гр. Йерапол, гр. Мирмики. Климент Александрийски съобщава, че Матей бил строг аскет, употребявал за храна само семена, плодове и зеленчук. Паметта на св.ев. Матей празнуваме на 29 ноември.

2. Древни свидетелства за написване на Евангелието

Древното църковно предание и древната християнска писменост свидетелстват:

1. Първото наше синоптично Евангелие е написано от Матей.
2. Написано е на еврейски език.
3. Написано е първо от четирите Евангелията.
4. Написано е за християните юдеи.

Св. Папий Йераполски казва: “Матей записал беседите на Господа на еврейски език, а ги тълкувал всеки, който могъл”. Това съобщение води началото си от ап. Йоан (на когото Папий е бил ученик). Евсевий Кесарийски изтъква същата мисъл както Папий.

Св. Иринея (“Против ересите”) казва: “Матей съставил писание на Евангелието у евреите на техния собствен език през това време, когато Петър и Павел благовествали в Рим и основали църква”.

Ориген пише: “На мене е известно, че първото Евангелие е било написано от Матей, който е бил някога митар, а после апостол на Христос, и че той го е написал на еврейски език за християните, които произхождат от юдеите (у Евс. Кесарийски, Църковна история 6, 25).

Евсевий Кесарийски казва: “Матей, като проповядвал Христовото учение първоначално между евреите, а след това, като имал намерение да отиде към другите, съставил на родния си език известното за сега под негово име Евангелие с цел, това писание да замести за християните, от които се отдалечавал, липсата на неговото лично присъствие” (Църковна история 3, 24). Според съобщението на Евсевий, Пантен (+ 200 г.), като отишъл да проповядва между индийците, намерил там Евангелие според Матей на еврейски език, занесено от ап. Вартоломей (Църковна история 5, 10).

Св. Йероним, св. Епифаний Кипърски, св. Кирил Йерусалимски и други църковни писатели свидетелстват, че писател на това Евангелие е ап. Матей. Във всички Н. З. ръкописи надписът на Евангелието според Матей е: □□□□□□□□□□□□□□□□ или □□□□□□□□□□□□□□□□

3. Съдържание на Евангелието

Евангелието според Матей съдържа 28 глави и е второ по обем след Евангелието от Лука. Разделено е на 5 части:

- I) Родословие, рождение и детство на Иисус Христос (1:1-2:23).
- II) Подготовка на Иисус Христос за обществена дейност (3:1-4:11).
- III) Христовата дейност в Галилея (4:12-18:35).
- IV) Христовата дейност в Юдея и Йерусалим (19:1-25:46).
- V) Кръстните страдания, смърт и възкресение на Иисус Христос (26:1-28:20).

Систематически, а не хронологически е изложил ев. Матей Христовата проповед на планината, като в нея вмъкнал думи и наставления, казани от Спасителя през друго време. Систематически той е описал и някои чудеса (8-9 гл.), притчи (13 гл.), избличенията против книжниците и фарисеите (23 гл.), пророчество за разрушението на Йерусалим и края на света (24-25 гл.). Също така излага систематически, а не хронологически следните събития: изцвяване на прокажения (8:1-4), изцвяване на Симоновата тъща (8:14-17), повикването на Матей (9:9-13). Тези събития са станали преди проповедта на планината, а Матей ги излага след нея.

Особености, които отличават Евангелието според Матей от другите три Евангелията, са: 1) Матей обръща повече внимание на външната, човешка страна у Иисус Христос, отколкото на духовната; затова дава родословие и подчертава изпълнението на пророчества. Същевременно Матей изтъква и божествения произход на Иисус Христос и се спира на Неговото догматическо и нравствено учение. 2) Ясно и често се изтъква, че Христос е обещаният Месия. Затова и често се среща изразът “за да се изпълни” (1:22; 2:15; 12:17; 26:56 и др.). 3) Подробно се разглежда, особено в Проповедта на планината, отношението на НЗ учение към СЗ (, 5, 6 и 7 гл.). 4)

Навсякъде в Евангелието Матей предпазва своите читатели от пагубното учение на книжниците и фарисеите, като ги нарича “лицемери”, “рожби ехиднини”, “слепи водачи” и ги изобличава (23:3-7; 5:20; 6:2, 5). 5) Изтъква се, че Христос е не само обещаният на еврейския народ Месия, но и Изкупител на цялото човечество. Горните 5 особености в съдържанието на Евангелието според Матей се обясняват с това, че то е било писано за юдеите-християни в Палестина. 6) Предадени са някои дълги Христови речи, които не намираме в другите Евангелията: а) Проповедта на планината (5-7 гл.); б) изобличението на книжниците и фарисеите (23:1-39); в) за Второто пришествие (24-25:46гл.) и др. Тези речи действително са били произнесени от Иисус Христос, макар че са попълнени и от други Негови речи. 7) Евангелието според Матей, макар и писано за юдеите християни, има универсален характер: “И ще бъде проповядвано това Евангелие на царството по цялата вселена” (24:14); “идете, научете всички народи, като ги кръщавате в името на Отца и Сина, и Светия Дух” (28:19).

4. Време на написване на Евангелието

Положително е, че Евангелието според Матей е писано преди разрушаването на Йерусалим, т.е. преди 70 година, понеже това разрушение на Йерусалим се рисува като предстоящо. Учените определят различно времето на написването. Така например, Гутияр казва: че било написано между 40-50 г., а Пфлайдерер – през 130-140. Древното църковно предание и древната християнска писменост свидетелстват, че първо било написано Евангелието според Матей.

Ориген казва: “на мене е известно, че първото Евангелие е написано от Матей”. Св. Иринеи Лионски изтъква същата мисъл. Западните учени П.Файне, Р. Кнопф и др., основавайки се на думите: “като чу това царят се разгневи и изпрати войските си та погуби ония убийци и изгори града им” /22:7/ твърдят, че евангелието от Матей било написано след разрушението на Йерусалим. В споменатото обаче изречение, намиращо се в една от Христовите притчи, се предсказва само края на Йерусалим.

Велхаузен и Баур се спират на думите: “За да падне върху ви всичката кръв праведна, проляна на земята, от кръвта на праведния Авел, до кръвта на праведния Захарий, син Варахиин, когото убихте между храма и жертвеника” /23:35/ и твърдят, че Евангелието е писано след разрушението на Йерусалим. Обаче, Захария, за когото в стиха се говори, не е същият Захарий, син на Варуха или Вараскея, за когото Йосиф Флавий съобщава, че бил убит през 67 или 68 г. в двора на храма, което въпросните учени премат. Тук се говори за Захарий, убит в двора на Господния храм по заповед на цар Йоас /2 Парал. 24:20-21/. Бащата на Захария е имал вероятно две имена – Варахия и Йодая.

Учените Блек, Годе, Б. Вайс и др. въз основа на христовите думи: “и тъй, кога

видите да стои на свято място “мерзостта на запустението”, за която е казано чрез пророк Даниил /който чете нека разбира/ - /Мат. 24:15/ - заключават, че Евангелието било писано около 67 г., т.е. малко преди разрушаването на Йерусалим. Пророческата реч на Иисус Христос рисува много ясно и подробно разрушението на Йерусалим; от това обаче не можем да заключаваме, че Евангелието е писано след това разрушаване; думите: “който чете, нека разбира”, не са думи на евангелист Матей, а са думи на Иисус Христос.

Имало данък от 2 драхми, плащан за Йерусалимския храм, който след разрушаването се плащал за Юпитер Капитолиус. Иисус Христос и ап. Петър са плащали този данък, за което Матей споменава, но за прекратяването му нищо не се споменава. А ако Евангелието беше писано след разрушението на Йерусалим, то сигурно Матей би споменал за това.

За времето на написване на Евангелието най-определени сведения дава Евсевий Кесарийски, който казва: “Матей, като проповядвал първоначално между евреите, а след това като имал намерение да отиде към други, съставил на родния си език известното сега под негово име Евангелие, с цел това писание да замести за християните, от които той се отдалечавал, липсата на неговото лично присъствие” /Църковна история 3:24/. Евангелист Матей напуснал Палестина около 42 г., когато започнало преследването на християните от Ирод Агрипа I /Деян. 12:2-4/, тогава, когато и ап. Петър напуснал Палестина /Деян. 12:17/. А ако ев. Матей е напуснал Палестина в 42 г., то Евангелието се е писало в 41 г.

В доста гръцки древни ръкописи стои забележката, че Евангелието според Матей е писано в 8-та година сл. Иисусовото възкресение, т.е. 41 година, която дата посочват и: бл. Теофилакт, Евтимий Зигабен, Евсевий Касарийски и др.

Затруднение за определяне времето на написването на Евангелието според Матей представляват думите на св. Иринеи Лионски: “Матей съставил у евреите на техния собствен език евангелско писание, тогава когато Петър и Павел благовестели в Рим и основали църква” /61-67 г./. Тук обаче няма определяне на време, а съпоставяне на дейност по място, именно: изтъква се, че Петър и Павел работели в Рим, а Матей в Палестина, където написал Евангелието. Така се обясняват горните думи на св. Иринеи Лионски от мнозина учени, като например Гутяр, Ад. Харнак и др. Самото съдържание на Евангелието потвърждава, че то е написано в 41 година. Известно е, че влиянието на книжниците и фарисеите е било много силно през времето на Ирод Агрипа I, а Матей много добре и подробно е изложил Христовото учение против тях, което е било нужда за тогавашното време.

5. Място на написване на Евангелието

Със сигурност се свидетелства, че мястото на написване на Евангелието е Палестина. От думите: “затова и до днес тая нива се нарича кръвна нива” /27:8/ и “тая мълва се носи между юдеите и до днес” /28:15/, съдим, че евангелистът е написал в Палестина своето Евангелие. Думите: “И когато Иисус свърши тия думи, тръгна от Галилея и дойде в пределите юдейски отвъд Йордан” /19:1/, значат, че Иисус, за да иде от Галилея в Юдея, минал през Перея /отвъд Йордан/, а не през Самария. От тях не може да се заключава, че Матей, като пишел Евангелието, се намирал на изток от р.Йордан, т.е. вън от Палестина.

Западните протестантски богослови: Б.Вайс и др. Твърдят, че авторът на Матеевото Евангелие - юдеин на разсеянието, е писал Евангелието вън от Палестина. Те се основават на думите: “и разчу се тогава по цялата оная земя” /9:26/; “а те, като излязоха, разгласиха за него по цялата оная земя” /9:31/. Обаче, под израза “оная земя” се разбира не Палестина, а самото място, страната, където били извършени горните чудеса.

Евсевий Кесарийски ясно и положително, говори /Църковна история 3,24/, че Евангелието според Матей било написано в Палестина, защото изрично е изтъкнато, че това станало “между евреите”. Св. Иринеи Лионски съобщава, че евангелист Матей написал Евангелието си в Палестина – “у евреите” /Против ересите 3,1,1/. Има мнения, че Евангелието е било написано в Капернаум или Йерусалим, но по-приемливо е, че е написано в Йерусалим.

6. Езикът на който е било написано Евангелието според Матей

Евангелието според Матей е запазено до нас на гръцки език, обаче езикът, на който е било написано, е еврейски, за което свидетелства древната християнска писменост.

Св. Папий Йераполски казва: “Матей записал беседите на Господа на ев. език и ги тълкувал всеки, както могъл”. Това Папиево съобщение води началото си от ап. Йоан, но самите думи не са дословно Йоанови, а Папиеви, защото именно той се е занимавал с тълкувания. Св. Иринеи Лионски казва: “Матей съставил евангелското писание у евреите на техния собствен език”. Ориген, Евсевий Кесарийски, Еп. Кипърски, Св. Йероним, св. Йоан Златоуст, св. К. Йерусалимски свидетелстват, че евангелист Матей написал Евангелието на еврейски език.

Източник на съобщенията от древната християнска писменост, че Евангелието според Матей е написано на еврейски език, е Свещеното Предание, а не Папий Йераполски, както някои учени твърдят. В гръцкия текст на Евангелието според Матей

има доказателства, че то е написано първоначално на еврейски език. В него се срещат много евраизми – еврейски думи непреведени, еврейски имена, еврейски изрази и съюзи, например: “рака” – смахнат /Мат. 6:22/; “корбан” – жертва /27:6/, Симон бар Йона /16:17/; “тоте” – тогава /е употребено 91 път в Матей/; “иду” – ето /62 пъти/; изразите: “его кирие” – да господарю /Мат. 21:30/; “опсе да саббатом” – и като мина събота /Мат. 28:1/.

На какъв еврейски език е писано Евангелието според Матей? Това е спорен въпрос. 1. Учените: Делич, Каулен и др. приемат, че Евангелието според Матей е било написано на древно еврейски, класически еврейски език, на който били написани и ВЗ книги. 2. И. Белзер, М. Майнерц и др. приемат, че то е било написано на арамейски език. По-основателно мнение е второто. Езикът на Евангелието бил говоримият тогава в Палестина арамейски език, на който Иисус Христос е проповядвал. Още повече, че древният еврейски език бил непонятен за съвременниците на Матей. 3. Еразъм Ротердамски, Каетан, Хуг, Берн, Вайс и др. считат, че Матеевото Евангелие първоначално е писано на гръцки език. Следователно сегашният гръцки текст е напълно правилен и чист и в него няма следи от еврейски изрази. Тези учени се стараят да обезсилят свидетелството на Папий, като изтъкват, че той бил, според Евсевий Кесарийски, човек с доста ограничен ум /Църковна история 3,39/ и смесил Евангелието според Матей с апокрифа “Евангелие на евреите”. От това негово свидетелство се заблудили и по-късните църковни писатели. Сам Папий, обаче е бил умен човек, съобразителен и строго се придържал към Преданието, особено към това, което научил от ап. Йоан. Евсевий го нарича “с доста ограничен ум” поради хилиастичните му възгледи. Тези учени още изтъкват, че понеже повечето цитати в Евангелието според Матей са дадени по преводи на 70-те, то Евангелието е написано на гръцки език. Тези цитати, обаче които се набелязват, евангелист Матей предава не дословно, а по памет. Тук оказва влияние преводът на 70-те, който е бил много разпространен и се получава убеждението, че евангелист Матей цитира само от превода на 70-те. Важни ВЗ цитати обаче Матей дава дословно и от еврейски език.

7. Гръцкия превод на Евангелието

Кога е извършен преводът и от кого, нямаме изрични указания в древната писменост. Като се вземе под внимание фактът, че гръцкият превод на това Евангелие е бил използван и от най-древни църковни писатели: Дидахи, от ап. Варнава, св. Юстин Мъченик и др. заключаваме, че скоро след написването на Евангелието е направен и превода му. Освен това, НЗ книги веднага след написването им влизали в употреба в богослужението, което ставало на гръцки език. Следователно, веднага след написване

на Евангелието се явила и нуждата да бъде то преведено на гръцки език.

Авторът на превода, според Бенгел, Олсхаузен, Тирш и др., е самият ев. Матей, а според Герхард преводът бил извършен от някой апостол.

Ако преводачът бе друго лице, а не ев. Матей, в древната литература би се запазило някакво свидетелство. Допуска се, че Матей сам превел Евангелието си, както например Йосиф Флавий сам превел на гръцки език произведението си “История на юдейската война”, писано на еврейски език.

Еврейският текст се е загубил и не е достигнал до нас, защото не е имало нужда от него, тъй като в богослужение и всички други случаи се употребявал гръцкия превод.

8. За кого е било написано Евангелието

Написано е за юдеите-християни от Палестина; доказателства за това има в древната християнска писменост и в самото Евангелие.

Ориген казва: “Матей написал своето Евангелие на еврейски език за християните, които произлизат от юдеите” /Евс.Кес. Ц.ист. 6,25,4/. Евсевий Кесарийски подчертава, че то било написано специално за християните юдеи в Палестина /Църковна история 3,24/ Св. Йероним, св.Й. Златоуст и др. потвърждават същата мисъл.

Свидетелства в самото Евангелие:

1. Матей в началото на Евангелието дава родословна таблица за произхода на Христос от Авраам и Давид, необходима за християните-юдеи. 2. Понеже нравите, обичаите и местностите в Палестина били известни на лицата, за които е предназначено Евангелието, в него по тези въпроси не се дават обяснения. 3. Привеждат се ВЗ пророчества за Христос и се обръща голямо внимание върху тях. 4. В Христовата проповед на планината са поместени пояснения на Иисус Христос за ВЗ закон и отношението му към НЗ.5. Застъпено е силно изобличението Христово спрямо книжниците и фарисеите.

Ев. Матей пише Евангелието си за юдеите-християни, но изтъква същевременно, че Христос е Спасител и Изкупител на цялото човечество, и затова завършва Евангелието си с думите: “идете, научете всички народи...” /28:19-20/.

9. Повод за написване на Евангелието

Две обстоятелства подтикнали ев. Матей да напише Евангелие: а/ гонението на християните в Палестина от Ирод Агрипа I; б/ предстоящото напускане на Палестина от ев. Матей, за да отиде да проповядва Христовото благовестие между другите народи. Като добър пастир, той оставил ръководство на пасомите си за духовния им живот. Евсевий Кесарийски много добре изтъква този втори повод на ев.Матей /Църковна История 3,24/.

10. Целта на Евангелието

Съдържанието на Евангелието доказва, че е било написано с цел да изтъкне, че Иисус Христос е обещания Месия и Изкупител на евреите и на цялото човечество. Доказателства: а/ обширното родословие /1:1-17/ на Христос, от което личи, че той е обещания Месия от рода на Авраам и Давид; б/ Разказът за поклонението на мъдреците пред новородения Младенец-Спасител /2:1-12/; в/ приведените многобройни ВЗ пророчества за Месия, изпълнени в лицето на Христа /2:5,15,17,23; 8:17; 13:35 и др./; г/ думите на Ангела Господен: ”Той ще спаси народа си от греховете му” /1:21/; д/ Христовите думи: “не мислете, че съм дошъл, да наруша закона или пророците, не да наруша съм дошъл, но да изпълня” /5:17/; е/ Христовите думи “това е Моята кръв на НЗ, която за мнозина се пролива за опрощаване на грехове” /26:28/ и др.

Тази цел изтъкват още и Св. Иринеи Лионски и много други древни църковни писатели, а също така и учените: Т. Цан, Б. Вайс, П. Файне и др. Но Матей в Евангелието доказва, че Иисус е не само обещаният Спасител и Месия, но че Той е истински Бог /1:22-25; 16:16; 26:64/. Последователите на тюрбингентската школа казват, че Евангелието според Матей било писано, за да се защити юдеохристиянството и се основават на следните места: а/ Мат. 5:18: “Истина ви казвам, докле премине небето и земята, ни една йота или чертица от Закона няма да премине, докато всичко не се сбъдне”. Тези думи не значат, че ВЗ закон няма да се измени до края на земята, а значат, че писаното за Месия няма да се отмени, докато не се сбъдне. б/ Мат. 10:5: “По този път към езици не ходете и в самарийски град не влизайте”. Иисус дава това наставление на учениците си, когато ги пращал на проповед между юдеите в Палестина, където трябвало да се прогласи, съгласно Божия промисъл, спасителното Христово учение. А при възнесението си Христос дава последно нареждане за проповед по цял свят, а не само между юдеите: “И тъй, идете, научете всички народи, като ги кръщавате в името на Отца и Сина и Св. Духа” /28:19/. в/ Мат. 15:27: “Аз съм пратен само при избраните овци от дома Израилев” – тия думи според тълкувателите, Иисус казал, за да се изпита и засвидетелства вярата на хананейката.

11. Подлинност на Евангелието

Свидетелствата, които доказват, че първото синоптическо Евангелие е написано от ап. Матей, могат да бъдат разделени на: а/ външни – свидетелства от древната християнска писменост и б/ вътрешни – свидетелства в самото Евангелие.

Външните свидетелства се делят от своя страна на: а/ косвени – указва се на Евангелието или се цитира от него, без да се посочва авторът му; б/ преки – когато изрично се изтъква, че Евангелието е писано от ев. Матей.

А/ Косвени

1. В посланието на Варнава, появило се още в 1 в. се казва: “мнозина са звани, а малцина избрани” – думи, взети от Евангелието според Матей /20:16; 22:14/, и се добавя “както е написано”. Явно е, че ап. Варнава е имал предвид Евангелието според ап. Матей.

2. Евангелието според Матей е цитирано и: в Дидахи, в първо послание до Коринтяните от св. Климент, в посланията на Игнатий Богоносец, на св. Поликарп до смирненците, в “Пастир” на Ерм, а най-вече у св. Юстин Мъченик /I апология – в повече от 50 места/.

3. Гностиците: Василий, Валентин и др., противникът на християнството Целз – също дават указания за Евангелието според Матей. Западните учени Кондрати и др. Изказват мнението, че Евангелието според Матей било написано от неизвестен автор, който се ползвал от т.н. “Протоевангелие на Яков”. Сравнението обаче на съдържанието на тия две книги показва обратното, че авторът на “Протоевангелието на Яков” се е ползвал от Евангелието според Матей.

Б/ Преки свидетелства

1. Св. Папий Йераполски. В предговора на съчинението си “Изяснение на Господните изречения”, от което има запазени цитати в историята на Евсевий Кесарийски, казва: “Матей пък записал словата на еврейски език, а ги тълкувал всеки, както могъл”. Първ ШлаЕрмхер изказал мнение, че под думата слова трябва да разбираме не сегашното наше Матеево Евангелие, а сборник от слова, беседи на Христос, който послужил за източник при съставянето на това Евангелие. Това мнение се възприело от учените Лахман, Б. Вайс, Р. Кнопф и др. Папий обаче, в своето съчинение дава тълкувание на нашите 4 Евангелията и ги нарича общо с думата “слова” – “та логия”. От друг един цитат на Папий, даден от Евсевий Кесарийски, а именно: “Презвитерът /ап. Йоан/ казва и това, че Марк, тълкувател на Петър, с точност записал всичко каквото запомнил, макар, че не се придържал от реда на словата и деянията на Христа, защото сам не слушал Господа и не го придружавал” – заключаваме, че: както Евангелието според Марк съдържа слова и деяния, т.е. живот, дейност и учение Христови, тъй и Евангелието според Матей трябва да съдържа същото. Следователно под слова – “та логия” се разбира днешното Матеево Евангелие, а не някакъв сборник от беседи на Христа.

2. Св. Йероним казва: “Матей, който се наричал още Левий, бил станал апостол от митар, първ в Юдея съставил Евангелието на Христа с еврейски букви и думи за тези, които станали християни от обрязанието”.

3. Св. Епифаний Кипърски казва: “Можем да считаме като несъмнена истина това, че от НЗ писатели само един Матей е изложил евангелската история и проповед на еврейски и с еврейски букви” /Ереси. 30, 31; 51,5/. Отношение на апокрифното “Евангелие на евреите” към Евангелието според Матей. Лесинг /кр. на 18 в./ пръв повдигнал този въпрос, като изказал мнението, че Матей превел от еврейски Евангелието на евреите и започнал да го нарича със свое име. Хилгенфелд и Швиглер изказват мисълта, че Евангелието на евреите е легнало в основата на ев. от Матей, или че е едно и също с него. Най-много сведения за Евангелието на евреите имаме у Св. Йероним. Той съобщава, че един екземпляр от това Евангелие имало в Кесарийската библиотека на Памфил, и друг – у назореите в сирийския град Верея. Той също съобщава, че изследвал и превел това Евангелие на гръцки и латински. Съобщава, че мнозина считали това Евангелие за написано от Матей, за “Евангелието според Матей”, но сам Св. Йероним не считал това Евангелие за подлинно, написано от Матей.

Забележка Евангелието на евреите се употребявало в юдеохристиянската секта на назореите, появили се в Палестина в първите времена на християнството. Нарича се още назорейско Евангелие. Това Евангелие трябва да се отличава от апокрифното Евангелие на евионитската секта, известно под името “Евангелие на 12-те апостоли”. Текстът на ев. на евреите бил написан на еврейски език и се е запазил до нас във фрагменти.

Учените Олсхаузен, Ебрард, Барденхевър, Т. Цан и др. доказват несъмнено, че Евангелието на евреите е преработка на съставеното от евангелист Матей Евангелие.

Вътрешни свидетелства

Ев. Матей от скромност никъде не споменава името си и говори за себе си в трето лице /9:9/. В списъка на апостолите поставя себе си на 8-мо място, а в Евангелието Марк и Лука е поставен на седмо място, преди ап. Тома. Пак от скромност ев. Матей нарича себе си “митар”, а в другите Евангелията не е наричан така. Положително може да се твърди, че авторът на Евангелие според Матей е юдеин от Палестина. Това личи от следните обстоятелства:

а/ многобройните цитати от В.З. пророчества, показват, че авторът е юдеин, знаещ много добре Св. Писание.;

б/ авторът на Евангелието е много добре запознат със Св. Писание на Вехтия Завет, което личи от:

1. Проповедта на планината (5, 6 и 7);
2. Разговорът на Христос с фарисеите за брачния живот на човека /19:3/;
3. От отговорът на Христос на въпроса: “Коя заповед е най-важна?” /22-35/ и др.;

в/ авторът е познавал много добре религиозните обичаи и нрави на иудейския народ, макар да не ги обяснява винаги, защото Евангелието е било написано за юдеите, които знаели своите обичаи и нрави.

Някои от тези обичаи са:

1. Постът /6:16/;
2. Сватбените обичаи на юдеите /25:1-7/;
3. Обичаите при смъртни случаи /9:23-24/ и др.

г/ авторът на Евангелие според Матей е запознат с географията на Палестина; знае разположението на Витлеем, Рама /2:13/, иудейската пустиня /3:1/, - където Йоан Кръстител проповядвал, местоположението на Йерусалимския храм, и на Елеонската планина /24:1-3/;

д/ авторът познава историческите събития от живота в Палестина през Христово време, напр.:

1. Христос се родил във времето на цар Ирод /2:1/;
2. Йосиф, заедно със Св. Дева Мария се върнали от Египет във времето на цар Архелай, син на Ирод;
3. Познавал живота на Ирод Антипа, който отнел жената на брат си Филип /14:3-4/ и т.н.

Най-после, като имаме предвид, че ап. Матей не е притежавал особени качества и дейност в сравнение с другите апостоли, то странно е, как е възможно да се припише авторството на Евангелие според Матей, ако не е имало положителни исторически свидетелства за това.

12. Цялост /интегритет/ на Евангелието

Евангелието според Матей представлява нещо цялостно, напълно завършено: навсякъде личи, че едно и също лице е авторът му, изпъква един дух, една цел, един стил и език и единно изложение. В него няма изменения, добавки и изпускания.

1. Св. Епифаний Кипърски съобщава, че евионитите в своето Евангелие изпуснали I и II глави от ев. на Матей. Това те вършели, защото отричали божествения и свръхестествен произход на И. Христос. В по-ново време Велхаузен и др. някои протестантски богослови казват, че въпросните глави били поставени по-късно в Евангелие според Матей. Тези глави ние, обаче намираме да фигурират и в най-древните Н.З. ръкописи. Те стоят по съдържание и изложение в тясна връзка с Евангелието. Без тях то би представлявало осакатено произведение.

2. Някои протестантски богослови твърдят, че в началото на II в. Ев. на Матей претърпяло нова редакция и от такова с юдаистичен характер, станало с универсален

характер. В текста на Евангелието обаче не намираме никакви признаци на редакция. Евангелието има универсален характер, защото Христовото учение има такъв характер, което е дало направление на всички Н.З. книги.

3. Някои протестантски богослови считат за неподлинни, по-късно прибавени следните места: 1/ 27:19 – където се говори за съня на Пилатовата жена; 2/ 27:52 – където се казва, че мнозина мъртви възкръснали, когато Христос починал; 3/ 27:62 – запазването на Христовия гроб от стражата.

Първите две места са отхвърлени, поради това, че говорят за необикновени събития, но за подобни събития се говори на много места в Евангелието. А че разказът за завардването на гроба не е прибавен отпосле, свидетелства пуснатата мътва от войниците – пазачи на гроба, че учениците откраднали тялото Христово, която дълго се носела /Мат. 28:15/.

Б. Евангелие според Марк

1. Живот и дейност на евангелист Марк

В Новозаветните книги на евангелист Марк се дават следните имена: Йоан /Деян.13:5/, Марк /Деян.15:39/, /1 Петр. 5:13/ и Йоан Марк /Деян. 12:12; 12:25/. Името Йоан е еврейско и значи “мил на Бога”, а името Марк е латинско и по всяка вероятност евангелистът го е получил, когато е бил обърнат към християнството /това е станало в чест на майка му Мария/. Поради това, че Марк е имал две имена, някои учени твърдят, че Марк и Йоан са две лица: едното сътрудник на ап.Павел, а другото – на ап. Петър. Обаче, като сътрудник на Петър и Павел – Марк е носил името Йоан. Това съвпадение е обяснимо, само ако допуснем, че лицето е едно и също – с две имена, Марк и Йоан, което потвърждават и изследванията на учените: Герике, Т. Цан, М. Майнерц и др.

За бащата на Марк в Св. Писание нямаме сведения; говори се само за майка му Мария /12:12/, която имала къща в Йерусалим, където според Св.Предание:

1. Била извършена Тайната вечеря /Марк 14:12-25/;
2. Иисус се явил на учениците си след възкресението /Йоан 20:19-29/;
3. Св. Дух слязъл над апостолите в деня на Петдесетница /Деян. 2:2/;
4. Йерусалимските християни се събирали за молитва там /Деян.12:12/;

Евангелист Марк бил братовчед /според някои – племенник на ап. Варнава /Колос. 4:10/. И понеже ап.Варнава е бил от о. Кипър и при това левит, заключава се, че и Марк бил левит от о. Кипър. Предполага се, ев. Марк бил покръстен от ап. Петър, който и за това го нарича “син ми Марк” /1 Петр. 5:13/. Ев. Марк бил сътрудник на

ап.Петър и Павел , за което свидетелства древната хр.писменост. Така Папий Иераполски казва: “Презвитерът казва и това, че Марк, изтълкувателят на Петър, записал с точност всичко, каквото помнел /Евсевий Кесарийски Църк.ист. 3:39/. В 42 г. ап.Петър по чудесен начин бил освободен от тъмницата, където бил хвърлен от Ирода Агрипа I. Същата нощ той се отбил /Деян.12:17/ в къщата на Мария, а оттам отишъл на “друго място”. Това “друго място”, е навярно гр.Рим. За отиването на Петър в Рим ясно говори Евсевий Кесарийски: “Наскоро в царуването на същия Клавдий /42/ всеблагият, човеколюбив промисъл довежда в гр.Рим Петър, който бил най-твърд и велик по мъжество между апостолите и който вярвал пред всички останали” /Ц.ист.3,14, 15/. Заедно с ап. Петър в Рим отишъл и ев.Марк, където след като слушал евангелската проповед на Петър в 44 г. написал второто синоптическо Евангелие.

За това свидетелстват: Климент Александрийски, който казва: “В Рим светлината на благовестието озарила така умовете на тези, които слушали Петър, че на тях се видяло малко да го слушат веднъж. Те не се задоволявали само от едното написано учение на Божествената проповед, а убедително молели спътника на Петър - Марк, да остави и писмен паметник на учението, проповядвано от него устно и не отстъпили дотогава, докато Марк не изпълнил тяхното желание” /Евс.Кес., Църк.ист., 3, 18, 15/.

През 45 г. Марк отива в Йерусалим, а през 46 г., заедно с ап.Павел и Варнава, отишъл в Антиохия. При първото Павлово пътешествие /46 г./ от Антиохия Марк тръгнал заедно с ап.Павел, но като минали о.Кипър и стигнали до гр.Пергия, намиращ се в Малоазийската област Памфилия, Марк напуснал Павел и Варнава и се върнал в Йерусалим. Причините, поради които се върнал били:

1. Трудностите при пътуването 2. Несъгласен бил Марк с начина на проповядване Христовото учение между езичниците. В 51 г., след апостолския събор в Йерусалим, ев.Марк отишъл в Антиохия. През второто Павлово пътешествие /51 г./ ап.Варнава предложил на ап.Павел да вземат със себе си и Марк, но ап.Павел не се съгласил, а взел със себе си Сила. Тогава ап.Варнава и ев.Марк отпътували заедно за о.Кипър /Деян.15:39-41/. Повече сведения за ев.Марк в Деяния няма.

Древната хр.писменост обаче твърди, че ев. Марк отишъл да проповядва в Египет и бил пръв Александрийски епископ. Там ев. Марк останал до 62 г., за което ясно свидетелства Евс.Кесарийски: “В осмата година от царуването на Нерона /62 г./ след апостол и евангелист Марк в Александрийската църква встъпил на служението Аниан /Ц.ист. 3, 24/.

През 62 г. от Александрия ев.Марк отишъл в Рим при ап. Павел /Колос.4:10;

Фил.1:23/, обаче още преди освобождаването на ап.Павел от първите окови, той напуснал Рим и заминал за Мала Азия, посетил гр.Колоса и 64 г. отново се върнал в Рим, сега вече при ап.Петър /1 Петр.5:13/. След известно време ев. Марк пак се връща в Мала Азия в Ефес или някое близко място до Ефес, защото ап. Павел в 66 г. поръчва на Тимотей: “Вземи Марк и го доведи със себе си, защото ми е нужен по службата” /Тим.4:11/. Вероятно ев. Марк, заедно с Тимотей е отишъл в Рим и е бил там, през време на мъченическата смърт на ап. Павел. След 67 г., годината на смъртта на ап.Петър и Павел, за дейността на Марк има най-разнообразни сведения. Но приема се, че той отново отишъл в Александрия, където погинал мъченически, за което свидетелстват: Геласий, Калист и др. Според преданието ап. Марк починал на 8 май., годината не е известна. Мощите му били пренесени през 827 г. в Венеция от Венециански търговци и на мястото, където били поставени, през X в. бил издигнат голям храм под негово име. Паметта на ев. Марк се празнува на 8 май.

Познавал ли е ев. Марк Иисус Христос и бил ли е негов ученик? На този въпрос се отговаря въз основа на следното място от Евангелие според Марк: “Един момък, обвит с платнище по голо тяло, вървеше подире Му и войниците го хванаха. Но той, като остави платнището, избяга от тях.” /14:31-52/. Кой е бил този момък? Още от древността се твърди, че това е ев.Марк, който, подобно на други евангелисти, от скромност, прикрива името си. Виктор Антиохийски казва: “Момъкът не е чужденец, а е от онази къща, в която яли Пасхата”. Това подчертава и бл. Теофилакт. В днешно време учените Белзер, Т. Цан, Г. Воленберг и др. приемат, че тоя момък е бил ев. Марк. Амвросий Медеолански погрешно твърди, че този момък бил ев.Йоан. Погрешно е и мнението, че това е бил ап.Яков, брат Господен. Щом Тайната вечеря, според древното предание, е станала в дома на Мария, майка на Марк, то ясно е, че Марк е познавал Иисуса Христа. Въпреки това, ев. Марк не е бил Христов ученик; не е бил в числото на 70-те. Думите на ап. Йоан, предадени чрез Папий, имат решаващо значение по този въпрос. /Евсевий Кесарийски, Църковна история 30,39/.

2. Древни свидетелства за Евангелието

Св. Папий Иераполски казва: “Презвитерът казва и това, че Марк изтълкувателят на Петър, записал точно всичко, каквото запомнил, макар и да не се придържал по реда на речите и деянията Христови, защото сам не слушал Господа и не го придружавал. По-късно, наистина той бил, както казах с Петър, но Петър излагал учението с цел да удовлетвори нуждите на слушателите, а не за това да предаде подред Господните беседи. Заради това Марк никак не сгрешил, като описал някои събития така, както си ги припомнил – той се грижел само за това, да не пропусне нищо от

слушаното, или да преиначи” /Евсевий Кесарийски, Църковна история 3, 39/. Тук имаме предадени думи на ап.Йоана и думи на самия Папий. В тези думи ап.Йоан нарича Марк “Тълкувател” в смисъл, че ев.Марк записал ап.Петровата проповед за живота, дейността и учението на И. Христа, а не в смисъла на преводач, както казват някои. Така разбират думата тълкувател други писатели: Св.Иринеи Лионски, Евс.Кесарийски, Св. Йоан Златоуст и др., а също и нови: Фр. Каулен, Т.Цан и др. От свидетелството на ап. Йоан и на Папий личи, че ев. Марк не е изложил всички Христови речи и деяния, че не е спазил хронологическия ред и че в него Марк записал всичко чуто точно, без да сгреша.

Св. Юстин Мъченик - /163-167/ в съчинението си: “Разговор с Трифона “Иудеина”, пише: “И това, че той преименовал одного от апостолите Петър, както се казва в неговите възпоменания, а също и другите двама братя – Заведеевите синове, нарекъл с името Воанергес, т. е. “синове на гърма”. Това означава, че той е съзният този, който дал на Яков названието Израил и Авия нарекъл с името “Иисус” /Св.Юстин нарича каноническите Евангелията с името “възпоменания”, което в първа Апология, 66 гл. обяснява така: “Които се наричат Евангелията”/.

Св.Иринеи Лионски /202/ казва: “След тяхното заминаване /на Петър и Павла/ Марк, ученик и тълкувател на Петър ни дал писмено това, което е било проповядвано от Петър” /Пр.ересите 3, 1, 1/. Ев. Марк следователно е несамо ученик и тълкувател, но и записал проповядваното Христово учение от ап. Петър.

Кл.Александрийски /215/ казва: “Когато Петър проповядвал всенародно словото Божие и възвестявал Евангелието по вдъхновение на Св. Дух, тогава мнозина от тези, които били там, молили Марк, отдавнашен негов спътник, който помнел всичко казано от него, да напише това, което той проповядвал. Марк написал Евангелие и го предал на нуждаещите се. Петър, като узнал за това, не се противил явно на това дело и не скланиял на него /Евсевий Кесарийски, Църковна история 6, 14-из.”очерки” на Кл.Александрийски – 6 кн./.

Марк написал Евангелието по молбата на християните, въпреки че ап.Петър не скланиял на това, което той правел от скромност. Впоследствие обаче, ап. Петър одобрил Евангелието на Марк, което личи от следните думи на Евсевий Кесарийски: “Наскоро в царуването на същия Клавдий /42 г./ всеблагият и човеколюбив Промисъл довежда в Рим Петър, който бил най-великият и твърдият по мъжество от апостолите и който вървял пред всички апостоли. Светлината на благочестието озарила така умовете на тези, които слушали Петър, че на тях се видяло малко да послушат веднъж, те не се задоволили само с едното написано учение на Божествената проповед, а убедително молили спътника на Петър – Марк, да състави

писмен паметник на учението, проповядвано от него устно и не отстъпили дотогава, докато Марк не изпълнил тяхното желание. По такъв начин те станали подбудители за написването на Евангелието, наричано Евангелие според Марк. Като узнал това, по Божие Откровение, апостолът се зарадвал за ревността на римляните и одобрил Евангелието за четене в църквите. /Църковна история 2, 14, 15/. Тези Евсевиеви думи дават сведение за мястото, времето, целта и автора, повода и пр. за написване на Евангелието според Марк.

Ориген /254/ казва: “Второто Евангелие е според Марк, който го е писал по разказите на ап. Петър” /Евсевий Кесарийски, Църковна история 6,25/.

Св.Елифаний Кипърски /403/ казва: “Наскоро след Матей, Марк, спътник на ап.Петър, бил заставен в Рим да напише Евангелие; след като написал Евангелието, той бил изпратен от ап. Петър в Египетската страна.

3. Съдържание на Евангелието

Съдържа 16 глави и е най-малкото по обем в сравнение с другите 4 Евангелията.

Съдържанието може да се раздели на 4 части:

1. Събития преди излизането на Иисус Христос на проповед /1:1-13/;
2. Дейността на Иисус Христос в Галилея /1:14 до 9:50/;
3. Дейността на Иисус Христос в Юдея и Йерусалим /10:1 до 13:37/;
4. Страдания, смърт, възкресение и възнесение на Иисус Христос /14 до края – 16 глава/;

Според Папиево съобщение Евангелието според Марк не било написано в строго хронологичен ред. Въпреки това обаче, до голяма степен, хронологическия ред е запазен. Само следните събития: повикване на апостолите Петър, Андрей, Яков и Йоана при Генесаретското езеро /1:16-20/; обвинението, че Христос прогонвал бесове със силата на бесовския княз /3:20-30/; Христовата проповед в Назаретската синагога /6:1-6/ не са хронологично изложени. Някои Христови речи в това Евангелие са съкратени /прощалната беседа/, а други – напълно пропуснати /проповед на планината/. Най-голямо внимание Марк обръща на Христовите чудеса, той не помества само две чудеса, които Матей е поместил в Евангелието:

1. Изцеляване слугата на капернаумския стотник /Мат.8:5-13/;
2. Изцеляването на двамата слепи и един немобесен /Мат.9:27-34/;

Затова пък ев.Марк е поместил други три чудеса, които липсват у ев. Матей:

- 1/ излекуване на един човек с нечист дух в синагогата /1:21-28/;
- 2/ изцеляване на глухия и заеклив човек /7:31-37/;
- 3/ изцеляване слепия във Витезда /8:22-26/.

Евангелист Марк е кратък, защото римските граждани не обичали широките

съчинения. На места обаче той дава доста големи подробности, от което заключаваме, че точно е записал ап. Петровата проповед. Изобщо в Евангелието според Марк намираме следните подробности и особености:

1.Бащата на Яков и Йоан имали надничари, следователно били състоятелни хора / 1:20/. 2.Изпратените апостоли на проповед изгонвали бесове и изцелявали болни, като ги помазвали с елей. 3.Описват се движенията, погледът и душевното състояние на Христа /10:21, 1:41/. 4.Означава се точно времето на събитието /1:32, 15:25/. 5. В Евангелието според Марк се срещат често наречията “евтис” – веднага и “палин” – пак;

3. Друга особеност на това Евангелие е, че изложеното в него е в тясна връзка с личността и проповедта на ап. Петър. Това е защото ев. Марк записал точно евангелската проповед на Петър: 1/ Петровото повикване се представя като първо Христово дело /1:16, 18/; 2/ излекуването на Симоновата тъща е подробно описано / 1:31/; 3/ отричането на Петър е описано също подробно: първото и второто отричане станало във вътрешния двор, а второто и третото – във вътрешния външния двор на дома; 4/ говори се за скромността, слабостите на Петър., а за похвалните му действия се говори малко /8:33/; 5/ Марк поставя за начало на евангелските събития дейността на Йоан Кръстител, както и ап.Петър е направил това в речта си при избирането на ап.Матей /Деян.1:22-22/ и в речта си при покръстването на стотника Корнилия /Деян.10:37-43/.

4.Време на написването на Евангелието

В самото Евангелие няма свидетелства, въз основа на които да може да се определи точно времето на написването на Евангелие според Марк. Положително е, че то е написано преди разрушението на Йерусалим /70 г./, защото в Есхатологичната реч на Иисус Христос /13 гл./ това разрушение се описва не като станало, а като бъдещо събитие. Думите на ев. Марк: “Те пък отидоха и проповядваха навсякъде и Господ им помагаше и подкрепяше словото с личби, от каквито то се придружаваше /16:20/, - могат да се отнасят към 42 г. /а не към 52-62 г., както предполагат богословите Корнелий и Гутяр/, когато мнозина от апостолите напуснали Палестина и се отправили по другите страни да проповядват Христовото учение.

Кл.Александрийски най-добре определя кога е било написано Марковото Евангелие: “Когато Петър проповядвал в Рим всенародно словото Божие и възвестявал Евангелието по вдъхновение на Св.Дух, тогава мнозина от тези, които били там молили Марк, отдавнашен негов спътник, който помнел всичко, казано от него, да напише това, което той проповядвал. Марк написал Евангелието и го предал на нуждаещите се. Петър, като узнал това, не се противил явно на това дело и не скланял към него” /

Евс.Кес.Ц.ист. 6-14/; следователно Евангелието е написано, когато ев.Марк и ап.Петър заедно се намирали в Рим.

Евсевий Кесарийски определил по-точно датата: “Наскоро в царуването на същия Клавдий /42 г./ всеблагия и човеколюбив Промисъл довежда в Рим Петър, който бил най-твърдият и великият по мъжество между апостолите и който вървял пред всички апостоли, и му заповядва да поръси този развратител на живота /Симон Вълхва/. Петър, като донесъл от Изток и Запад многоценно съкровище на духовна светлина, проповядвал там светозарното и спасително за душите слово за небесното царство. Но щом словото Божие стигнало в Рим, могъществото на Симон (вълхва), заедно със самия Симон, веднага изчезнало. Светлината на благочестието озарила така умовете на тези, които слушали Петър, и на тях се видяло малко да го слушат веднаж, та не се задоволили само от едното неписано учение на Божествената проповед, а убедително молели спътника на Петър, Марк, да остави и писмен паметник на учението, проповядвано от него устно и не отстъпвали дотогава, докато Марк не изпълнил тяхното желание. По такъв начин, те станали подбудители за написването на Евангелието, наречено Евангелие според Марк. Като узнал за това, по Божие Откровение, апостолът Петър се зарадвал за ревността на римляните и одобрил Евангелието за четене в църквите /Ц.ист.2, 14, 15/. Че ап.Петър и заедно с него и Марк отишли в Рим в 42 г., се говори и в Деяния апостолски – 12:17: “и като излезе /от къщата на Мария/, отиде на друго място”, т.е. ап.Петър след чудесното си освобождение от тъмницата, в която бил затворен през 42 г. от цар Ирод Агрипа I, отбил се в къщата на Мария, а от там заминал за Рим, заедно с Марк. Това се приема не само от католически и протестантски учени, но и от еп.Михаил, който казва: “Според историческите свидетелства, ап.Петър е бил два пъти в Рим: първия – в царуването на Клавдий /41-46/ и втория – при Нерона, когато заедно с ап.Павла завършил мъченически живота си” /ев.от Марк, 1871 г./. След пристигането си в Рим Марк не написал веднага Евангелието си, а малко по-късно, около 44 г. На следващата година /45/, той вече заминал за Йерусалим, откъдето заедно с ап. Павел и ап. Варнава, през същата година отишъл в Антиохия.

По-трудно за разбиране е съобщението на Иринея Лионски /Против ересите, 3, 11/, особено неговите думи: “След тяхното заминаване Марк... предал писмено това, което било проповядвано от Петър”. Има богослови, които превеждат тези думи с: “след тяхната смърт” – и твърдят, че Евангелието според Марк било писано след 67 г. Други богослови, като Герике, считат, че ев.Марк започнал да пише Евангелието, когато ап.Петър и Павел са били живи и го завършил след тяхната смърт.

Думата “заминаване, излизане” /”ексодос”/, обаче не трябва да се разбира “смърт”. В споменатия пасаж, св.Ириней Лионски говори не за смъртта на апостолите Петър и Павел, а за излизането им да проповядват Христовото учение, което се вижда от думите на св.Ириней, казани в: “Против ересите”: “след като нашият Господ възкръснал от мъртвите и те били свише облечени с изпратената сила на Св.Дух, изпълнили се с всички /Негови дарове/ и получили съвършено знание, те излезли по краищата на земята, като благовествали за благата /дадени/ нам от Бога, възвестявайки небесния мир на човеците, които и всички заедно, и всеки поотделно имат Божието Евангелие”. И после св. Ириней говори за написването на 4-те Евангелията от Матей, Марк, Лука и Йоан.

И тъй, въз основа на всички тези свидетелства, може да се приеме, че Евангелието според Марк е написано 44 г.

5. Място на написване на Евангелието

Всички учени приемат, че мястото на написване на ев. на Марк е гр.Рим. Ясни свидетелства за това в самото Евангелие няма, но има факти, които подсказват, че то е написано в Рим. Например: 1.Марк обяснява думата “лепта” с латинската дума “codrant” /12:42/; думата “двор” с латинската “pretoria” /15:16/.2.Марк обяснява, че Симон Кринейски бил баща на Александра и Руфа /15:21/, а последните били известни на римляните, защото в посланието до римляните ап.Павел праща поздрав и на Руфа, който, според учените е едно и също лице с Руфа, за когото пише Марк.

6.Езикът, на който е било писано Евангелието

Св. Августин и Св. Йероним пряко свидетелстват, че Евангелието е било писано на гръцки език. Въобще, в древната писменост не се среща указание, че това Евангелие е било писано на друг език.

Само учените Сирле и Бароний изказват мнението, че това Евангелие първоначално било писано на латински език, като считат, че латинският ръкопис на Евангелието от Марк запазен във Венеция, бил оригиналът на това Евангелие. Но вече е доказано, че този ръкопис съдържа текст от Вулгата, датиращ от VII в.

И в самото Евангелие се намират доказателства за това, че то било написано на гръцки. Марк обяснява думите “лепта” и “двор” с латинските “codrant” и “pretoria”, които обяснения не би трябвало да направи, ако Евангелието бе писано на латински. В Евангелието на Марк се забелязва силно влияние на арамейския език в лексикално и стилно отношение. Ев.Марк писал на гръцки, защото в Римската християнска община през негово време употребяем е бил гръцкият език.

7. За кого е било писано Евангелието

Евангелието е било написано за римските християни, за което свидетелстват както древните християнски писатели: Кл.Александрийски, Евс.Кесарийски, така и самото съдържание на Евангелието. Евангелист Марк, по-частно написал своето Евангелие за римските християни от езически произход, за което има доказателства от самото Евангелие: 1. Думите Христови – “Аз съм пратен само при загубените овци от дома на Израеля /Мат.15:24/, не са поместени в Евангелието от Марк. 2. За И.Христос се говори като за Син Божий повече, отколкото като за Месия: “начало на Евангелието на Исуса Христа, Сина Божия /1:1/. 3. Има малко цитати и сравнения от Ст. Завет. 4. Обръща се особено внимание върху чудесата Христови. 5. Някои юдейски обичаи и обряди се обясняват. 6. Дава се превод на еврейските думи: “корбан” – дар Божий /7:11/; “ефата” – отвори се /7:34/ и др. 7. Употребяват се латински думи: “легион” /5:9, 15/; “кентирион” /16:39, 44/. 8. Гръцки думи се обясняват с латински: “лепта” – “кодрант” /12:42/. 9. Обяснява се, че Симон Киринеец бил баща на Руфа, който бил известен на римляните /Римл.16:13/ и др.

8. Повод за написване на Евангелието

Ясно указание дава Кл.Александрийски, който, като казва, че ев.Марк се заел да напише Евангелието си, поради настойчивото желание на римските християни, заключава: “по такъв начин те станали подбудители за написването на Евангелието, наричано Евангелие от Марк” /Евс.Кес, Ц.ист.2, 15/. В самото Евангелие няма указание за повода на написването му.

9. Цел на Евангелието

Целта на Евангелието е да докаже, че Исус е Син Божий и че има Божествен произход. Това се изразява още в самото начало на Евангелието: “начало на Евангелието на Исус Христос, Сина Божий” /1:1/. Поради тази причина ев.Марк обръщал голямо внимание на чудесата Христови, което е дало повод на някои да нарекат, Марковото Евангелие: Евангелие на чудесата. Привържениците на тюбингентската школа изказват мнение, че Евангелието според Марк е опит за примирение между петринизма и павлинизма. За такова примирение, обаче в Марковото Евангелие няма указание. Още повече, че нямаме никакво указание въобще за съществуването на Павлинизъм и Петринизъм.

10. Подлинност на Евангелието

1. Външни свидетелства

А/ Косвени

Св. Климент Александрийски като говори за Евангелието според Матей, Марк и Лука казва: “последният евангелист Йоан, като забелязъл, че в Евангелието е

възвестено само за телесното, подбуден от близките и по внушение на Св. Дух, написал духовно Евангелие (все у Евсевий Кесарийски Църковна история 6, 14). Следователно ап. Йоан е знаел и за Евангелието според Марк. Западният католически богослов Функ изброява около 20 свободни цитати от Марковото Евангелие в запазените до нас съчинения на апостолските мъже.

Б/ Преки

Пряко свидетелстват, че второто канонично Евангелие е писано от евангелист Марк, древните писатели: св. Папий Йераполски, св. Юстин Мъченик, Св. Климент Александрийски, Евс. Кесарийски, Епифаний Кипърски и др.

ШлаЕрмхер, като взел повод от ап. Йоановите думи, предадени от Папий: “Марк, изтълкувателят на Петър, с точност е записал всичко, каквото запомнил, макар и да не се придържал от реда на Христовите речи и деяния, защото сам не слушал Господа и не го придружавал” (у Евсевий Кесарийски Църковна история 3, 39) – изказва мнение, че днешното Евангелие според Марк не е същото, а е преработка от неизвестен автор, защото според думите на Йоан, Марковото Евангелие не спазвало никакъв хронологически ред, когато в днешното Марково Евангелие има запазен известен ред. Обаче нито в древната християнска писменост, нито в древното църковно предание няма, макар и слабо указание за преработването на Марковото евангелие, а и в днешното Евангелие не спазва много хронологически ред. В много други Н.З. евангелски ръкописи нашето каноническо Евангелие носи надписа: Евангелие според Марк.

2. Вътрешни свидетелства

От съдържанието на Марковото Евангелие заключаваме, че в него е записана проповедта на ап. Петър, общите черти на която дава сам ап. Петър в речта си при избирането на ап. Матия (Деян. 1: 21-22) и в речта си при покръстването на стотника Корнилия (Деян. 10: 37-43). Особено втората реч се счита за кратко изложение, ядката на цялото Марково Евангелие.

1. Понеже евангелист Марк записал точно проповедта на ап. Петър, затова той излага всичко като очевидец: напр., по излекуването на Петровата тъща (1:29-31); възкресението на Иаировата дъщеря (5: 21-43).
2. От многото еврейски думи и изрази; доброто познаване на географията на Палестина: юдейските нрави и обичаи; преданието на старците – заключаваме, че авторът има юдейски произход.
3. Евангелието било писано за римските християни и то от езически произход, което потвърждава самото съдържание: в това Евангелие се превеждат еврейските думи,

обясняват се еврейските обичаи и местности в Палестина, срещат се много латинизми, а римски институти и латински думи не се поясняват.

4. В самото Евангелие има ясни доказателства, че то е било писано в гр.Рим.

5. Авторът е искал ясно да отличи ап. Йоан от себе си, затова изрично го нарича “брат на Яков (3:17; 5:37). Това евангелист Марк направил, защото и той носел името Йоан.

Хилденфелд предполага, че днешното Марково Евангелие е преработка на т.нар. Петрово Евангелие. Велхаузен казва, че съществувало едно първоначално Марково Евангелие – Ур Маркус, което по-късно било преработено в сегашното Марково Евангелие. Даже някои протестантски богослови изказвали мнението за няколко преработки на Ур Маркус, преди да се появи в сегашния си вид. В древната християнска писменост няма обаче никакви следи от преработка на Марковото Евангелие.

Р. А. Хофман и Е. Вендлинг твърдят, че неизвестен автор съставил сегашното наше Марково Евангелие, като съединил няколко отделни евангелски повествувания. Факт е обаче, че Марковото Евангелие днес представлява едно цялостно произведение.

11. Цялост /интегритет/ на Евангелието

От запазените цитати от Новия Завет у църковните писатели и от запазените Н.З. ръкописи, и от цялостния вид на Евангелието според Марк, ние заключаваме, че то се е запазило до нас в такъв вид, в какъвто е било написано от самия Марк.

А/ Ройс и др. богослови се трудят да докажат, че стиховете 1-13 в I гл., където се говори за дейността на Йоан Кръстител, изкушението и Кръщението на И.Христос, са добавени по-късно. Обаче ст.14 е така свързан с предидущото съдържание, че е невъзможно да стане разделяне;

Б/ Спор се води и за заключителните думи на евангелие от Марк /16:9-20/. К.Тишендоф, П.Файне, Т.Цан и др. настояват, че тези думи са били добавени по-късно към Евангелието. Те отричат подлинността им по следните причини:

1. Липсата на тези думи в някои други Н.З. ръкописи.
2. Несъответствието на тези думи със съдържанието на Марковото Евангелие.
3. Поради думите “в първия ден на седмицата”- в гръцкия текст “проти саббату”, “Господ”, които се срещат само тук. Споменатите липсват в: Синайския, Ватиканския кодекс, в Сирийски /син/ и сахидски превод. В повечето обаче други ръкописи тия думи стоят. Те са известни и на Тацияна, св. Юстин Мъченик, Дидим Александрийски, св.Й.Златоуст и др.

Съдържанието на въпросните думи напълно съответстват на съдържанието на Марковото Евангелие, където е записана Петровата евангелска проповед. Ап. Петър,

говорейки за живота и дейността на И.Христос завършва именно с тези събития, за които се говори в заключителните думи на Марковото Евангелие. А изразът: “В първия ден на седмицата” се среща и на друго място /16:2/, макар в друга форма. На други места се среща и думата “Господ” /5:17; 7:28/ - “Кириос”.

В един арменски ръкопис от 989г. след Марк 18:18 има празно място от два реда, където са написани с червено мастило думите: “На презвитера Аристон”. Според някои учени този Аристон бил ученик на Христос и автор на заключителните думи на Марковото Евангелие. Но ученият И. Шефер след внимателно изследване заключава, че думите “На презвитер Аристон” били поставени в арменския ръкопис 4-6 века след написването му /около 1400-1600г./.

И тъй, заключителните думи от Марковото Евангелие /16:9-20/, по съдържание и форма напълно съответства на това Евангелие. Без тях то остава незавършено и не може да се допусне, че Евангелието завършва с 16:8.

В. Евангелие според Лука

1.Живот и дейност на ев. Лука

Гръцкото име на ев. Лука / Лукас/ произлиза от латинското “Луканус” – на гр. език “Луканос”. Отечеството на ев. Лука според свидетелството на Ев. Кесарийски, Св. Йероним е гр. Антиохия. По произход той е езичник, за което могат да послужат следните доказателства: 1.езическото име на евангелиста, 2. в 1:19 на Деян.Апостолски ев. Лука говори и за езика на йерусалимските граждани, като за чужд нему език. 3. В Колос. 4:11 ап.Павел поставя ев.Лука в числото на необрязаните.

Хуг и др. казват, че ев.Лука бил прозелит на юдейската вяра, като се основават на обстоятелството, че той познавал много добре юдейските нрави и обичаи. Други считат, че тия познания са получени от постоянното общуване на ев. Лука с юдеите.

Точното време когато е приел християнството ев. Лука не е известно. Предполага се обаче, че той е един от антиохийските езичници, които приели християнството след мъченическата смърт на арх. Стефан. В Антиохия ев. Лука навярно се е запознал с ап. Павел, когато бил заведен там от ап. Варнава.

По занятие ев. Лука бил лекар /Колос. 4:14/. Според Теодор Четец и Симеон Матафраста той бил живописец. Според древното предание той нарисувал образа на св. Дева Мария. Има учени, които отричат, че ев.Лука бил художник и обясняват появилото се предание с това, че ев. Лука обрисувал много добре и старателно образа на св. Дева Мария в своето Евангелие.

Спорен е въпросът дали ев. Лука е познавал Исус Христос, дали е бил негов

ученик. В Мураториев канон се съобщава за ев. Лука “Господа обаче не видял по плът”. Епиф. Кипърски и бл. Теофилакт твърдят, че ев.Лука бил един от 70-те ученици на И.Христос. Св. Григорий предполага, че той е бил един от двамата христови спътници по пътя за Емаус.

Учените, които твърдят, че ев. Лука не е бил ученик на Христос се основават на пролога на Евангелието, където Лука отделя себе си от ония: “които от самото начало били очевидци и служители на словото” /Лука 1:2/.

Учените, които твърдят, че ев. Лука бил един от 70-те ученици Христови се основават на съобщението на Лука за христовите пътници по пътя за Емаус, където Лука от скромност не съобщава своето име /14:51/. Това може да се приеме. Ев. Лука придружавал ап. Павел през второто му пътешествие- от гр. Троада до гр. Филипи, за което заключаваме от употребата при описанието на 1л. мн.ч.: “след това видение веднага поискахме да тръгнем за Македония” /Деян. 16:10/. Следователно, той включва и себе си между Павловите спътници. Когато ап. Павел напуснал гр.Филипи заедно със Сила и Тимотей, той оставил ев.Лука да продължи делото във Филипи. Затова и ев. Лука употребява вече 3л. мн.ч.: “като минаха през Амфиполис и Аполония, дойдоха в Солун” /Деян.17:1/.

При третото си пътешествие ап. Павел взел от Филипи ап. Лука /Деян.20:5/ и от тогава Лука винаги придружавал ап. Павел: през време на кесарийските му окови /Деян.24:23/, през време на първите и вторите римски окови /Колос. 14:14; 2 Тим. 4:10/, за което съдим от факта, че ап. Павел в посланията си от Рим пращал поздрав и на Лука. След смъртта на ап. Павел според едни ев. Лука проповядвал в Далмация, Тракия и Македония, а според др. - в Ахайя, Либия и Египет.

Според един древен пролог към Евангелието според Лука, ев. Лука е бил девственик през целия си живот, починал на 84 год. възраст. Св. Григорий Богослов съобщава, че той се поминал мъченически, а като място на неговата смърт се сочи Ахайя. Според Св. Йероним мощите на ев. Лука били пренесени при императора Констанций от Ахайя в Цариград. Паметта на ев. Лука се празнува на 31 октомври.

2. Древни свидетелства за написването на Евангелието

1/ Най древно свидетелство има в Мураториевия Канон, което гласи: “третата книга на Евангелието според Лука, лекарят Лука написал от свое има по предание след Възнесението на Христа, когато него Павел, като прилежен на път, взел със себе си. Господа обаче, също не видял по плът и поради това, доколкото е могъл да изследва така и от рождението на Йоана, започнал да говори”. Следователно: въпреки че съществували други Евангелията, св.Лука, водейки се от “преданието”, написал

Евангелието “от свое име”. Евангелието било написано след като Лука започнал да придружава ап.Павел и да слуша неговата проповед за живота, учението и дейността на И.Христа и затова се намирал в зависимост от нея.

2/ Св. Иринеи казва: “Лука, спътникът на ап.Павла, изложил в една книга проповядването от тази апостол Евангелие” /Пр. ересите 3, 11/;

3/ Тертулиан казва: “Написаното от Лука Евангелие се приписва на Павел” /Пр. Маркиона 4, 5/;

4/ Ориген казва: “Третото Евангелие според Лука е получило одобрението на ап. Павел, защото съдържало неговата проповед за И. Христа”;

5/ Евс.Кесарийски съобщава, че има много лица, които считат думите на ап. Павел в 2 Тим.2:8, а именно: “според моето благовестие”, - се отнасят до Евангелието според Лука, т.е., че ап.Павел счита това Евангелие за свое. Между съдържанието на Евангелието и ап.Павловите проповеди има общо:

1. Мисълта, че само чрез вяра става спасението на човека, се прокарва в притчите за блудния син /15:11/ и за митаря и фарисея /18:10/;

2.Между евангелистите само Лука съобщава за явяването на възкръсналия Иисус на Петър /24:34 - съобщено и в Павловото послание – 1 Кор. 15:5/;

3.Само в Евангелието според Лука се съобщава, че и Христос казал на разкаялия се и повярвал в Него разбойник на кръста: “Днес ще бъдеш с Мене в рая” /Лук. 23:43/, а този разбойник на кръста се спасява не чрез дела, а чрез вяра;

4.Установяването на тайнството Евхаристия е еднакво в ев. Лука и в ап. Павел /Лук. 22:19-20; 1 Кор. 11:24/.

3. Съдържание на Евангелието

Пролог /1:1-4/. Тук евангелистът говори за повода за написване Евангелието, неговите източници, цел и начин на изложение.

I част /1:5- 4:13/. Животът на Христос преди излизането Му за обществена проповед.

II част /4:14- 9:50/. Обществената Христова дейност в Галилея.

III част /9:51- 18:30/. Дейността на Христос през време на пътуването Му до Йерусалим.

IV част /18:31- 21:38/. Дейността Христова в Юдея и в Йерусалим.

V част /22:1- 24:53/. Страданията, смъртта и възкресението на Иисус Христос.

Евангелието се състои от 24 глави. В него са поместени ред събития от живота и дейността Христови, които не се намират в другите канонически Евангелията. Напр.: Благовестието за раждането на И.Кръстителя /1:5-35/; Благовестието за раждането на Иисус Христос /1:26-36/; посещението на Елисавета от Св.Дева Мария /

1:39-56/; рождение и обрязване на Йоан Предтеча /1:57-80/; отиването на Йосиф и Св. Дева Мария във Витлеем /2:1-5/; поклонението на пастирите /2:8-20/; обрязването Христово /2:21-38/; Иисус 12-годишен в храма /2:40-52/; възкресяването сина на наинската вдовица /7:11-17/; помазване на Христа от каещата се грешница /7:36-50/; изпращане на 70-те ученици на проповед /10:1-16/; изцеляване на 10-те прокажени /17:11-19/; явяване на Христа на Емауските пътници /24:13-35/.

Притчи, които се намират само в Евангелието според Лука: за милостивия самарянин /10:30-37/; за неплодната смоковница /13:6-9/; за блудния син /15:12-32/; за несправедния домоуправител /16:1-9/; за богатяша и бедния Лазар /16:19-31/; за митаря и фарисея /18:9-14/; за десетте мини /19:12-27/.

Хронологичният ред в Лука е по-строг отколкото в Матей и Марк. Сам Лука си поставя за цел да изложи събитията в хронологически ред: “Намерих за добре и аз, след като грижливо проучих всичко отначало, наред да опиша, достопочтений Теофиле” /Лука 1:3/.

4. Време на написването

Конкретни, ясни и подробни сведения за времето на написването на Евангелието няма. Във всеки случай, то е написано преди разрушението на Йерусалим /70 г./, защото Лука описва това събитие като бъдещо. /Лука 21:20,24/.

Св. Иринеи Лионски, Ориген и др. съобщават, че Евангелието според Лука било написано след написването на Евангелията от Матей и Марк. Единствен Климент Александрийски, изхождайки от своите собствени размишления, необосновано научно, изказва мнението, че Евангелията, съдържащи родословието на Иисус Христос /Матей и Лука/ били написани по-рано от другите две – на Марк и Йоан.

За определяне точното време на написване Евангелието трябва да имаме предвид:

1. Лука писал Евангелието, след като продължително слушал проповедта на ап. Павел.
2. Тясната връзка между времето на написването на Евангелие според Лука и книгата Деяния апостолски.

Предполага се, че евангелист Лука е писал Евангелието си през време на първите римски окови на ап. Павел, понеже това е било най-удобното време: и двете свои книги /Евангелие и Деяния/ ев. Лука отправил към някой си Теофил: “Първата книга, о, Теофиле, написах за всичко, що Иисус начена да върши и учи до деня, когато се възнесе” /Деян. 1, 2/. Следователно, Деяния са писани след Евангелието, но скоро след него, понеже Деяния е продължение на Евангелието. Там се излагат събитията в Христовата църква след Възнесението на Христа. Тази книга обаче, Лука завършва с описване първите римски окови на ап. Павел, без да съобщава за освобождението на

ап.Павел /Деян.28:30-31/.

Има учени обаче, които твърдят, че Деяния е написана по-късно, даже след смъртта на ап.Павла, а Лука завършва с описване първите окови на Павел, тъй като Христовите думи, казани преди Възнесението са се изпълнили: /Деян.1:8/, но трябва да се приеме, че ев.Лука писал книгата си в края на първите римски окови на ап.Павел, преди освобождението му от тях, защото иначе Лука едва ли би се въздържал да съобщи нещо за освобождението на Павел от тези първи окови или за неговата смърт. И тъй като имаме предвид горните съображения, със сигурност можем да предполагаме, че Деяния апостолски е написана около средата на 63 г., следователно, Евангелие според Лука е написано през първата половина на 63 г.

5. Място на написване на Евангелието

Евангелието е написано навярно в гр. Рим, т. е. там, където е писана книгата Деяния апостолски. Има едно мнение изказано в древния латински пролог към Евангелието от Лука от Св. Йероним и от св. Григорий Богослов, – а именно, че Евангелието на Лука било написано в Гърция – Ахайя. Това твърдение няма здрава историческа основа; почива на преданието, че ев. Лука в края на живота си проповядвал в Ахайя, където и загинал мъченически.

6. За кого е написано Евангелието

В предговора на Евангелието се говори, че то е написано за някой си “достопочтений Теофил” /1:3-4/. Кой е бил този Теофил? Ориген, св. Епифаний и др., изхождайки от етимологическото значение на думата Теофил /обичан от Бога, който обича Бога/, твърдят, че това Евангелие е за всеки вярващ в Бога, а не за едно определено лице. Обаче, епитетът “достопочтений” указва на определено лице: означава някое знатно, облечено във власт лице, или пък е изказване на почит и уважение. От думите на Лука: “За да узнаеш твърдата основа на онова учение, на което си се учил” /1:4/, се заключава, че Теофил е бил приел християнството, или се е готвел да го приеме /бил оглашен/. Предполага се, че той е бил обърнат към християнството от ап. Павел.

От самото име Теофил се заключава, че той е бил езичник, защото това име се употребявало между езичниците. Някои учени, по причина, че в Деяния не се дават описания на местностите в Италия, през които ап.Павел пътувал за Рим, заключават, че Теофил е грък или римлянин, живущ или често посещаващ Италия. Има древно предание, според което Теофил е антиохийски гражданин, съвременник на Лука, виден християнин, домът на когото служел за християнски храм. Книгата “Апостолски постановления”, съобщава, че третия епископ на Кесария Палестинска бил някой си

Теофил. Предполага се, че това е същият антиохийски жител Теофил, към когото ев. Лука отправил своето Евангелие. Имайки предвид, че ев.Лука е от Антиохия, може да се приеме, че и Теофил е от гр.Антиохия. Въпреки, че в Предговора си ев. Лука изтъква, че писал Евангелието за “достопочтения Теофил”, от съдържанието заключаваме, че то е предназначено за всички християни, особено за тези, от езически произход. Подобно мнение изказват Ориген и бл.Йероним. Доказателства за тази мисъл вадим от следните обстоятелства:

- 1./ Родословието Христово се довежда до Адама и Бога, за да се укаже, че Христос е Спасител на целия човешки род, създаден от Бога;
- 2/ Само в това Евангелие се съобщава, че пророк Илия бил изпратен при Сарептската вдовица, която била езичница и че прокаженият езичник сириец Нееман бил очистен при пророк Елисея /Лука 4: 26,27/
- 3/ Само Лука разказва за изцеляването на десетте прокажени, от които само самарянинът изказал благодарност;
- 4/ Само той излага притчите: за милостивия самарянин /10:25-37/; за блудния син / 15:12-32/; за митаря и фарисея /18:9-13/, в които се изтъква, че и между езичниците има благородни човеци, че и те са повикани за спасение и могат да бъдат спасени;

II.Евангелист Лука е пропуснал в Евангелието:

- 1/ Христовите думи, казани при прашането на 12-те апостоли на проповед /Мат.10:5/;
- 2/ Разказът за изцеляване дъщерята на хананейката /Мат.15:24/.

Тези пропуски ев.Лука е направил, за да не внася съблазън в неукрепналите християни от езически произход.

Това Евангелие е предназначено и за християните от юдейски произход, защото в него се указва предимството и величието на юдейския народ, като избран от Бога / 1:64, 68; 2:27, 32, 69/. Само ев.Лука съобщава, че при влизането си в Йерусалим Иисус Христос плакал за този град. А като ап.Павлов ученик и спътник, ев.Лука е имал предвид и християните – Павлови обръщенци от Мала Азия, Македония и Ахайя.

7. Повод за написване на Евангелието

Поводът е ясно изтъкнат от самия ев. Лука в предговора към Евангелието:

- 1.“Понеже мнозина предприеха да съчиняват разказ за напълно известните между нас събития” /1:1/. Евангелист Лука се заел да напише Евангелието, за да допълни или да изправи съставените преди него разкази за евангелските събития;

2. “за да узнаеш твърдата основа на онова учение, на което си се учил”. Необходимостта да бъде наставен новообърнатия Теофил правилно и твърдо в истините Христови, дало повод за написването на Евангелието според Лука.

8. Цел за написване на Евангелието

А/ Самият ев.Лука изтъква целта за написване Евангелието в думите: “намерих за добре и аз, след като грижливо проучих всичко отначало, наред да ти опиша, достопочтений Теофиле, за да узнаеш твърдата основа на онова учение, на което си се учил” /1:3-4/; Така че целта на написването е:

1. Описване точно, грижливо, в строг хронологичен ред, всички евангелски събития от началото до края;

2. Излагане основните истини на Христовото учение, необходими за нравствено съвършенство и спасение на човека.

Тази цел ев.Лука напълно осъществил.

Б/ Редом с горната цел ев.Лука преследвал в своето Евангелие и други цели, намиращи се в зависимост от евангелската проповед на ап.Павел, чийто ученик, спътник и сътрудник бил той. Основни положения на Павловата проповед са:

1. Спасението чрез вярата /Ефес.2:8/;

2. Христовото дело има универсален характер /Римл.1:16/. Тези основни положения на Павловата проповед ев.Лука развива обстойно и твърдо в цялото свое Евангелие и затова: 1/ довежда Христовото родословие до Адама и Бога; 2/ съобщава думите на Симеон Богоприемник /1:31-34/; 3/ съобщава Христовите думи, отправени към разбойника на кръста /23:43/; 4/ дава място и на притчата за блудния син и за митаря и фарисея.

Неоснователно Баур и Хилденфелд твърдят, че Лука е застъпник на Павлинизма, против Петринизма /юдео-християнството/.

Също неоснователно Холстен и Йохан Вайс твърдят, че ев.Лука имал за цел да примири тези две течения – павлинизъм и петринизъм. Въобще подобни направления не са съществували в древната Христова църква.

9.Източници на Евангелието

Евангелист Лука се ползва от устни и писмени източници, което ясно се изтъква в пролога на Евангелието му /Лук. 1:1/.

А/ Писмени:

1. Ев.Лука е знаел, че мнозина били записали евангелски събития в разни книги. Вероятно той е имал на ръка тези книги и се е ползвал от тях при написване на

Евангелието. Под “мнозина” тук трябва да се разбират новозаветните писатели, писали преди ев. Лука: такива са: Матей, Марк, ап.Павел и ап.Яков;

2. Общото в Евангелията на Лука, на Матей и на Марк показва, че Лука се е ползвал от тези две Евангелията;

3. От поместените евраизми в Евангелието според Лука се съди, че Лука е ползвал и арамейски писмени източници: такъв източник било Евангелието според Матей.

Неоснователно е мнението на Б. Корнелий /католик/ и Г. Л. Хан /протестант/, че ев. Лука не се е ползвал от никакви писмени източници.

Б/ Устни: “Както ни ги предадоха ония, които от самото начало бяха очевидци и служители на словото” /1:2/. Лука, като един от 70-те, предава известна част от Евангелието от личен опит, а друга – от Христовите апостоли и техните приемници.

Той е черпил сведения и от устното предание на Св. Дева Мария /2:19; 2:51/.

Най-много се е ползвал Лука за написването на Евангелието от устната и писмена проповед на ап. Павел. Свидетелства:

1. Ев. Лука излага установяването на тайнството Евхаристия, също така, както то е изложено у ап.Павел /Лука 22:17-20, сравнено с 1 Кор.11:23-25/;

2. У ев. Лука и у ап.Павел се среща съобщението за явяването на възкръсналия Христос на ап.Петър /Лука 24:34 - 1 Кор.15:5/;

3. Св. Иринеи Лионски казва: “Лука, спътникът на Павла, изложил в една книга проповядването от този апостол Евангелие” /Пр.ерес. 3, 1/;

4. Ориген: “Третото Евангелие според Лука е одобрено от ап. Павел” /Евс.Кес.Ц.ист.6, 25/

10.Подлинност на Евангелието

Свидетелствата, че третото наше каноническо Евангелие действително е писано от ев. Лука можем да разделим на външни и вътрешни.;

А/ Външни:

1. Косвени указания. Св. Климент Римски, св. Игнатий Богоносец, св. Поликарп, Смирненски, св. Юстин Мъченик и др. са използвали Евангелието според Лука като книга от Свещеното Писание и дават цитати от него. Св. Юстин, например, превежда някои места, съдържащи се само в това Евангелие: за кървавия пот на Христа в Гетсиманската градина; за последните Христови думи на кръста и др.

2.Преки указания намираме:

1. В Мураториевия канон; 2. в св. Иринеи Лионски; 3. в Тертулиан; 4. в Ориген; 5. в Маркион – гностик, който приема само Евангелието според Лука, като го преработва по свои разбирания.

Б/ Вътрешни

1. Класическият стил и език на Евангелието свидетелстват, че авторът му е човек образован.
2. Говорейки за болести, авторът се показва като сведущ по медицина /14:38; 8:46/.
3. Между Евангелието и ап. Павловите послания има поразителна и системна общност по език, съдържание и тенденция.

Тези три съображения ясно говорят, че това Евангелие може да бъде написано от образован човек, лекар, същевременно и спътник, сътрудник на ап. Павел, като той бил Лука.

Йохан Вайс и др. твърдят, че понеже Деяния и Евангелието според Лука са написани от един автор, а Деяния е писана не от Лука, а от по-късен автор, то и Евангелието според Лука не е написано от ев.Лука, а по-късно. Основата на тези учени е погрешна, защото безспорно, че Деяния апостолски не е написана от ев.Лука.

11. Цялост /интегритет/ на Евангелието

А/ В древност единствен Маркион е считал някои места от Евангелието за неподлинни /1 и 2 глава /. В XVI в. се срещат някои учени, които правят същото възражение срещу подлинността на Евангелието. Обаче древната християнска писменост твърдо засвидетелства подлинността на тези глави.

1. Мураториев канон: “доколкото е могъл да изследва, така че от рождението на Йоан започва да говори“. 2.Св. Юстин Мъченик и св.Иринеи цитират от тези две глави:

Б/ От 22 глава на Евангелието в някои древни ръкописи липсват /Б.А и др./ 43 и 44 стихове, в които се говори за вътрешната борба и за кървавия пот на И. Христа в Гетсиманската градина. В други ръкописи и стихове се отбелязват като съмнителни, а Иларий Никтавенски и бл.Йероним съобщават, че в тяхно време споменатите стихове липсвали в много ръкописи.

Но тези стихове стоят като подлинни в повечето новозаветни ръкописи, Синайския кодекс и др. Св.Иустин Мъченик, св.Иринеи Лионски, бл.Йероним и др. ги цитират. Споменатите стихове са били изхвърлени от някои ръкописи, защото се е предполагало, че противоречат на Божествената природа на Христа и служат за доказателство на Ариевото учение за Христа.

Синоптическият въпрос

Като направим сравнение между четирите канонически Евангелията по съдържание, план, изложение и език, ще констатираме следното:

1. Евангелието според Йоан рязко се отличава от останалите три Евангелията по съдържание, план, изложение и език;

Матей, Марк и Лука описват дейността на Христос в Галилея, където учил и проповядвал до Пасхата, през времето на която Той бил хванат и разпънат. Така че, според тези евангелисти Христовата дейност се ограничавала в Галилейските предели и не е траела повече от една година. Ев.Йоан съобщава за четири пасхи през време на земната проповед на Иисус Христос; Тази проповед е продължавала три години и около три месеца.

Йоан се спира повече върху беседите на Христос, а Матей Марк и Лука говорят повече за Христовите дела:

2. Между Евангелията на Матей, Марк и Лука има много общо по съдържание, план, изложение и език. Тази общност кара учените при изследването на тези три Евангелията да правят общ преглед – СИНОПСИС на съдържанието, поради което обстоятелство Евангелията са наречени синоптически, а авторите – *синоптици*;

В синоптическите Евангелията имат общност в подбора и разказването на едни и същи евангелски събития, но има някои събития, които се срещат само в двама или само в един синоптик.

В тримата синоптици се съдържат всичко 2901 стиха. От тези стихове 330-370 са общи и у тримата синоптици; 170-180 се намират у Матей и Марк; 230-240 - у Матей и Лука; 50 у Марк и у Лука;

От стиховете, които се срещат само в един от синоптиците, най-много има у Лука – 541; после – у Матей – 330 и у Марк – 68. Значи, по оригиналност на първо място стои Лука, на второ – Матей и на трето – Марк.

Малките различия у синоптиците се обясняват с разни цели, които те си поставят при написването на Евангелията си и разните читатели, към които те отправяли своите Евангелията.

Еднаквост, общност в синоптиците има в общия им план.

1. Дейността на Йоан Кръстител. 2. Кръщение и изкушения на Иисус Христос. 3. Учение и дейност на Иисус Христос в Галилея. 4. Последното пътуване на Христос за Йерусалим. 5. Страдания, смърт, възкресение и възнесение на Христос.

При излагането на отделните евангелски събития у синоптиците има някои различия: Матей подрежда събитията систематически, а не в хронологически ред; Марк ги подрежда хронологически, но не ги свързва хронологически навсякъде; Лука ги излага строго хронологически и спазва връзката между тях. Едни от синоптиците са кратки, други по-обширни при излагането на евангелските събития.

Еднаквост, общност у синоптиците има и в стил и език. Срещат се условни изрази, например в разказите за изцеляването на капернаумския разслабен /ср.Мат.9:5-6 с Марк

2:9-11 и Лука 5:23-24/. Имат дословни изрази, срещащи се у трима, а други – у двама от синоптиците, но има и изрази, свойствени само за един от тях. В езика на Матей и Марк се срещат повече евраизми, отколкото в езика на Лука, който е по-чист и литературен. Еднаквостта между трите синоптически Евангелията е предизвикала още от древност изследвания за причината на нейната поява. По такъв начин се появи т.нар. синоптически въпрос.

И така, под синоптически въпрос, се разбира въпросът за причината на появата на еднаквостта и различието между трите Евангелията на Матей, Марк и Лука. С изучаването на този въпрос учените започнали да се занимават от XVIII в., когато Лесинг /1784 г./изказал мнението, че сегашните Евангелията са произлезли чрез преработка на Евангелието на Назарите /Евангелие на евреите/, съставено на арамейски език.

Мненията, изказани по отношение на синоптическия въпрос, могат да бъдат обединени в три хипотези.

I. Хипотеза за устното първоЕвангелие

Съществувало едно Евангелие, съставено през времето на проповедта на апостолите в Палестина, което Евангелие се е предавало устно. Поради дългата употреба, това Евангелие получило определена форма на изложение и названието “първоЕвангелие”. Това първоЕвангелие било съставено на арамейски език, на който език проповядвали Иисус Христос и апостолите Му. Когато християнството започнало да се разпространява и между езичниците, това устно първоЕвангелие било преведено и на гръцки език. Матей и Марк при съставяне на Евангелията си са се ползвали от арамейската редакция на устното първоЕвангелие, а Лука се ползвал и от гръцката редакция.

Пръв заговорил за устното първоЕвангелие Херберт /1803г./, а обстойното развитие на тази хипотеза се дължи на католическия богослов Гизелер /1854г./. Дословните изрази у синоптиците не могат да бъдат обяснени чрез хипотезата за устното първоЕвангелие. От тях с положителност заключаваме, че при съставяне на Евангелията си синоптиците са имали на ръка и писмени изложения на евангелските събития.

Давид Щраус /1873г./ усвоява и видоизменя хипотезата за устното първоЕвангелие. Според него Иисус е гениален еврейски равин, Който с течение на времето станал легендарна личност. За Него почнали да се съставят разни митически разкази, докато Той добил образа на сегашния Иисус Христос, Изкупител и Спасител на света. Следователно устното първоЕвангелие е било изпълнено с разни митически

разкази, които пък служели за източник за съставяне на четирите Евангелията. Щраусовата теория е без основа, тъй като за евангелските събития имаме исторически свидетелства. Не описаните събития, а самата Щраусова хипотеза е измислена. Каквато и гениална фантазия да съществува, тя не е в състояние да измисли, подреди и свърже евангелските събития, така както те са в Евангелията, и ако те бяха измислени, недопустимо би било, гонителят на християнството – Павел да реши с риск за живота си да стане християнин.

II. Хипотеза за писменото първоЕвангелие

Лесинг /1784г./ изказва мнение, че източник на четирите канонически Евангелията е било т.нар. Евангелие на Назарите /Евангелие на евреите/. По-късно Айхорн /протест.богослов/ е доразвил тази хипотеза. Според него още преди смъртта на арх.Стефан било съставено на арамейски език писмено изложение за живота и дейността на Христос. Това писмено изложение претърпяло на арамейски език три редакции, имало два гръцки превода. Евангелистите Матей, Марк и Лука се били възползвали от разните редакции и преводи на това писмено първоЕвангелие при съставянето на своите Евангелията.

Английският епископ Хербърт Марш в 1802г. изказва мнението, че писменото арамейско първоЕвангелие е имало пет редакции и един гръцки превод. Гратц пък в 1814г. изказва мнението, че арамейското Евангелие не е имало нито една редакция, а само един превод на гръцки език. Евангелист Матей се ползвал от арамейското писмено първоЕвангелие, а Лука и Марк – от него и от гръцкия му превод. Няма исторически свидетелства за съществуването на подобно писмено Евангелие, нито в Църковното предание, нито в древната християнска литература. Освен това напоследък Т. Цан и други учени доказаха, че т.нар. Евангелие на Назарите /Евангелие на Евреите/, съставено на арамейски език, е преработка на Евангелието от Матей.

Видоизменение на хипотезата за писменото първоЕвангелие е хипотезата за разните евангелски фрагменти или разкази. Според тази хипотеза, Евангелията са съставени въз основа не на едно писмено първоЕвангелие, а въз основа на евангелски фрагменти или разкази, в които се излагали отделните евангелски събития и речи на Иисус Христос.

Тази хипотеза е била обстойно развита от ШлайЕрмхер, възприета от Олсхаузен, Лахман и др. Според ШлайЕрмхер след възнесението на Иисус Христос някои от апостолите записали в кратки писмени произведения някои евангелски събития и речи на Иисус Христос, от които се възползвали синоптиците и евангелист Йоан за съставяне на Евангелията си. От тях един обръщал повече внимание на делата, а друг –

повече на речите Христови. Основание на своята хипотеза ШлайЕрмхер търсил в пролога на Евангелието от Лука /1:1/.

Тази хипотеза не се приема, понеже не са запазени фрагменти, нито пък има исторически свидетелства за съществуването на подобни фрагменти. Тази хипотеза не е в състояние да обясни еднаквостта по съдържание, план, изложение и език в синоптичските Евангелията, нито пък литературната зависимост между тях.

III. Хипотеза за взаимното ползване между синоптиците

Началото на тази хипотеза е положил още в древност Св. Августин в книгата си “За съгласието между евангелистите”: той изказва мнението, че евангелист Марк при написване на своето Евангелие се е ползвал от Евангелието според Матей. Тази хипотеза за взаимното ползване между евангелистите има много привърженици между католически, протестантски и православни богослови. Привържениците ѝ могат да бъдат разделени на три групи:

А. Богословите от тази група – Хуг, Хилденфелд, Глубоковски и др. подобно на Св. Августин приемат, че Матей пръв е написал Евангелието, Марк се е ползвал от Матей, а Лука – от Матей и Марк.

Б. Гризбахова хипотеза /1812г./. Учените от тази група приемат, че първо е написано Евангелието от Матей, после от Лука, който се е ползвал от Матей, а ев. Марк се е ползвал от Матей и Лука. За основание на Гризбах служат следните места: “А като се свечери ...”/Мат. 8:16/, “А при зник слънце...”/Лука 4:40/, “А привечер по зник слънце...”/Марк 1:32/. По тези места Гризбах заключава, че Марк се е ползвал от Матей и Лука, като обединил Евангелията им. Към тази група може да се отнесе и основателят на Тюбигентската школа Ф. Р. Баур.

В. К. Лахман /1835г./, Вайс и Велке /1838г./ поддържат, че първо е било написано Евангелието според Марк, а после – тези от Матей и Лука. Вайс казва, че при съставяне на Евангелията си Матей и Лука се ползват не само от Марк, но и от други източници /по този начин Вайс обединява две хипотези: хипотезата за взаимното ползване между синоптиците и хипотезата за писменото първеевангелие/.

Относно другите източници, които Матей и Лука са използвали редом с Евангелието според Марк, трябва да се каже, че според едни богослови имало само един източник, съдържащ речи Христови, според други учени – няколко, според трети богослови /Зикенбергер, Фогелес, Фауне и др./ ев. Лука използвал само гръцкия превод на Евангелието според Матей.

Католическите богослови напоследък разрешават синоптичския въпрос по следния начин: най-напред се е появило Евангелието според Матей на арамейски език;

Марк се е ползвал от Евангелието според Матей или от устното предание, по което е съставено Матеевото Евангелие. Преводачът на Матеевото Евангелие на гръцки език извършил превода, след като Марковото Евангелие било написано, и се е ползвал при превода от него.

Най-приемлива е хипотезата за взаимното ползване между синоптиците, и то такава, каквато установяват първата група богослови, а именно: най-напред е било написано Евангелието според Матей на арамейски език, скоро след това то било преведено /може би от самия Матей/ на гръцки език; ев.Марк при съставяне на Евангелието си се е ползвал от Матей, а Лука се е ползвал и от Матей и от Марк. Ползването на синоптиците не било механично. При него те проявявали самостоятелност и творчество, ползвали се и от устните предания, а същевременно са били вдъхновявани и ръководени от Бога. Техните Писания са боговдъхновени, защото от Новозаветните писания те са се ползвали така, както и от Стария завет.

Според свидетелствата на древното църковно предание и на църковната писменост и според вътрешните свидетелства ев.Марк се е ползвал от евангелската проповед на св. ап. Петър. Но той се е ползвал и от Евангелието според Матей, което е имал под ръка. Затова свидетелстват много общи места в тези Евангелията и много дословни изрази в тях, напр.:

1. При завършване на описването на гадаринското пътешествие /ср.Мат.9:1 с Марк 2:1/
2. Накрая на разказа за късането на класове от христовите ученици в съботен ден /ср. Мат.12:9 с Марк3:11/
3. В началото на разказа за Христовата проповед в Назаретската синагога /ср. Мат.12:54 с Марк 6:1/.

Тези споменати случаи с Матей и Марк по никакъв начин не могат да бъдат признати за случайни, а ясно и положително свидетелстват за литературната зависимост между тези две Евангелията т.е., че ев. Марк е имал под ръка Евангелието според Матей. Ев. Лука се е ползвал от евангелската проповед на ап. Павел, чиито спътник и сътрудник е бил. За това има безспорни свидетелства в древните църковни предания, в древната християнска писменост и в самото Евангелие според Лука. За написването на това Евангелие ев. Лука се е ползвал и от Евангелията на Матей и Марк, които той е имал под ръка. Има много сходни изрази в тези Евангелията.

И така, за правилното разрешение на синоптическия въпрос трябва да приемем, че най-първо се е появило Евангелието според Матей, след него – Евангелието според Марк, и най-после Евангелието според Лука, като Марк се е ползвал от Матей, а Лука – от Марк и Матей. Това разрешение на въпроса се намира в пълна хармония с времето на написването на всяко Евангелие /Матей – 41г., Марк – 44г., Лука – 63г./. Този

хронологически ред е спазен от почти всички древни новозаветни ръкописи и във всички издания на Библията.

Г. Евангелие според Йоан

1. Живот и дейност на евангелист Йоан

Апостол Йоан /евр. – “мил на Бога”/, бил син на галилейските жители Зеведей и Саломия. Зеведей бил състоятелен човек /Марк 1:20/ и се занимавал с риболов при Галилейското езеро, според едни учени в гр.Витсаида, а според други – в гр. Капернаум. Родителите на ап.Йоан заемали видно място, което личи от факта, че ап. Йоан имал достъп в дома на първосвещеника и бил познат с него /Йоан 18:15/. Майката на Йоан – Саломия, била една от жените, които следвали Иисус Христос и Му служели /Мат.20:20; 27:55-57; Марк 15:40-41; 16:1; Лука 23:49; Йоан 19:25/. Според едни учени Саломия е била родна сестра на Св.Богородица, а според други и е била родственица, което е по-приемливо. Ап. Йоан, заедно с по-стария си брат Яков, получил добро възпитание и образование. Той бил ученик на Йоан Кръстител и заедно с ап. Андрей /брат на ап.Петър/ тръгнал след Христос /Йоан 1:37/. Предполага се, че тогава е бил 20-годишен.

След първото си тръгване след Христос ап. Йоан придружавал Господ в Кана Галилейска, в Капернаум, в Йерусалим и се завърнал заедно с Него в родния си град, където отново се заловил с риболов. След затварянето на Йоан Кръстител в тъмница, Иисус Христос отново го повикал за свой ученик заедно с брат му Яков и братята Петър и Андрей /Лука 5:1-11/. И оттогава ап.Йоан остава завинаги ученик на Иисус Христос. Ап. Йоан, заедно с Яков и Петър, са били първите и най-приближени ученици на Христос и присъствали при: възкресението на Иаировата дъщеря /Марк 5:37; Лука 8:51/; при Преображението на Христос /Мат.17:1; Марк 9:2; Лука 9:28/ и при Христовата молитва в Гетсимания /Мат.26:27/. На апостолите Йоан и Петър Иисус Христос поръчал да приготвят необходимото за Тайната вечеря /Лука 22:8/. Братята Йоан и Яков били наречени от Христос “синове на гърма” – “воанергес” поради силата на своя дух, горещата си вяра и самоотвержената си преданост към Него /Марк 3:17/.

Веднъж майката на Йоан и Яков Саломия, по пътя за Йерусалим, от желание синовете ѝ да бъдат по близко до Христос, помолила Господ да разреши те да седнат до Него – единият отдясно, а другият отляво/Мат.20:20-28/.

Апостол Йоан бил обичният Христов ученик /Йоан 13:23; 19:25; 20:2; 21:7/, който на Тайната вечеря се облегал на Христовите гърди /Йоан 13:23/. При кръста Иисус

Христос поверил Своята Майка на Йоан /Йоан 19:26-27/. Йоан изтичал на Христовия гроб преди ап.Петър, когато Мария-Магдалина съобщила, че тялото Христово го няма в гроба /Йоан 20:2/. Ап.Йоан пръв познал Иисус Христос, когато Той Се явил на учениците Си при Галилейското езеро /Йоан 21:7/. След Възнесението на Иисус Христос ап. Йоан проповядвал в Йерусалим и в други места на Палестина. Присъствал при изцеряването на хромия от ап. Петър при Красните врати на храма /Деян.ап.3:1/. Когато членовете на Синедриона им забранили да проповядват, те отговорили: “Съдете дали е справедливо пред Бога – вас да слушаме повече, нежели Бога” /Деян.ап.4:19/. Ап. Павел нарича Йоан, Яков и Петър “стълбове на Христовата църква” /Гал.2:9/. В Деяния апостолски се казва, че Петър и Йоан ходели в Самария /Деян.ап.8:14/, за да извършат миропомазване на новообърнатите. Ап. Йоан присъствал на Апостолския събор /51г./ в Йерусалим. Останалата част от живота си той прекарал в малоазийския град Ефес. Кога точно е отишъл там не се знае, но се предполага, че около 67-70г., във всеки случай преди разрушението на Йерусалим след написването на Посланието до Ефесяни от ап. Павел /62г./ През 95г. т.е. в 14-тата година от царуването на император Домициан /81-96г./, ап. Йоан бил заточен на остров Патмос, намиращ се в Егейско море /Откр.1:9/, Евс.Кесарийски “Църковна история” 3, 18с./. В 97г., при царуването на император Нерв /96-98г./ ап. Йоан се върнал в гр.Ефес. Че в Рим ап.Йоан бил хвърлян във вряло масло, и че изпил отрова и пак останал невредим, няма положителни сведения. Бл.Йероним съобщава, че ап. Йоан прекарал целия си живот в девство, като обичал да повтаря думите “Деца, обичайте се помежду си”.

Св. Иринеи Лионски съобщава, че ап.Йоан доживял времето на император Траян /98-117г./. Древното църковно предание свидетелства, че ап.Йоан достигнал дълбока старост - 105 –106 години. Ефеският епископ Поликарп в писмото си до папа Виктор съобщава, че ап.Йоан бил погребан в Ефес. Гробът на ап.Йоан бил известен още през времето на Дионисий Александрийски /Евс.Кесарийски “Църковна история” 25,16 с./. През първите времена на християнството бил построен в Ефес храм на името на ап.Йоан. При последните разкопки били намерени под този храм пет подземни помещения, разположени на кръст, в които се предполага, че били поставени и тленните останки на ап.Йоан, понеже според “Деяния на ап.Йоан” от Прохор учениците на Йоан изкопали един кръстообразен гроб. Древната християнска писменост свидетелства, че Евангелието според Йоан е писано в Ефес.

Учените: Холцман, Шенкел, Хаусрат, Юлихер и др. отричат, че това Евангелие е било написано от ап.Йоан, и затова се стремят да покажат, че ап.Йоан никога не е живял в Ефес. Това твърдение обаче се оборва от учените Лютардт, Хилгенфелд, Евалд,

Вайцекер, Ренан, Б.Вайс, Т.Цан и др., които защитават пребиваването на ап.Йоан в Ефес. Основания за това се намират у св.Юстин Мъченик, св.Поликрат, св.Ир.Лионски, Ориген, Тертулиан, Евс.Кесарийски и др., които свидетелстват, че ап.Йоан е пребивавал в Ефес. Така Евс.Кесарийски казва: “В това време в Азия се намирал още между живите обичаният от Иисуса апостол и също евангелист Йоан, който преди смъртта на Домициан се върнал от заточение на остров Патмос и управлявал азиатските църкви “/Църковна история 3, 23/. А Поликрат Ефески допълва: “В Азия са погребани всички началоводители... Също Йоан, който се бил облегал на гърдите на Господа”/Евс.Кесарийски Църковна история 5, 24, 3/.

Учените, които поддържат мисълта, че ап.Йоан не е бил в Ефес, се основават на думите на Папий, запазени у Евс.Кесарийски: “Когато ми се случваше да срещна някой, който е общувал с презвитерите /апостолите/, аз го разпитвах за словата на презвитерите: що Андрей, или що Петър е говорил, или що Филип, или що Тома, или що Йоан, или Матей, или някой друг от учениците на Господа, и що казват Аристион и презвитер Йоан, ученици на Господа” /Евс.Кесарийски “Църковна история” 3, 39/. Евс.Кесарийски въз основа на тези Папиеви думи заключил, че в Ефес имало две лица с името Йоан: ап.Йоан от 12-те и презвитер Йоан – ученик на Господа, който написал Откровението.

Дионисий Александрийски изтъква подобна мисъл: “Струва ми се, че друг /с името Йоан/ от живущите в Азия /е автор на Откровение/, още повече, че в Ефес, както казват, се намират две гробници, и всяка от тях се нарича Йоанова” /Църк.история 7, 25, 16/. И в последно време някои учени, като Делф, Ад.Харнак и др. поддържат мнението, че в Ефес е живял някой си презвитер Йоан /ученик на Иисус Христос в широкия смисъл на думата/, а не ап.Йоан. Този презвитер съставил Откровението, трите послания и Евангелието, приписвани на Йоан. Но в думите на Папий не се говори за две лица с името на Йоан, а за едно лице. Първият път Йоан се споменава заедно с другите апостоли, а втория път – заедно с Аристион, защото те двамата били още живи. Двете гробници, за които споменава Дионисий Александрийски, са принадлежали на едно лице - на ап.Йоан. Според едно древно предание ап.Йоан бил погребан във в. Ефес в една нива, но по-късно тленните му останки били навярно пренесени в гр. Ефес. Така се появяват две гробници под негово име.

В древната християнска писменост никъде не се говори преди Дионисиево време за някой си “презвитер Йоан”, различен от ап.Йоан, защото тези две имена са за едно и също лице.

2. Древни свидетелства за написването на Евангелието според Йоан

Свидетелствата за написването на Йоановото Евангелие делим на:

А/Косвени

А.Църковни

1. **Св.Игнатий Богоносец** /107г./. Нарича Исус Христос “Слово на Бога” /ср. Йоан 1:1/; “Духът, Който е от Бога не се измамва, знае откъде идва и къде отива” /ср. Йоан 3:8/; нарича сатаната “княз на този свят” /ср. Йоан 12:3, 14:30 и др./. От тези цитати на Игн.Богоносец личи, че той имал на ръка Евангелието според Йоан и се е ползвал от него.
2. **Папий Иераполски** - ученик на ап.Йоан, нарича Христос “самата Истина” /Евс.Кесарийски”Църковна история 3, 39, ср. Йоан 14:6/.
3. **Св. Поликарп Смирненски** /155г./ - ученик на ап.Йоан. От текста на посланието му до филипийците се вижда, че се е ползвал от посланието на ап.Йоан, а следователно и от Евангелието. Напр.: “Всеки, който не признава, че Христос Се е явил в плът, е антихрист” /1 Йоан 4:2,3, ср.2:7/.
4. **Пастирът на Ерм** /начало на II век/. В притча 9 авторът на тази книга нарича Христос “Нова врата на спасението” /ср.Йоан 10:9/ и се говори за влизането в царството Божие /3:3-5/.
5. **Св. Юстин Мъченик** /163-167г./. От много места в произведенията му личи, че се ползвал от Евангелието според Йоан и че го е имал под ръка. Напр.: “Защото Христос е казал: Ако не се родите отново, няма да влезете в царството небесно. А на всекиго е известно, че родените веднъж не могат да влязат в утробата на родилите” /I Апол.61, ср.Йоан 3:3-5/. Св.Юстин нарича Исус Христос “Слово на Бога, Коего съществувало преди всички твари и станало човек”.
6. **Тациан Сириец**, ученик на св.Юстин Мъченик, минал по-късно през сектата на енкратите, в апологията си: “Реч към елините” /165г./, привежда цитати буквално от Евангелие според Йоан. Напр.: “Всичко е от Него и без Него нищо не е станало” /гл.19 ср. Йоан 1:3/. В евангелската си хармония Тациан поставил на първо място Евангелието според Йоан.
7. **Пасхални спорове** /150-170г./. Първите спорове станали във времето на св. Поликарп Смирненски, Мелитон Сардийски, Апол.Лаодикийски. Малоазийските епископи празнували Пасхата на 14-ти нисан, като се осланяли на преданието на ап. Йоан, от което можем да заключим, че през време на тия спорове Евангелието според Йоан е било написано.
8. **В посланието на християните от Лион и Виена** до християните в Азия и Фригия, изпратено 170г. по случай гонението при Марк Аврелий /Евс.Кесарийски “Църковна

история” 5,1,2/ има един буквален цитат от Йоановото Евангелие: ”Ще дойде час, когато всеки, който ви убива, ще мисли, че принася Богу служба” /ср.Йоан 16:2/.

9. **В Послание на апостолите** – апокриф от 160 170г. – се съдържат буквални цитати от Евангелието според Йоан. Напр.”Сега Аз ви давам нова заповед – да се обичате помежду си” /ср. Йоан 13:4/.

Б. Извънцърковни

1. Василид /133г/ - гностик. Действал в Александрия. Св. Иполит Римски съобщава, че Василид изтълкувал Евангелието според Йоан и даже превежда някои от изтълкуваните места.

2. Валентин /135-160г./ - гностик. Действал в Рим. Своята гностическа система построил върху пролога на Йоановото Евангелие, откъдето и заимствал термините “Слово”, “Светлина”, “Единороден”, “Истина” и пр. Св. Иполит съобщава, че дори Валентин се основавал върху Евангелието според Йоан. Ученикът пък на Валентин – Хераклион – написал тълкувания върху това Евангелие.

3. Маркион – гностик. Действал в Рим. Съставил свой канон, като приел само Евангелие от Лука /което преработил, като се ползвал от Евангелието на Йоан/ и десет послания на ап. Павел. Даже Хилгенфелд, Фолкмар, Щраус и др., които въобще отричат подлинността на Евангелието според Йоан, признават, че Маркион се е ползвал от Йоановото Евангелие.

4. Евангелието на ап. Петър - апокриф, появил се на докето-гностична почва в Антиохия. На някои места в него е използвано Евангелието според Йоан.

5. Деяния на ап.Йоан - апокриф, съставен на гностична основа в Мала Азия /160-170г./ В него е използвано Евангелието според Йоан.

6. Монтанизъм. Появил се в Мала Азия /156-157г./ Евангелието според Йоан е служело като главна опора на монтанизма. Монтан нарича себе си “утешител” /ср.Йоан 14:16,26/.

7. Целз – езически философ. В съчинението си “Истинско слово” /178г./ дава да се разбере, че е знаел Евангелието според Йоан и го е имал под ръка.

Преки свидетелства

1. **Теофил Антиохийски** /198г./ Написал апологетичното съчинение “Три книги до Автолика”. Във втората книга /22 гл./, говорейки за Словото като Син Божий, казва: “Затова ни учат Светите писания и всички духоносни мъже, от които Йоан казва: “В

началото бе Словото, и Словото бе у Бога” /ср.Йоан 1:1/”. Епископ Теофилакт съставил коментар върху Евангелието според Йоан.

2. **Мураториев канон**. В него се казва: “Писателят на четвъртото от Евангелията Йоан от учениците и епископите си казал: Постете сега с мен три дни и каквото всеки бъде открито един другиму да си разкажеме. През същата нощ било открито на Андрей от апостолите, щото при проверката на всички Йоан да напише от свое име всичко”. Тук ясно е засвидетелствано, че четвъртото каноническо Евангелие е писано от св. Йоан.

3. **Св. Иринеи Лионски** /202г./ Св. Иринеи бил от Мала Азия, ученик на ап. Йоан. В своето съчинение “Пет книги против ересите” /180-198г/, той казва: “След това Йоан, ученик на Господа, на Чиито гърди той се бил облегал, също написал Евангелие през време на своето пребиваване в гр. Ефес.” /Против ересите 3,1,1/.

4. **Св. Климент Александрийски** /215-216г./ в съчинението си “Очерки” /185г./, запазено до нас, казва: “Последният от евангелистите Йоан, като забелязал, че в Евангелията е известно само за телесното, подбуден от близките и по внушението на Св. Дух, написал духовно Евангелие.” /Евс. Кесарийски “Църк. история” 6,14/.

5. **Ориген** /254г./ казва: “От Преданието аз узнах за четири Евангелията, които се приемат безпорно от цялата поднебесна църква. На мен е известно, че... последното Евангелие е от Йоан.” /Евс.Кесарийски “Църк.история” 6,25,46/. Ориген написал обширен коментар от 32 книги върху Евангелието според Йоан.

6. **Евсевий Кесарийски** /340/ казва: “Нека да видим и писанията, които безпрекословно принадлежат на самия този апостол /Йоана/. Преди всичко трябва да бъде признато означеното с негово име Евангелие, известно на поднебесната църква.” /”Църк. история” 3,24/.

И още много други църковни писатели свидетелстват, че четвъртото наше каноническо Евангелие е било писано от ап. Йоан. При наличността на тези свидетелства да се оспорва подлинността на Евангелието според Йоан значи да се върви против очевидната истина.

3. Съдържание на Евангелието

Евангелието има 21 глави.

1. Предговор /1:1-18/. Излагат се сбито основните догматически истини на християнството.

2. Съдържание: можем да го разделим на 8 части:

I част: Дейността на Христос до първата Пасха /1:19-2:12/.

II част: Дейността на Христос от първата Пасха до втората /2:13-4:54/

III част: Дейността на Христос от втората Пасха до третата /5:1-6:71/.

IV част: Дейността на Христа от третата Пасха до отиването Му в Задйорданската страна /7:1-10:39/.

V част: Дейността на Христос в Задйорданската страна /10:40, 11:44/.

VI част: Христовото отиване в Йерусалим за четвъртата Пасха – Пасхата на страданията /11:45; 12:50/;

VII част: Страданията и смъртта на Иисус Христос /13:1-19:42/.

VIII част: Възкресението на Христа и явяването Му след възкресението /20:1- 21:23/

3.Заключение /21:24-25/:говори се за ученика, който написал Евангелието и за многобройните дела, извършени от Христос.

4. Време на написване на Евангелието

Учените, които не приемат, че 4-то каноническо Евангелие е написано от ап.Йоан, различно определят времето на написването му. Едни казват, че е написано в първата половина на I в., а други – във втората половина на II в. Но други църковни писатели единодушно и твърдо свидетелстват, че Евангелие според Йоан е написано скоро след написването на синоптичските Евангелията /вж. Св. Иринеи Лионски - Против ересите 3, 1, 1; Евс.Кес. Църковна история 3, 1, 1; Ориген и особено Св. Климент Александрийски /Евсевий Кесарийски Църковна история 6, 14, 7/. Дори учените, които приемат, че Евангелие от Йоан е написано от самия ап.Йоан, различно определят времето на написването му: Вутич /60 г. / - в Ефес; Раш /70 г./ - в Пела; Т. Цан /75-90 г./ - в Ефес.

Древната християнска писменост твърдо свидетелства, че това Евангелие е написано след завръщането на ап. Йоан от о. Патмос: Св. Йероним, Еп. Кипърски, бл.Августин и др. Апостол Йоан бил заточен на о. Патмос в 14-та година от царуването на Домициан /95 г./ и се върнал от това заточение след смъртта на този император, през царуването на император Нерва /96-98г./ .

С голяма сигурност може да се предполага, че ев. Йоан писал Евангелието през 96-98 г. Потвърждение за това намираме както в древната християнска литература, така и в самото Евангелие според Йоан.

Св. Иринеи съобщава, че Йоан доживял до дълбока старост, до времето на император Траян /98-117/. Съгласно Пасхалната хроника ап.Йоан умрял в 72-та година след Възнесението /около 105-106-годишен/. Св.Еп.Кипърски съобщава, че ап.Йоан написал Евангелието, когато бил на 90 години.

Св. Св. Иринеи Лионски съобщава, че ап. Йоан при написване на Евангелието е имал за цел: “да отстрани заблудението на Керинт “ /Пр.ересите 3, 11, 1/. А е известно, че Керинт дошъл в Ефес от Египет и започнал да развива своята гностическа

система /която отрича Божествената природа на Исус Христос/ в края на I в. През това време първите гностици отричали Божественото на Исус Христос. Срещу тях, за да затвърди във вярата обърнатите, а не новообърнатите християни, ап.Павел написал Евангелието. И съвременните учени: Ланген, Гугяр и др. приемат, че ап. Йоан написал Евангелието в дълбока старост през времето на император Нерв /96-98 г./. Може да се допусне, че Евангелието било написано 98 г.

5. Място на написване на Евангелието

Противниците на подлинността на Евангелието сочат най-различни места на написването: Йерусалим, Палестина, Мала Азия, Сирия, Александрия и др.

Но древната християнска писменост твърдо свидетелства, че то е било написано в гр.Ефес: Св.Ир.Лионски казва: “след това Йоан, ученик на Господа, който се бил облегал на Неговите гърди, също написал и Евангелие през времето на своето пребиваване в Малоазийския град Ефес” /Против ересите 3, 1, 1/. Св. Йероним казва: “Най-последен Йоан... когато бил в Азия и когато се разраствали семената на еретиците: Керинт, Евион и на другите, които отричали, че Христос е дошъл в плът, бил принуден от почти всички тогавашни епископи в Азия и от пратениците на много църкви, по-високо да напише за Божеството на Спасителя.”

Според някои по-късни свидетелства на Доротей Тирски, Никифор и др., ап.Йоан написал Евангелието на о. Патмос.

Че апостол Йоановото Евангелие е писано в Ефес, свидетелства съдържанието на Евангелието: 1.Еврейските думи се превеждат. 2.Обясняват се отношенията между юдеи и самаряни. 3.Оборва се учението на гностика Коринт, който работил в Ефес.

4.Споменава се за Йоановите /Кръстител/ ученици /3:25 ср. Деян.19:1-6/.

6. За кого е било написано Евангелието

Преки указания за това няма, но от съдържанието на Евангелието проличава, че то е написано за християните от езически произход, произлизащи от малоазийските църкви. Това личи от следните обстоятелства:

1. Еврейски думи и изрази се превеждат с гръцки такива или пък се опростяват и правят достъпни /1:42; 4:25; 9:7; 11:16/;

2. Дават се обяснения на местности в Палестина, които са били известни на юдеите / 5:2; 1:28; 3:23, 6:1/;

3. Обясняват се юдейските нрави, обичаи и отношения /2:6; 4:9; 7:38; 19:31; 40:42/.

По-частно Евангелието е написано не за новообърнатите християни, а за отдавна обърнатите, за да се предпазят от лъжеучители /20:31/. А това са били тъкмо малоазийските християни, сред които действали гностиците.

Това Йоаново Евангелие има и универсален характер, защото в него са изложени събития и истини, необходими за всеки повярвал в Христа.

7. Повод за написване на Евангелието.

В Мураториев канон се казва, че Йоан написал Евангелието “подбуждан от съучениците и епископите си”. Кл.Александрийски казва: “подбуден от близките и по внушение на Св. Дух, Йоан написал духовно Евангелие” /Евсевий Кесарийски Църковна история 6, 14/. Евс. Кесарийски казва: “поради това започнали, казват, да молят ап.Йоан, щото той в своето Евангелие да опише времето, за което умълчали другите евангелисти”. /Ц.ист. 3, 24/. Св. Йероним казва: “Най-последен ап.Йоан... когато бил в Азия, когато се разраствали семената на еретиците Керинт, Ерион и на другите, които отричат, че Христос дошъл в плът, бил принуден почти от всички тогавашни епископи в Азия и от пратениците на много църкви, по-високо да напише за божеството на Спасителя /Тълк. Ев. на Матей/.

Следователно, подбудите за написване Евангелието според Йоан са:

1. Настоятелната молба към ап.Йоан от епископи и християни.
2. Внушението на Св.Дух.
3. Нуждата да бъде възвестено и за духовното естество на Иисус Христос, тъй като в синоптичските Евангелията е възвестено главно телесното.
4. Появата на разни ереси между малоазийските християни.
5. Нуждата да се допълни възвестеното от другите евангелисти за дейността на Иисус Христос.

8. Цел на Евангелието

I. Евангелист Йоан, имайки под ръка синоптичските Евангелията, забелязал, че в тях се обръща внимание повече на земния живот на Иисус Христос и на дейността Му, а не се говори обстойно за Божествения Му произход. Затова при написване на Евангелието, той си поставил за цел да попълни тази празнота, като напише едно духовно Евангелие, в което да наблегне за Божествената природа на Иисус Христос /20:31/. А че ап. Йоан е бил запознат и е имал предвид Синоптичските Евангелията, съдим от съдържанието на неговото Евангелие:

1. Има предвид чудесата Христови, за които се говори у синоптиците, затова казва: “Така Иисус тури началото на чудесата Си в Кана Галилейска и яви славата Си /2:11/.2. Не говори нищо за установяването на тайнството Евхаристия, защото за това се говори в синоптичските Евангелията.

Св. Климент Александрийски казва: “А последният от евангелистите Йоан, като забелязал, че в Евангелието е известно само за телесното, подбуден от близките и по внушение на Св.Дух, написал духовно Евангелие /Евс.Кес.Ц.ист. 3, 14/.

II. Апостол Йоан, освен чисто догматична цел, имал и апологетична, полемична такава.

През неговото време се появили лъжеучения, които отричали:

1. Че Христос е Син Божий. 2. Че е истинен Бог. 3. Че се е въплътил в действително човешко тяло и др. Съвременник на ап.Йоан бил и основателят на гностицизма - Керинт. Поради това ап.Йоан си поставил за цел в Евангелието между другото, да обори тези лъжеучения и да защити християнските истини. Така например: докетизма - в следните места: 1:14; 14:34-35. Освен това, според свидетелствата на св.Иринея, той се опълчил и против лъжеученията на Керинт и Николаитите /Пр.ереси 3, 11, 1/, а според бл.Йероним – против Керинт и евионитите.

9.Подлинност на Евангелието

От всички новозаветни книги най-много е оспорвана подлинността на Евангелието според Йоан. По този въпрос, известен в науката с името “Йоанов въпрос”, се е създала много литература.

Св. Св. Иринея Лионски съобщава: /Пр.ересите 3, 11, 9/, че в негово време антимонтанистите отхвърляли дара на духа - пророческия дух и Евангелието, в което се е говорило за този дух, т.е. Евангелието според Йоан. Това те правели не въз основа на историческите свидетелства, а от желание да обезсилят монтанистите, които се основавали на Евангелие според Йоан. По-далеч отишъл римският църковен писател Кай, който написал през времето на папа Зефирин /199-217 г./, един диалог против монтаниста Прокъл, в който отхвърлял Евангелие според Йоан, понеже намирал в него противоречия със синоптиците. По същата причина отхвърляли Евангелие от Йоан и Алогите, за които св. Епифаний /403/ дава сведения в съчинението си “Ереси”. Сведенията за алогите са най-различни и трудно е да се определи ереста им. Сигурното обаче е, че те отхвърлят Йоановите съчинения и главно Евангелието, защото намирали в него противоречия със синоптиците. От втората половина на III в. до края на XVIII в. въпросът за подлинността на Йоановото Евангелие не се е повдигал. В 1792 г. Ед. Ивансон отново повдигнал въпроса за подлинността на това Евангелие, като считал, че писател на това Евангелие е някой си Платоник от II в. Срещу това твърдение излезли англичаните Самсон и Пристли. От Англия спорът се пренесъл и в другите страни и продължава до днес в богословската книжнина.

През 1820 г. в ГЕРмния богословът Бретшнайдер изказва възгледа, че Евангелието според Йоан било написано от някой си християнин-езичник от Египет през втората половина на II в. За защитници на подлинността на Евангелието според Йоан се обявяват видни учени: Щайм, Хемзен, Устери и др. В 1835 г. в съчинението си “Живот на Иисус Христ” Давид Щраус изтъква, че всички Евангелията били съставени въз основа на разни митически разкази.

Около средата на XIX в. Ферд. Хр. Баур, основател на тюбингенската школа поддържа, че в първите времена на християнството имало две течения: Павлинизъм и Петринизъм и че новозаветните книги са плод на борбата между тези две течения. А Евангелието според Йоан било написано около 160 г. от привърженик на Петринизма. Против възгледа на Баур се обявили Еблард, Тирш, ШлаЕрмхер, Майер, Блек и др.

В същото време Целер и Кьостлин изказват мнението, че Евангелието според Йоан се е появило след времето на Юстин Мъченик /†163-7/, и че последният не е знаел нищо за това Евангелие. Това мнение е разкритикувано от Биндеман, Земиш, Лютард и др.

През времето на спора някои отрицатели насочват критиката в друга посока така: Лютцелбергер /края 180/ отрича, че ап.Йоан не е живял в Ефес и понеже Евангелие според Йоан е написано в Ефес, следва, че авторът му не е ап. Йоан. Х. Вайсе пък твърди, че ап. Йоан записал някои речи и събития от Христовия живот, а след неговата смърт някой негов ученик преработил записките му в сегашното каноническо Евангелие. Има богослови, които поддържат, че Евангелието според Йоан е съставено след смъртта му, въз основа на устното предание, водещо началото си от самия ап.Йоан /К.Вайцзнер, Ед.Голтц и др./ Юхтриц, Делф, Ад.Харнак и др. изказват предположението, че не ап. Йоан, а “презвитер Йоан” бил автор на посланията, Евангелието и Откровението Йоанови. Те се основават на онова място от съобщенията на Папий Иераполски /Евсевий Кесарийски Църковна история 3, 39/, в което се говори за “презвитер Йоан”.

В най-ново време едни от учените признават подлинността на Евангелието според Йоан, други я отхвърлят. Православните и католическите богослови признават подлинността, а от протестантските - едни я признават, а други - не.

Вилх. Бусет приема, че авторът на Евангелието е “малоазийския презвитер Йоан”. Велхаузен и Шпита считат, че ап.Йоан още през 44 г. съставил свои кратки записки, които послужили после на друго лице, като източник за написване на Евангелието, известно под негово име. Според тях ап.Йоан загинал заедно с брата си Яков през 44 г. Ад.Юлихер и Кнопф твърдят, че Евангелието според Йоан било съставено от образован юдеин през 100-125 г. Защитници на подлинността на Йоановото Евангелие са: ХЕрмн, Бегхардт, Т. Цан, Фр. Барт и др.

Древното църковно предание и древната християнска писменост твърде несъмнено свидетелстват, че това Евангелие е писано от Йоан и само тези, които затварят очи пред тези очевидни обстоятелства, могат да изказват съмнения относно подлинността му. Освен това и в самото Йоаново Евангелие има доказателства, че то е било написано от ап.Йоан.

1. Авторът на Евангелието навсякъде в него се рисува като юдеин от Палестина.
2. В езика на Евангелието има еврейски елемент, въпреки че то е написано на гръцки език, от което заключаваме, че матерният език на писателя е еврейският. Нещо повече, авторът на Евангелието употребява еврейски думи /1:38; 12:13; 20:16/ и превежда еврейски думи на гръцки: “силоам” - което значи “пратен” /9:7, ср.1:42, 43 и др./
3. Авторът на Евангелието познава добре Стария Завет, той указва и се осланя на Стария Завет, като казва: “за да се сбъдне казаното...” /12:38/; “за да се сбъдне реченото в Писанието” /19:28/. Лютардт казва: “Във Вехтия Завет се корени целият мислов кръг на автора на 4-то Евангелие”.
4. Авторът на Евангелието е запознат добре с юдейските празници, нрави, обичаи и отношения /7:2; 11:55; 7:37; 11:44; 19:39-40; 4:9/;
5. Авторът на Евангелието е запознат много добре и с географията на Палестина /5:2; 10:23; 18:1; 6:1, 3, 19, 23; !:28 и др./
6. Навсякъде в Евангелието Йоан рисува себе си като юдеин и се поставя в числото на апостолите /1:14; 2:13; 6:4; 11:55; 5:18/.

Известно е, че ап.Йоан в последните дни на живота си е бил в Ефес, откъдето е управлявал малоазийските църкви. И наистина в Евангелието си той се рисува като архипастир: “и който видя, засвидетелствува и свидетелството му е истинско... и той знае, че говори истината, за да повярвате вие /19:35/. Така може според Т.Цан да говори само един архипастир, наставник, проповедник към своите пасоми.

Авторът на Йоановото Евангелие рисува себе си като слушател и очевидец на проповедта и спасителното дело на Иисус Христос като Негов ученик и апостол, и косвено доказва, че е ап. Йоан. Авторът на Евангелието съобщава такива подробности за живота на Иисус Христос, които могли да бъдат известни само на един слушател и очевидец на Христовата проповед и дейност /1:39; ср. 4:16; 4:52 и др./ Сам авторът казва за себе си: “който видя, засвидетелствува и свидетелството му е истинско; и той знае, че говори истината, за да повярвате вие” /19:35; 21:24/. Авторът на 4-то Евангелие е ученик - апостол на Иисус Христос, защото само ученик-апостол би могъл така подборно да изложи разговори и отношения между Иисус Христос и апостолите Му / 1:37-50; 4:31-38; 6:5-10 и др./Сам авторът нарича себе си ученик Христов /12:23; ср. 19:26; 20:2; 21:7,20/, “другият ученик” /18:15-16; 20:2-4,8/ и то винаги с определен член. Четвъртият евангелист косвено дава да се разбере, че той е ап.Йоан: той преднамерено крие своето име, имената на Зевздеевите синове и на майка си /1:35-40; 13:23-26; 20:2-8/. От това обстоятелство заключаваме, че той е един от Зевздеевите синове. Един от двамата Йоанови ученици, които тръгнали след Христа бил Йоан /1:41-42/. Йоан бил

заедно с ап. Петър, когато отивали към гроба Христов и той изпреварил ап. Петър /20:3-4/.

10. Цялост /интегритет/ на Евангелието/

1. Думите на Йоановото Евангелие: “Защото ангел Господен от време на време слизаше в къпалнята и раздвижваше водата и който пръв влизаше след раздвижването на водата оздравяваше, от каквато и болест да бе налегнат” /5:4/ - липсват в кодексите Синайски, Ватикански и на Ефрем Сирийски. В други кодекси тези думи са показани като съмнителни. Тези думи липсват в Пешито и други някои преводи. Поради това, някои учени като Тишендорф, Уескот и Хорт считат, че тези думи са прибавени по-късно към текста на Евангелието.

Но в повечето Н.З. кодекси тези думи стоят. Също така се намират и в преводите на Итала, Диатесарон на Тациан, във Вулгата и са цитирани от Тертулиан. Без тези думи остават съвършено необясними думите в Йоан 5:3: “които очакваха да се раздвижи водата”, следователно думите на Йоан 5:4 са стояли в първоначалния текст на Йоановото Евангелие.

2. Разказът за жената, хваната в прелюбодеяние /Йоан 7:53-8:11/ в някои кодекси, ръкописи и преводи липсва. В повечето кодекси, обаче този разказ стои и се счита за подлиннен, което потвърждават древните църковни писатели: бл.Йероним, бл.Августин и др. В многото ръкописи този разказ е бил изпускан, защото се считало, че може да внесе съблазън у неукрепналите във вярата.

3. В последно време между учените се повдига въпросът относно подлинността на 21 глава от Йоан, макар тази глава и да не липсва в другите ръкописи. В тази глава се разправя за Христовото явяване на учениците Му след Възкресението при Тивериадското езеро. Мнозина учени като Т.Цан изказват мнението, че тази глава е написана от друго лице и прибавена към Евангелието. Католическият богослов Йох.Белзер твърди, че сам ап.Йоан написал тази глава, но няколко години по-късно от написването на Евангелието си и я прибавил по-късно.

Повод да се изказва съмнение относно подлинността на 21 глава дават 30 и 31 ст. от 20 глава на Йоан, където се казва: “и много други чудеса направи Исус пред учениците Си, за които не е писано в тая книга. А това е писано, за да повярвате, че Исус е Христос, Син Божий и като вярвате, да имате живот в Неговото име”. Въпросните учени считат, че тези два стиха са заключение към Евангелието според Йоан и отричат подлинността на 21 глава. Тези два стиха, обаче са казани по повод случката с ап.Тома. Исус казва: “Тома, ти повярва, защото Ме видя; блажени са, които не са видяли и са повярвали” /20:29/. Ев.Йоан взимайки повод от това /30 и 31 ст./, подканя читателите си

да повярват в Иисус Христос, без да се видели много чудеса, които е извършил, но от които само една част е записана в Евангелието. Следователно, тези думи не могат да се считат като пречка за приемане 21 глава, съдържанието на която е в хармония с цялото Евангелие. Щраус, разглеждайки въпроса за цялостта на Йоановото Евангелие, разказва, че то е: “онази нещата дреха, за която се разказва, че трябвало да се хвърли жребие, но не и да бъде разкъсвана”.

11. Отношение на Йоановото Евангелие към синоптическите Евангелията

Древното църковно предание и древната църковна писменост ясно подчертават, че Йоан е бил запознат със синоптическите Евангелията, преди написването на своето Евангелие. За това свидетелстват: св. Св. Иринеи Лионски, св. Св. Климент Александрийски, Ориген и др. /Евс.Кес.Ц.ист. 6, 14, 7/. Съдържанието на самото Евангелие, в което евангелист Йоан изпуска ония събития, които са описани в синоптическите Евангелията и описва ония, които липсват у синоптиците, свидетелства, че ев.Йоан е бил запознат с тях.

Важна особеност в Евангелието според Йоан е тази, че в него предимно се говори за Христовата дейност в Юдея, а у синоптиците се говори главно за Христовата дейност в Галилея. Само три евангелски събития се срещат и у синоптиците и у ев.Йоан, а именно: 1. нахранване 5000 души с 5 хляба и 2 риби /Йоан 6:1-14 и паралели/. 2. ходенето на Иисус Христос по морето /6:15, 21 и паралели/. 3. помазването на Христос с миро от Мария, сестра на Лазар /12:1-11 и паралели/. 4. повествованията за страданията, смъртта и възкресението на Христос. Апостол Йоан, описвайки Христовата дейност в Юдея е знаел и за дейността на Спасителя в Галилея / 2:12; 4:3; 7:1/. Също и синоптиците са знаели за Христовата дейност в Юдея /Мат.23:27; Лука13:4/.

Друга особеност в Йоановото Евангелие в сравнение със синоптиците е тази, че според Йоан, Христовата дейност продължава повече от три години, а според синоптиците - само една година. Йоан съобщава изрично за три Пасхи и косвено за четвърта /2:19-25; 3:1-21; 5:1-47; 7:1/, а синоптиците - само за една Пасха - Пасхата на страданията. Според Йоан Иисус ходил няколко пъти в Галилея и се връщал в Юдея: 1/ за първата Пасха; 2/ за втората Пасха; 3/ за празника Разпъване шатри /7:2/; 4/ за празника Обновяване на храма /10:22/; 5/ за Пасхата на страданията.

Трета Особеност е, че Йоан обръща главно внимание върху беседите на Иисус Христос, които заемат 5/6 от цялото съдържание на Евангелието. Тези Йоанови беседи се различават от поместените в синоптическите Евангелията по форма и съдържание. В тях е застъпена догматичната страна, а у синоптиците е застъпена нравствената и

практическа страна. Предмет на Йоановите беседи е Исус Христос, Син Божий, като Месия, Спасител на човешкия род.

Св. Йоан се спуска в разглеждането на дълбоки и възвишени богословски истини, затова е получил названието “богослов”. За разлика от синоптическите Евангелията, наречени “телесни”, още от древност Йоановото Евангелие е наречено духовно. С догматични въпроси ев. Йоан започва Евангелието си /1:1/ и с такива той го завършва. Евангелието според Йоан се различава от синоптическите и по своя език. Между синоптиците има сходство между език, буквални изрази и др. У Йоан обаче сходството в езика и изрази със синоптиците няма, което се обяснява с характера на съдържанието на Йоановото Евангелие. За догматичните и отвлечени въпроси, които са застъпени в Евангелието, са били необходими и особени изразни средства.

Глава седма

Деяния на Светите Апостоли.

1. Писател - Писател на книгата е ев.Лука, който е писал третото синоптическо Евангелие. Това се вижда от Деян.1: “Първата книга /”тон мен протон логон”- о, Теофиле, написах за всичко, що Исус начена да върши и учи до деня, когато се възнесе”.

2. Съдържание Книгата има 28 глави. В книгата се излага кратка история на древната християнска църква през апостолско време. Обръща се внимание главно върху дейността на апостолите Петър и Павел . Изложени са в нея следните по-главни събития: възнесението на Исус Христос, слизането на Св.Дух върху вярващите, убиването на арх.Стефан, обръщението на ап.Павел към Христос, покръстването на кесарийския стотник Корнелий от ап.Петър, апостолския събор в гр.Йерусалим, пътешествията на ап.Павел.

3. Надпис Деяния на апостолите - “пракис тон апостолон”; апостолски деяния - “пракис апостолон”; “пракис”- деяния. Надписът съответства на съдържанието на книгата и е бил даден от ев.Лука. Главни дейци в древната християнска църква през апостолско време са били апостолите на Христос.

4.Източници Ев. Лука е бил очевидец на някои събития, изложени в книгата “Деяния на св.апостоли”. На четири места: /16:10-17; 20:5-15; 21:1-18; 27:1-28/, той пише в първо лице множествено число. Тези места са известни под името “ние разкази”. При изложението на събитията, на които той не е присъствал, е черпил от апостолите, служителите и очевидците на словото.

5. **Читатели** Книгата е отправена до същия достопочтен Теофил, към когото било отправено Евангелието според Лука.
6. **Време** - книгата е написана около 63 г. преди освобождението на ап.Павел от първите му римски окови, преди започване на съдебния процес.
7. **Място** - в гр.Рим
8. **Повод** - поводът е посочен в пролога към Евангелието според Лука, който пролог се отнася и към книгата “Деяния на св.апостоли”.
9. **Цел** - да изложи по-главните събития в живота на древната християнска църква през апостолско време.
10. **Текст** - в текста на книгата “Деяния на св.апостоли”, съдържащ се в кодекс D-Кларамонтанус, има много разночетения, които са прибавки от по-късно време.

Глава осма

Съборни послания /”Епистоле католике”/

Сложното прилагателно “католикос” /от “ката”= надолу, върху, според; и “олос”=цял, пълен/ значи: общ, всеобщ, повсеместен /на църковнославянски и български език - съборен/. Посланията са наричани съборни, защото са изпратени не до отделни личности и църкви, а до всички християни. Второто и третото послание на ап.Йоан, изпратени до отделни лица, са присъединени към първото, за да бъдат обединени в едно трето послание на ап.Йоан. Съборните послания са седем.

Послание на апостол Яков

1. **Писател** Писател на посланието ап.Яков, брат Господен. Той е едно и също лице с ап.Яков Алфеев, един от 12-те Христови апостоли. Бил е предстоятел на Йерусалимската църква. Починал е мъченически 62 г.*
2. **Съдържание. Главни мисли** Посланието има пет глави. Човек се оправдава и спасява не само чрез вяра, но и чрез добри дела /2:26/. Богатите трябва да бъдат милостиви към бедните и да не ги ограбват. /5:1-5/. Когато някой е болен, трябва да бъде извършено над него от презвитери тайнството Елеосвещение /5:14-15/.
3. **Време** Написано е между годините 52-53 г. Използвано е от ап.Павел в посланието му до Римляните, написано в началото на 58 г.
4. **Място** Написано е в гр.Йерусалим, където ап.Яков работил като предстоятел на църквата.
5. **Читатели** Посланието било отправено към 12-те колена, “които живеят пръснато” /1:1/, т.е. към християните юдеи, живеещи пръснато вън от Палестина.

6. Повод неправилното учение на някои относно оправданието - че човек се оправдава само чрез вяра.

7. Цел Да даде правилно учение за оправданието - че човек се оправдава не само чрез вяра, но и чрез добри дела; да подкрепи християните в техния живот и да им даде някои наставления относно истините на вярата и нравствеността.

Послания на апостол Петър

1.Писател Апостол Петър е брат на ап.Андрей. Произхожда от гр.Витсаида /Йоан 1:44/. Бил един от най-видните апостоли на Иисус Христос. Починал мъченически в гр.Рим през 67 г. като бил разпънат на кръст надолу с главата.

Първо послание на апостол Петър

1. Съдържание. Главни мисли Има пет глави. Човек се изкупва не чрез сребро и злато, но чрез драгоценната кръв на Иисус Христос /1:17-21/. Християните са длъжни да се подчиняват на светските власти /2:13-17/ и търпеливо да понасят скърбите, бедствията в живота /2:19-25/. Второто Христово пришествие е близо /4:7-11/.

2. Време Написано е през първата половина на 64 г., когато не било още започнало гонението против християните през времето на император Нерон. Пожарът в гр.Рим станал през 18-24 юли на 64 г.

3. Място Град Рим, който в самото послание се е нарича Вавилон /5:13/

4. Читатели Посланието е отправено до пришълците /християни-юдеи/, пръснати по страните Понт, Галатия, Кападокия, Асия и Витиния, намиращи се в Мала Азия.

5. Повод Появилото се между християните неправилно учение относно някои истини на вярата, ап.Петър е имал навярно под ръка посланието на ап.Павел до Галатяни.

6. Цел Да утеши и подкрепи християните, поради появилото се между тях огнено изкушение /4:12, 13/ и да ги настави в истините на Христовото учение /вж. II Петър 3:1/.

Второ послание на апостол Петър

1.Съдържание. Главни мисли Има три глави. Нечестивите и лъжеучителите ще бъдат наказани, подобно на съгрешилите ангели, на нечестивите преди Ной и на градовете Содом и Гомор /2:1-22/. Второ Христово пришествие ще има. То ще настъпи внезапно. Християните трябва да бъдат готови за посрещането му /3:1-16/.

2.Време Било е написано след написването на Първо Петрово /вж. II Петър 3:1/. Написано е било навярно към края на 66 г.

3.Място Град Рим, където е било написано и първото послание

4.Повод Появата на лъжеучители, които не признавали Иисус Христос за Бог, проповядвали безпътен живот, не се подчинявали на началниците и не вярвали във второто пришествие на Иисус Христос.

5.Цел Да разкрие някои основни истини на Христовото учение и да даде доказателства, относно второто пришествие на Христос. Между съдържанието на второто послание на ап.Петър и посланието на ап.Юда има много еднакви места. Може да се предполага, че при писането на своето второ послание ап.Петър се е ползвал от посланието на Юда.

Първо послание на апостол Йоан

1. Съдържание. Главни мисли Посланието има пет глави. Човек може да се очисти от греховете чрез вяра в изкупителната жертва, принесена на кръста /1:7; 2:1, 2/. Има три похоти: похот на плътта, похот на очите и житейска гордост /2:16/. Бог е любов /4:8/. Иисус Христос е Син Божий /5:20/. Той е имал истинско човешко тяло /1 Йоан 4: 2, 3/.

2. Време Написано е през 98 г., след като било написано Евангелието според Йоан.

3. Място Град Ефес, където било написано и Евангелието.

4. Читатели Посланието е отправено до към членовете на разни християнски общини в Мала Азия.

5. Повод Появата на лъжеученията, че Христос не бил Син Божий, че не е имал истинско човешко тяло.

6. Цел Да се покаже, че Христос е Син Божий, че е имал истинско човешко тяло и че със Своята кръв, която пролял на кръста, изкупил човеците и ги очистил от грехове.

Второ послание на апостол Йоан

1. Съдържание. Главни мисли Посланието има една глава. Човек може да изпълни заповедта на Христос за любовта, като спазва Неговите наставления /5, 6/. Мнозина прелъстници не изповядват, че Христос бил дошъл на земята в плът /7/. Не пише за много неща в посланието, защото се надявал да отиде и да говори уста с уста.

2. Време Написано е през 98 г.

3. Читатели Посланието е отправено към една избрана госпожа и нейните чеда. Под тази избрана госпожа ”еклекти кирия” ще трябва да се разбира видна християнка.

4. Повод Радостта, че избраната госпожа и нейните чеда ходят по пътя на истината; лъжеучението, че Христос не бил дошъл в плът.

5. Цел Да се опровергае лъжеучението, че Христос не бил дошъл в плът.

Трето послание на апостол Йоан

1. Съдържание. Главни мисли Посланието има една глава. Похвалва се Гай, защото ходи по пътя на истината и е гостоприемен /2, 7/. Укорява се Диотреф за лошите му постъпки и за неговото негостоприемство /9-10/. Свидетелства се, че Димитър е добър християнин /12/. “Който прави добро, от Бога е, а който прави зло, не е видял Бога” /11/.

2. Време Написано е през 98 г.

3. Място Град Ефес

4. Читатели Посланието е отправено към Гай, който е бил ученик на ап. Йоан, ходил по пътя на истината и бил гостоприемен.

5. Повод Радостта, че Гай ходи по пътя на истината и оказва гостоприемство на странниците.

6. Цел Да се насърчи Гай в неговото гостоприемство.

Послание на апостол Юда

1. Писател Ап. Юда е бил брат Господен. Той бил брат на ап. Яков, също брат Господен. Наричал се по името на своя брат Яков, Юда Яковов. Бил един от 12-те апостоли на Иисус Христос. Бил е известен под името Тадей или Левей /Мат.10:3/. Починал мъченически, според преданието, във Финикия.

2. Съдържание. Главни мисли Посланието има една глава. Тези, които отричат, че Христос е Син Божий и живеят нечестиво като Каин, Валаам и Корей, щъ бъдат наказани, подобно на падналите ангели и градовете Содом и Гомора /4, 6, 11/. Посланието има много общо по съдържание с Второ Петрово.

3. Време Написано е преди 66 г. Ап. Петър използвал посланието на Юда в своето второ послание, което написал към края на 66 г.

4. Място Няма сведения за мястото, където е било написано посланието. Предполага се, че е било написано в Палестина.

5. Читатели Било отправено “до призованите, осветени в Бога Отца и запазени от Иисуса Христа” /1/. Тъй като посланието на ап. Юда има много общо по съдържание с второто послание на ап. Петър, може да се предположи, че то е било изпратено до същите християни, до които било изпратено второ Петрово.

6. Повод Появата на лъжеучители, които отричали, че Христос е Син Божий и живеели нечестиво като Каин, Валаам и Корей.

7. Цел Да предпази християните от нечестиви лъжеучители и да ги подкани да живеят благочестиво, като се наставляват в пресветата вяра, молят се на Св.Дух, запазват Божията любов и очакват от Господ Исус Христос вечен живот /20-22/.

Глава девета

Послания на св. ап. Павел

Живот и дейност на св. ап. Павел

1. Източници

Единствени източници, от които могат да се черпят сведения за живота и дейността на св.ап.Павел са книгата “Деяния на св.Апостоли” и 14-те послания на св.ап.Павел . Апокрифните “Деяния на св.ап.Павел” и послания: “до лайодикийците” и “до александрийците”, както и апокрифните “писма” между Сенека и ап.Павел не могат да служат като достоверни исторически извори. Учените изказват разни мнения по въпроса за хронологията на живота на св.ап.Павел. По този въпрос се е създадала голяма литература. По него са писали Шурер, Шварц, Лицнай и др.

2. Хронология на живота на св. ап. Павел

Нито в “Деяния на св.Апостоли”, нито в посланията на св.ап.Павел се дават преки данни през коя година от светската история са ставали изложените там събития. Затова се прибегва до някои споменати там личности и събития, които са датирани приблизително точно в светската история и чрез тях косвено се определят датите на събитията от живота на св.ап.Павел. Такива личности и събития са:

а. Арета IV Арабски цар на навутейците, управлявал от 9 г. пр.Хр. до 40 г. сл.Хр. Той владее Дамаск по времето на обръщането на св.ап.Павел и желаейки да угоди на юдеите, заповядал да бъде заловен св.ап.Павел, който по това време бил в Дамаск, обаче учениците му го спуснали в кошница по стената на града и той успял да избяга /II Кор.11, 32, срв.Деян.9: 22-26/. Като се има предвид, че Арета царувал до 40 г.сл.Хр., то ясно е, че бягството на св.ап.Павел станало не по-късно от 40 г.

б. Проконсул Сергей Павел Той бил проконсул на о.Кипър, когато св.ап.Павел проповядвал там в началото на първото си пътешествие /Деян.13, 6-12/. Като изхожда от надписа на един римски граничен камък, където се говори за някой си Сергей Павел - претор през 47-48 г., историкът Момзен го смята за едно и също лице с въпросния проконсул на Кипър, а оттук следва, че Сергей Павел е могъл да бъде проконсул на този остров от 1 юни /или 1 юли/46 г. до същото време на 47 г., за който период били назначавани проконсулите. Следователно, първото си проповедническо пътешествие св. ап. Павел започнал през втората половина на 46 г.

в. Изгонването на юдеите от Рим по заповед на императора Клавдий /41-54/

Когато св.ап.Павел отишъл в Коринт през време на второто си пътешествие той заварил там юдеина Акила и жена му Прескила, които наскоро преди това били дошли от Рим, тъй като по това време император Клавдий бил изгонил от Рим всички юдеи /Деян.18, 2/. От биографията на император Клавдий, написана от Светоний се знае, че това събитие станало през 50 г. И понеже пристигането в Коринт на Акила и Прискила било наскоро преди пристигането на св.ап.Павел в Коринт, значи последното е станало през 51 г.

г. Проконсул Галион Той бил брат на философа Сенека и проконсул на Ахаия /гр.Коринт/, за което свидетелства сам брат му в едно свое писмо. По това време св.ап.Павел, след като проповядвал година и половина в Коринт /през второто си пътешествие/ бил заловен от юдеите и отведен на съд пред Галион /Деян.18, 11-12/. Върху стените на гр.Делфи бил открит неотдавна един гръцки надпис, съдържащ писмо на император Клавдий до общината на града, в което се споменава за Галион като проконсул на Ахаия. Като се вземе предвид, че това писмо било писано по времето, когато Клавдий бил акламиран за 26-ти път, събитие, което станало в средата на 52 година, може да се заключи, че през тази година Галион бил проконсул в Ахаия. Но понеже проконсулите били назначавани от средата на годината до средата на следващата година, то за да се определи точното време на проконсулството му, трябва да се обърне внимание на израза: “когато Галион беше проконсул на Ахаия, юдеите единодушно нападнаха Павла и го отведоха в съдилището” /Деян.18, 12/. Тъй като е казано: “беше проконсул”, а не “дойде проконсул”, то оттук следва, че проконсулството му обхващало годината преди залавянето на св.ап.Павел /от средата на 52 до средата на 53 г./ И тъй като преди залавянето си апостолът бил престоял в Коринт 1,5 година (Деян.18:11), то престоят му в Коринт ще да е траел от края на 51 г. до към средата на 53 г./.

д. Седмичният ден на Пасхата През годината, когато св.ап.Павел на връщане от третото си пътешествие минал през гр.Филипи. Като била отпразнувана Пасхата /14 нисан/ във Филипи, св.ап.Павел, заедно със св. ев. Лука отплувал оттам “след дните на Безквасниците”, (т.е. седем дни след Пасхата) и в “пет дни” пристигнали в Троада, дето престояли “седем дни” /Деян.20:6/ “за да дочакат първия ден на седмицата” /Деян.20:7/, след който веднага отпътували /20:11/. Като се вземе предвид, че 19-я ден след Пасхата /т.е. след 14 нисан/ през онази година е бил неделя, излиза, че самата Пасха се паднала във вторник. А такова съвпадение станало през 58 г., когато именно след завръщането на св.ап.Павел от третото му пътешествие по Петдесетница в Йерусалим,

юдеите се възбунтували против него и той бил турен в окови от прокуратора Феликс в гр.Кесария, където престоял две години, т.е. до средата на 60 г.; (Деян.24, 25 гл.)

е. Заместването на прокуратора Феликс от прокуратора Порций Фест То е станало именно две години след оковаването на св.ап.Павел в Кесария /Деян.24:27/. Нито деписателят, нито светските историци съобщават точната година на това заместване. Но като се вземе предвид съобщението на Йосиф Флавий /Древн. XX, 8, 10-11/, че Фест бил прокуратор само две години и в 62 г. бил заместен от Албин, може да се приеме, че Фест заместил Феликс през 60 г., когато се привършили кесарийските окови на св. ап. Павел. С помощта на така датирани личности и събития ще определим по-нататък хронологията на главните събития от живота на св.ап.Павел.

3. Живот и дейност на св.ап.Павел до обръщането му християнството

1. Св. ап. Павел сам свидетелства: “аз съм човек юдеин, родом от Тарс Киликийски” /Деян.22:3/. Тарс бил главен град на малоазийската област Киликия, която по това време била римска провинция и бил голям културен и търговски център. Първоначалното име на апостола Савел е равнозначно с еврейското име Саул. По-късно му било дадено и римското име Павел /Паулус/, навярно, защото по баща той бил римски гражданин /Деян.22:28/. Това му второ име деписателят употребява за първи път наред с първото му име в началото на първото пътешествие на апостола при пребиваването му на о.Кипър /Деян.13:9/, откъдето и започнала мисионерската му дейност из Римската империя - затова и навред по-нататък го назовава с римското му име Павел, с което апостолът нарича и сам себе си в посланията си, отправени до разни лица и църкви в Римската империя. Св.ап.Павел имал сестра в Йерусалим, което се вижда от това, че деписателят споменава “Павловия сестриник”, който обадил на апостола за кроената срещу него от юдеите засада /Деян.23:16/. За времето на раждането на св. ап. Павел могат само да се правят предположения въз основа на това, че в посланието си до Филимон, апостолът нарича себе си “старец” /Филим.9/. Като се вземе предвид, че евреите наричали старец всеки човек, навършил 60 години, а посланието до Филимон било написано през 62 г., можем да заключим, че св.ап.Павел ще да се е родил около 2 години след Р. Хр. В разказа за убиването на св.арх.Стефан пък, деписателят като съобщава, че Савел пазел дрехите на Стефановите убийци, нарича го “момък” /на гръцки - “неаниас”/ /Деян.7:58/, с която дума бивал назоваван всеки мъж до 40 години. Понеже, както видяхме, обръщането на св.ап.Павел не е могло да стане по-късно от 40 г. сл.Хр., а убиването на св.арх.Стефан станало преди това, то по време на последното събитие св.ап.Павел, роден през 2 г. сл.Хр. не е бил по-стар от 40-годишен и е могъл да бъде наречен “младеж”. Убиването на св.арх.Стефан станало

през 36 г., значи св.ап.Павел е бил на 34 г. през време на това убиване. Матерен език на св. ап. Павел, наред с еврейския е бил гръцкият език, който бил общоразпространен от времето на Александър Македонски. Апостолът дори така добре владеел гръцкия език, на който написал и посланията си, че с право може да бъде наречен “класик на елинизма”, както се изразява западният учен Виламович. Като “син на фарисеин“, както сам нарича себе си /Деян.23:6/, св.ап.Павел бил възпитан в истините на юдейската религия, на която станал ревностен защитник. Пазейки ревностно юдейската религия, той станал жесток гонител на християните. “Много светии затворих в тъмница”, казва той за самия себе си в речта си пред цар Ирод Агрипа II, “а когато ги убиваха, и аз одобрявах; и често ги мъчех по всички синагоги и ги принуждавах да хулят Иисуса и разярен без мяра против тях, гонех ги дори и по външните градове.” /Деян.26:10, 11; срвн.22:19, 20; Гал.1:13/. Истините на юдейската религия ап.Павел изучавал “при нозете на Гамалиила” /Деян.22:3/. Този знаменит равин-законоучител “уважаван от целия народ” /Деян.5:34/, се отличавал с дух на либерализъм, а не със строго фарисейство и навярно подобно на Йосиф Ариматейски и Никодим, тайно съчувствал на християнството; затова именно той настоявал пред Синедриона да не бъдат преследвани св.Апостоли. /Деян.5:35-39/. “Оставете се от тия човеци и не ги закачайте”, казал той за апостолите в Синедриона, “защото ако тоя замисъл или това дело е от човеци, ще се разруши; пазете се да не би да излезете и богоборци /Деян.5:38-39/. Като жител на Тарс св. ап. Павел имал възможност да се запознае и с езическата философия и литература, както това се вижда от цитата, който той прави от поетите Арат и Клеант в речта си в атинския ареопаг /Деян.17:28/, както и от цитирането на Менандър и Епимерид на някои места в посланията си /1 Кор.15:38; Тит 1:12/. Още като млад апостолът изучил занаята правене на палатки, с който по-късно сам си изкарвал прехраната /Деян.20:34/, като работел заедно с Акила и Прискила, които имали същия занаят /Деян.18:3/. По външност св. ап. Павел не бил представителен, което дало повод на някои негови врагове сред коринтяните да казват, че той в посланията си “е строг и силен, но при личното си присъствие - слаб” /2 Кор.10:10/. Той бил римски гражданин, както сам изтъкнал това на хилядника, който го бичувал след бунта на юдеите в Йерусалим /Деян.22:25/. Римското гражданство той вероятно наследил от баща си, понеже сам заявява, че се бил родил като римски гражданин /Деян.22:28/.

Както се вижда от много места на посланието му до Коринтяни, дето възхвалява девството /1 Кор.7:25, 27, 38, 40 и др./, св.ап.Павел сам е бил девственик. А в 1 Кор.9:5 той направо изтъква, че не е имал жена, както е бил случаят с някои от апостолите и

братята Господни.

Във 2 Кор.12:7 св. ап. Павел говори за някакво “жило в плътта - ангел сатанин”, дадено му от Бога да го бие по лицето, за да не се превъзнася. Под това някои тълкуватели разбират плътски изкушения, други - вътрешни болести, трети - външни преследвания, но най-правилно е под това да се разбира някаква болест на очите, още повече, че той изрично казва: ”да ме бие по лицето”. Слабото му зрение вероятно било причина апостолът да диктува своите послания, които сам подписвал /1 Кор.16:21/ и само в изключителни случаи собственоръчно пишел, както е случая с посланието му до Галатяните /Гал.6:11/.

4. Обръщането на св.ап.Павел в християнството

Подтикнат от неразумна ревност за отеческите си предания апостолът поискал от първосвещеникът в Йерусалим писмо до синагогите в Дамаск, за да преследва и там разпръснатите се след Стефановото убийство християни. Това било напълно възможно при тогавашния римски управител Вителий /35-39/, който подпомагал юдеите в гонене на християните. По пътя за Дамаск над жестокия гонител на Христа се извършило едно голямо чудо, което го превърнало в ревностен Христов апостол. Той бил огрян посред ден от светлина, по-силна от слънчевата и ослепен, паднал на земята и чул глас: “Савле, Савле, що Ме гониш?”. На въпроса му “Кой си Ти, Господине?” - гласът отговорил: “Аз съм Иисус, когото ти гониш. Мъчно е за тебе да риташ против ръжен” /Деян.9:4-5/. След това Господ насочил Савел да отиде в Дамаск, където той и бил отведен за ръка от придружаващите го и там три денонощия той нито ял, нито пил. Междувременно Бог заповядал на един от 70-те Христови ученици в Дамаск - св.ап.Анания, да отиде и да покръсти Савел. На недоумението на Анания как е възможно да стане това с един такъв жесток гонител на християните като Савел, Бог отговорил: “Иди, защото той Ми е избран съд, за да понесе името Ми пред народи, царе и синове Израилеви” /Деян.9:15/. В същото време и на Савел било открито във видение за идването на св.ап.Анания. И наистина, щом той дошъл и възложил върху него ръце, Савел веднага прогледнал, след което се покръстил и подкрепил с храна.

Събитието на Савловото обръщане е предадено на три места в книгат “Деяния на св.апостоли”: първия път за него повествува деесписателят /Деян.9:1-19/, а втория и третия път за същото разказва сам св.ап.Павел в речта си към разбунтувалите се юдеи в Йерусалим /Деян.22:6-16/ и в речта си пред цар Ирод Агрипа II /Деян.26:13-18/. Някои смятат, че имало уж противоречия между тия три повествования, но всъщност такива противоречия няма. Така, макар и паднали на земята, /Деян.26:14/, Савловите спътници стояли в такова положение вцепенени /Деян.9:7/. Също и между думите:

“чуваха глас, пък никого не виждаха” /Деян.9:7/ и “ония , които бяха с мене, видяха светлината и се уплашиха; но гласа на Оногова, който ми говореше, не чува /Деян.22:9/ няма противоречие, защото в последните думи апостолът иска да каже, че те, макар и да чули гласа, но не разбрали какво Той му говорел.

При обръщането си по пътя за Дамаск Савел бил призван и избран за апостол на Господ Иисус Христос. За това му заявил Сам Спасителят: “Аз затова ти се явих, за да те поставя служител и свидетел на онова, що си видял и каквото ще ти открия” /Деян.26:16/, а пред ап.Анания Бог направо нарекъл Савел “избран съд” /Деян.9:15/. Затова и св.ап.Павел с право казва: “Бог ме избра от утробата на майка ми и ме призва чрез благодатта Си /Гал.1:15/. На Тимотей той пише, че е бил поставен за “проповедник, апостол и учител на езичниците” /2 Тим.1:11/. В началото пък на повечето свои послания той изтъква, че е “призован апостол” /Рим. 1:1, 1 Кор.1:1/ и то не от човеци, нито чрез човек, а чрез Иисуса Христа и Бога Отца /Гал.1:1/, “по повеление на Бога” /1 Тим.1:1/.

След благодатния прелом, настъпил у него, Савел се убедил в следните истини: 1/ че Иисус Христос не е обикновен човек, а е очаквания Месия и Спасител на човешкия род, Който след като му възвестил истинското, Божественото учение на вярата и нравствеността, пожертвал Себе Си, като бил разпнат на кръста за изкуплението на всички човешки грехове, а чрез Възкресението Си потъпкал смъртта /вж.Рим.3:23-25; 2/ - че следователно човек постига оправдание и спасение не чрез дела по Ветхозаветния закон, а само чрез вяра в Иисуса Христа /Рим.3:20; Гал.2:16, 3/ - че Христовото учение за любовта към Бога и към ближния изразява най-висша нравствена заповед, която трябва да се прояви в добри дела и без която не е възможно спасението /вж. 1 Кор.13:1-2/.

Учените определят различно годината, в която станало обръщането на св.ап.Павел. В посланието си до Галатяните св.ап.Павел пише: “сетне, след четиринасет години пак възлязох в Йерусалим с Варнава, като взех с мене си Тита” /Гал.2:1/. Св.ап. Павел отишъл със св.ап.Варнава и св.ап.Тит в Йерусалим за Апостолския събор. За този събор той отишъл 14 години след обръщането си. Апостолският събор станал през първата половина на 51 г. Като се вземе под внимание тази дата, може да се допусне, че обръщането на св.ап.Павел е станало през 37 г.

Обръщането на св.ап.Павел станало след убиването на св.арх. Стефан. Убиването пък на св.арх. Стефан станало през 36 г., тъй като през тази година прокураторството на Понтий Пилат било отнето /Йосиф Флавий, Древн. XVIII 2, 2/ и Юдея останала без прокуратор. Юдеите нямали право да наказват със смърт когато имало римски

прокуратор. Те са могли да убият с камъни св.арх.Стефан през 36 г., тъй като тогава нямало римски прокуратор. Св.ап.Павел могъл да вземе писмо от първосвещеника да преследва християните в Дамаск през 37 г., тъй като през тази година първосвещеник бил Теофил, назначен от Вителий на Петдесетница 37 г. Теофил бил садукей и произхждал от дома на Ана.

5. Живот и дейност на св.ап.Павел след обръщането му до първото пътешествие

След покръстването си св.ап.Павел започнал да проповядва в дамаскините синагоги за Христос. Наскоро след това той се отдалечил в Арабия, където се предал на богосъзерцание и размишления и там прекарал две години /37-39/, след което отново се върнал в Дамаск /Гал.1:16-17/. Тук обаче юдеите направили заговор да го убият и в това били подкрепени от владетеля на града - арабския цар Арета IV, който заповядал на областния управител да го хване. Понеже градските порти били охранявани от стража, учениците спуснали Павел в кошница по градската стена и така той избягал в Йерусалим. Както видяхме, това е станало не по-късно от 40 г., навярно през 39 г..

В Йерусалим св.ап.Павел бил представен на другите апостоли от св.ап.Варнава и прекарвал с тях времето си, а понякога напускал Йерусалим. Като изминали 3г. от обръщането му, т.е. в 40 г. той не бил в Йерусалим и решил да отиде там, за да се види със св.ап. Яков и прекарал там 15 дни /Гал.1:18-19/. Тъй като юдеите в Йерусалим също искали да го убият, заповядано му било от Самия Господ Иисус Христос във видение бързо да напусне града и през Кесария, да замине за родния си град Тарс. По това време християните се били разпръснали и били достигнали до Антиохия, където била основана църква. За утвърждаването на тази църква в Антиохия бил изпратен св.ап.Варнава, който след като работил известно време там, отишъл в Тарс и довел св.ап.Павел в Антиохия, навярно през 42 г., където те проповядвали цяла година /42-43/. През това време в Антиохия дошли от Йерусалим някои пророци, един от които Агав - предсказал предстоящия глад в Палестина, който наистина и настъпил в нея при императора Клавдий /Деян.11:28/; Според Йосиф Флавий гладът настанал през 44 г. Към края на тази година, когато починал цар Ирод Агрипа I били изпратени в Йерусалим по св.апостоли Варнава и Павел събраните от антиохийските християни средства за Йерусалимската църква. През 45 г. двамата апостоли се върнали в Антиохия, като взели със себе си и “Йоана, наричан Марко”/Деян.12:25/. От Антиохия св.ап.Павел предприел три големи благовестнически пътешествия; след първото и второто от тях той се връщал в Антиохия, а след третото се върнал в Йерусалим, дето бил заловен и затворен в Кесария.

6. Първо пътешествие на св.ап.Павел

Това пътешествие св. ап. Павел предприел заедно със св. ап. Варнава и св. ев. Марк през есента на 46 г. От Антиохия през Селевкия те отплували с кораб до о.Кипър, където се спрели в главния град Пафос. Тук св.ап.Павел проповядвал пред Сергей Павел, който, както видяхме бил там римски проконсул през 46-47 г. Когато св.ап.Павел наказал със слепота магесника Вариисус /Елима/, проконсулт повярвал и се кръстил с целия си дом. От този момент деписателят започва да нарича апостола с името Павел. От Кипър св.апостоли отплували за малоазийския бряг, където в гр.Пергия, главен град на областта Памфилия, св.ап.Марк се отделил от тях и се върнал в Йерусалим. Св.апостол Павел и св.ап.Варнава пък продължили пътешествието си до Антиохия Писидийска, където св.ап.Павел произнесъл в синагогата дълга мисионерска реч. Поради гонение на юдеите, апостолите отишли в град Икония, а от там, поради същата причина преминали в Ликаонския град Листра. Тук народът, поразен от чудесното изцеляване от тях на един хром от рождение човек, сметнали двамата апостоли за богове в човешки образ /Варнава - за Зевс, а Павел - за Ермес/ и поискали да им принесат жертва като на такива, на което апостолите енергично се възпротивили, като обяснили, че са обикновени човеци. Но щом дошлите от Антиохия и Икония юдеи разбунтували народа, хванали св.ап.Павел и го били с камъни извън града. Останал по чудо жив, апостолът още на другия ден напуснал Листра и отишъл в гр.Дервия. Оттук той заедно със св.ап.Варнава преминал обратно през Листра, Икония и Антиохия Писидийска, като утвърждавали християните и ръкополагали презвитери за всяка църква. От Аталия те отплували за Антиохия, където пристигнали към края на 49 г. и престояли там цялата 50 г.

7. Апостолският събор в Йерусалим

За него повествуват деписателят /Деян.15:1-34/ и св.ап.Павел /Гал.2:1-10/. След разказа си за първото пътешествие на св.ап.Павел деписателят отбелязва, че “някои, слезли от Юдея” учели братята в Антиохия, че без обрязване по обряда Мойсеев никой не може да се спаси. Тези някои били навярно християни-юдеи, които смятали, че Мойсеевия закон е задължителен за всички. По този повод св.ап.Павел и св.ап.Варнава били изпратени в Йерусалим да се допитат до апостолите и презвитерите /под последните се разбират изобщо свещеници и епископи, видни християни в напреднала възраст/; Св.ап.Павел взел със себе си и своя ученик Тит. В Йерусалим те се срещнали със св.апостоли Яков, Петър и Йоан, които им подали ръка за общуване. На събора присъствали апостоли, презвитери и братя от цялата църква /Дея.15:6, 22-23/. На събора говорили св.ап.Петър, както и св.ап.Павел и св.ап.Варнава, като всички разказвали

какви личби стори Бог чрез тях между езичниците /Деян.15:12/. Най-после говорил и св.ап.Яков, който обобщил изказванията и формулирал решението на събора - да не се обременяват езичниците-християни с изпълняване на Мойсеевия закон. Това решение било съобщено на антиохийските християни с писмо, изпратено по св.апостоли Павел и Варнава, придружени от Юда /Варсава/ и Сила, от които първият се върнал обратно в Йерусалим, а Сила останал в Антиохия. Годината, когато станал апостолския събор може да се определи, като се изхожда от времето на залавянето на св.ап.Павел от юдеите в Коринт и на отвеждането му при проконсула Галион, което, както видяхме, станало през пролетта на 53 г. През есента на същата година завършило второто пътешествие на св.ап.Павел, което траело две години и следователно започнало през есента на 51 г., както ще видим. Тъй като апостолският събор се бил състоял наскоро преди това пътешествие, можем да предположим, че той станал през първата половина на 51 г.

8. Срещата на св.ап.Павел със св. ап. Петър в Антиохия

За нея разказва св.ап.Павел в Гал.2:11-21. Когато той след апостолския събор се бил върнал в Антиохия към средата на 51 г. дошъл там и св.ап.Петър. В духа на решението на апостолския събор отначало той общувал с езико-християните и ядъл всичко заедно с тях, но след като дошли там някои юдео-християни от Йерусалим, той се побоял от тях и почнал да страни от първите, като проявил в случая известна слабохарактерност, подобна на онази при трикратното си отричане от Христа. Като забелязъл това св.ап.Павел пред всички се възпротивил на това като казал: “ако ти, бидейки юдеин живееш по езически, а не по юдейски, защо караш езичниците да живеят по юдейски?” /Гал.2:14/. По повод на това св.ап.Павел заявил: “човек се оправдава не чрез дела по Закона, а само чрез вяра в Иисуса Христа” /Гал.2:16/.

9. Второто пътешествие на св. ап. Павел

Това пътешествие св.ап.Павел предприел пак от Антиохия в началото на втората половина на 51 г., заедно със св.ап.Сила. Св.ап.Варнава помолил св.ап.Павел да вземат и св.ев.Марк, но св.ап.Павел отказал. Поради това св.ап. Варнава заминал със св.ев.Марк за о.Кипър (Деян.15:39). А ап. Павел и Сила минали през Сирия и Киликия и стигнали в Листра. Тук към тях се присъединил и св.ап.Тимотей, който по нареждане на св.ап.Павел бил обрязан, за да се избегне съблазънта между юдеите. Оттук апостолът отишъл през Фригия в Галатия, където се спрял, поради болест /Гал.4:13/, от там през Мисия той стигнал в Троада /на брега на Егейско море, южно от Дарданелите/, където му се явил във видение мъж македонец, който го молел: “мини в Македония и ни помогни” /Деян.16:9/. От Троада спътник на апостола станал св.ев. Лука, който

поради това предава следващите събития в първо лице множествено число. От Троада през о.Самотраки те пристигнали в македонския град Филипи /на три часа от морето и пристанището Неапол, където св.ап.Павел стъпил за пръв път на Балканския полуостров/. Тук той изгонил от една слугиня нечист дух чрез който тя предричала и припечелвала много за господарите си. Затова последните наклеветили апостолите, че бунтуват народа и те били бичувани и затворени в тъмница. През нощта обаче се появил силен трус, който разтворил вратите на тъмницата. Поразен от това чудо тъмничарят -стражар повярвал и се покръстил с домашните си. След това апостолите били пуснати на свобода.

От Филипи тримата апостоли /без св.ев.Лука, който останал там/ през Амфипол и Аполония стигнали до град Солун, където св.ап.Павел проповядвал три съботи наред в юдейската синагога, вследствие на което мнозина юдеи и езичници повярвали. Но неповярвалите юдеи обвинили пред градоначалниците апостола, че уж бунтувал народа против кесаря, проповядвайки друг цар - Иисус. Затова същата нощ св.ап.Павел заминал за гр.Берия, дето мнозина повярвали, но и тук юдеите се възбунтували против него, поради което той отплувал по море за Атина, като оставил Сила и Тимотей в Берия. В Атина апостолът произнесъл знаменитата си реч в Ареопага, в която вземайки повод от жертвеника на незнайния Бог изложил истинското учение за Бога като Творец и Промислител и за Христос като бъдещ Съдия на Вселената. В Атина при св.ап.Павел дошъл Тимотей; от този град св.ап.Павел го изпратил в Солун, за да утеши и подкрепи християните там.

От Атина апостолът отишъл в Коринт /в края на 51 г., както видяхме/ и там се настанил в дома на Акила и Прискила, с които заедно работел палатки. Тук дошли и св.апостоли Тимотей и Сила. Техните имена фигурират в приветствията в началото на двете послания до солуняните, които св.ап.Павел написал от Коринт: първото - в края на 52 г. и второто - в началото на 53 г. В Коринт апостолът проповядвал първо в синагогата, а после - в дома на някой си Юст. Мнозина коринтяни повярвали и се кръстили, между които и началникът на синагогата Крисп, заедно с целия си дом. Но неповярвалите юдеи заловили апостола и го отвели при проконсула Галион, както видяхме през пролетта на 53 г. Като прекарал една и половина година в Коринт, св.ап.Павел след като си остригал главата в Кенхрея /понеже бил дал оброк/ отплувал около средата на 53 г., заедно с Акила и Прискила за Сирия, като се спрял за малко в Ефес, където ги оставил, а сам той се върнал през Кесария и Йерусалим в Антиохия през есента на 53 г.

10. Трето пътешествие на св.ап.Павел.

След като прекарал в Антиохия зимата на 53-54 г., апостолът предприел през пролетта на 54 г. третото си пътешествие. Той минал първо през “горните страни” /т.е. Галатия и Фригия/ и дошъл в Ефес, където покръстил и възложил ръце /извършил тайнството Миропомазване/ над 12 души, кръстени само с Йеоановото Кръщение. Тук той проповядвал отначало три месеца в синагогата, а след това две години в училището на някого си Тирана. Поразени от вършените от апостола чудеса, мнозина ефесяни повярвали, покаяли се и някои магесници, които изгорили вълшебническите си книги на стойност до 50000 драхми сребро. От Ефес апостолът изпратил в Македония и Ахаия двамата си ученици св.апостоли Тимотей и Ераст (19:22) за да утвърдят тамошните църкви и да съберат милостиня за братята в Йерусалим. След заминаването им дошли в Ефес пратеници на коринтската църква Стефанин, Фортунат и Ахаик, които донесли сведения за тази църква. Такива сведения донесли на св.ап.Павел и домашните на коринтянката Хлоя /1 Кор.1:11/. Тъй като поради успеха на апостолската проповед в Ефес почнал да запада занаятът на сребрарите, правещи сребърни храмчета на Артемида, то един от тях, Димитрий успял да разбунтува целия град против апостола. Градският писар усмирил бунта, но св.ап. Павел трябвало да напусне Ефес след тригодишен престой там. /вж.Деян.20:31/. Преди да замине, той изпратил в Македония и Ахаия ученика си Тит да уреди събирането на милостиня за Йерусалим, като му поръчал да го чака на връщане в Троада.

От Ефес апостолът написал две послания: 1/до галатяните /55 г./, наскоро след пристигането му в Ефес, защото в това послание той изразява учудване, че галатяните “тъй скоро” след пребиваването му у тях преминали към “друго благовестие” /Гал.1:6/; 2/първото си послание до коринтяните, написано през 57 г. между Пасха и Петдесетница, както се вижда от това, което пише там, че ще остане в Ефес до Петдесетница /1 Кор.16:8/.

От Ефес апостолът през Троада заминал за Македония, където в гр.Филипи се срещнал със св.ап.Тимотей и св.евЛука. Св.ап.Тимотей не можел да отиде в Коринт, а останал във Филипи навярно поради болест. Във Филипи дошъл от Коринт и св.ап.Тит, който донесъл сведения за коринтската църква. По него и по св.ев.Лука, св.ап.Павел изпратил през лятото на 57 г. второто си послание до коринтяните. От Филипи св.ап.Павел отишъл в Коринт към края на 57 г., където останал три месеца: оттук той написал в началото на 58 г. посланието до римляните, което изпратил до Рим по Фива, дякониса в Кенхрея, коринтско пристанище на Егейско море. Поради заговора на юдеите против него, той напуснал Коринт преди празника Пасха, при отпразнуването на който, както видяхме той бил във Филипи. От този град, след дните на

Безквасниците той, заедно със св.ев.Лука отплувал за Троада, където го чакали останалите му спътници. Тук той възкресил падналия от един прозорец момък Евтих /Деян.20:8 и сл./ От Троада апостолът стигнал до град Милит, южно от Ефес. Тъй като бързал да стигне в Йерусалим за празника Петдесетница, той не се отбил в Ефес, а спрял в Милит и там повикал църковните презвитери от Ефес, на които държал прощална реч как да пасат повереното им църковно стадо /Деян.20:28/. От Милит апостолът отплувал и пристигнал в Кесария Палестинска, където прекарал няколко дни в дома на св.ап.Филип, един от седемте дякони. Тук дошъл пророк Агав, който предрекъл на св.ап.Павел предстоящите му окови. Въпреки молбата на окръжаващите го, апостолът от Кесария отишъл в Йерусалим, където пристигнал преди Петдесетница 58 г.

11. Срещата на св. ап. Павел със св. ап. Яков в Йерусалим

Още на другия ден след пристигането си в Йерусалим св. ап. Павел заедно със спътниците си се явил при св. ап. Яков. Последният, за да избегне съблазън между юдеите християни, посъветвал и помолил св.ап.Павел да се очисти заедно с четирима мъже, които били дали оброк за доброволно назорейство и да им тегли разноските по остригване на главите им. Св. ап.Павел изпълнил този съвет.

12. Бунтът на юдеите в Йерусалим против св. ап. Павел и оковането му в Кесария

Когато се свършили седемте дни на оброка му, асийски юдеи разбунтували народа против апостола под предлог, че той уж учи против Закона, и че бил въвел езичници във вътрешния двор на храма. Затова апостолът бил хванат от тълпата и щял да бъде убит. Но в този момент хилядникът на полка се притекъл с войници и го освободил от ръцете на юдеите, като накарал да го затворят временно в съседната на храма военна крепост Антония. От стъпалата на тази крепост св. ап. Павел произнесъл към юдеите реч на еврейски език, в която описал обръщането си.

В края на речта юдеите завикали: “Той не бива да живее !”. Тогава апостолът бил отведен в крепостта, където щял да бъде подложен на мъчения, но като се узнало, че бил римски гражданин не бил подложен на мъчения. На другия ден хилядникът повикал първосвещениците и синедроинът в крепостта и извел пред тях апостола. Когато св. ап. Павел узнал, че едни от съвета са садукееи, а други фарисеи, провикнал се: “Аз съм фарисеин, син на фарисеин, за надежда и за възкресение на мъртви ме съдят”/Деян. 23:6/. От това настанало голям шум и спор понеже садукееите отричали възкресението. Така събранието се разтурило. През нощта апостола бил укрепен чрез явяване на Господа, който му казал: “Дерзай, Павле ! Както свидетелства за мен в

Йерусалим, тъй трябва да свидетелстваш и в Рим” /Деян. 23:11/.

На сутринта повече от 40 души юдеи направили заговор да убият св.ап. Павел. Но сестриникът му узнал за това и съобщил на апостола, който пък съобщил за заговора на един стотник. Щом хилядникът узнал от стотника за заговора, веднага изпратил апостола с военен отряд в Кесария при прокуратора Антоний Феликс, като писмено му изложил работата. Феликс държал апостола под стража пет дни, докато дошли в Кесария обвинителите му- първосвещеникът Анани със стареите и някой си оратор Тертил. Като изслушал обвиненията им, както и защитната реч на св.ап. Павел, Феликс отложил разглеждането на делото и за да угоди на юдеите, държал апостола в окови цели две години, след изтичане на които Феликс бил заместен от прокуратора Порций Фест, което заместване станало, както видяхме в 60-та година. След встъпването си в длъжност, прокуратор Фест отишъл от Кесария в Йерусалим. Там юдеиските първенци молели Фест да прати св.ап. Павел в Йерусалим, като тайно кроели засада да го убият по пътя. Но Фест не ги послушал, а разгледал в Кесария делото в присъствието на дошлите от Йерусалим юдеи. На техните обвинения апостолът отговорил със защитна реч, като поискал кесарев съд. След няколко дни дошъл в Кесария цар Ирод Агрипа II, който пожелал да изслуша св.ап. Павел. Пред него апостолът произнесъл дълга защитна реч, в която описал миналия си живот, гоненията на християните от него и обръщането си към Христа. Към края на речта Агрипа произнесъл: “Още малко и ще ме убедиш да стана християнин !” /Деян. 26:28/.

13. Пътуване на св.ап.Павел за съдене от кесаря в Рим

Това пътуване започнало през есента на 60-та год. Апостолът бил придружаван от св.ев. Лука и солунчанина св.ап. Аристарх. Заедно с няколко затворници те били поверени на един стотник на име Юлий, от Августовия полк. Отплували на един адрамитски кораб край Кипър, Киликия и Памфилия и слезли при гр. Мира в малоазийската област Ликия, където се качили на александрийски кораб, с който заобиколили остров Крит и стигнали до мястото Добри пристанища / на южния бряг на остров Крит/. Тук св.ап. Павел съветвал да спрат, защото предвиждал големи беди, но другите решили да доплуват до пристанището Финик. По това време се явил бурен североизточен вятър – евроклидон, който предизвикал буря, от която корабът едва се спасил, като на 14-тия ден заседнал на брега на остров Малта. Всички пътници се спасили на брега. Тук св.ап. Павел бил ухапан от отровна змия /ехидна/, но останал по чудо жив, там той изцерил с молитва и ръковъзлагане бащата на Поплий, първенецът на острова от огница и коремна болка. След като презимували на острова пътниците отплували на един александрийски кораб, минали през Сиракуза /на о.Сицилия/ и

Ригия и стигнали в приморския град Путиоли /на 7 км. южно от Неапол/, където престояли 7 дни, и оттам се насочили по суша за Рим. Тамошните братя излезли да ги посрещнат до Апиев площад /на 60 км южно от Рим/ и от Три кръчми / на 40 км южно от Рим/. Като пристигнали в Рим стотникът предал затворниците на префекта на преторията, който разрешил на св.ап. Павел да живее в наемна къща под охраната на един войник /Деян. 28:16/. При него дохождали мнозина местни юдеи, на които той проповядвал Христа, но понеже те трудно се убеждавали и спорили по между си, той ги изобличил с пророчеството на св. пр.Исайя /6:9-10/ и им заявил, че поради тяхното противене спасението Божие е изпратено на езичниците /Деян. 28:28/.

14. Двегодишното първо римско затворничество на св.ап.Павел

Тъй като прекарал зимата на 60-61 год. на о. Малта апостолът пристигнал в Рим в началото на 61г. Тук той прекарал две години, под домашен арест в особена наемна къща, където свободно приемал всички посетители: това са “първите римски окови”, които продължили до пролетта на 63г. За освобождаването си от тях той пише, че тогава всички го били напуснали, но Бог го укрепил и го избавил от устата на лъва /II Тим. 4:16-17/. Тъй като през тези две години апостолът могъл свободно да проповядва, то благовестието имало голям успех и проникнало дори в преторията и кесаревия дом /Фил.1:13; 4:22/. През тези си окови св.ап. Павел написал четирите си “затворнически послания” : до Филимон, до Колосяните, до Ефесяните, до Филипяните. В тях той изрично пише, че се намира в окови /Филим. 9; Кол.4:3; Еф. 3:1; Фил. 1:13/. Че тези послания били написани именно през първите му римски окови, се вижда от туй, че там той изказва надежда за скорошно освобождение / Филим. 22; Кол. 4:3; Еф. 6:19; Фил. 2:24/, а в началото на посланията праща поздрав от св.ап. Тимотей, който бил при него през времето на първите римски окови, но не и през вторите. Може да се предполага, че най-напред било написано посланието до Филимон /62г./, след това посланието до Колосяните и до Ефесяните / към края на 62г./ и най-послед посланието до Филипяните / нач. на 63г./, в което апостолът изказва надежда за скорошно освобождение: “ и уверен съм в Господа, че сам скоро ще дойда при вас” /Фил. 2:24/.

15. Дейността на св.ап.Павел след освобождаването му от първите римски окови до вторите - четвъртото пътешествие на св. ап. Павел

За тази дейност в “Деяния на св.апостоли” не се съобщава нищо. Затова за нея се черпят сведения само от 3-те последни послания на апостола написани след първите му римски окови. След освобождаването си от тях той написал от Рим, вероятно през първата половина на 63г., посланието си до евреите, в което говори за първите си римски окови като за нещо минало /Евр. 10:34/ и праща поздрав от “тия които са от

Италия” /13:24/. След написване на това си послание св.ап. Павел навярно осъществил желанието си да посети Испания, за което говори в Рим.15:23,24,28.

Като се върнал от Испания в Рим /навярно към края на 63г./, в началото на 64г. Апостолът предприел пътешествие на изток. Той посетил о. Крит и поставил там за епископ ученика си св.ап. Тит, като му поръчал да постави “по всички градове презвитери” / Тит.1:5/, посетил пак Ефес, където ръкоположил за епископ ученика си св.ап.Тимотей. /Тим. 4:14; II Тим. 1:6/. От Ефес се насочил към Македония: “На тръгване от Македония- пише св.ап.Павел до Тимотей – те молих да останеш в Ефес” / I Тим. 1:3/. По пътя той се отбил в Милит, където оставил Трофим болен /II Тим. 4:20/ и в Троада, където оставил един фелон и някои свои книги /II Тим. 4:13/. От Македония той отишъл в Коринт, където останал Ераст /II Тим. 4:20/. Бил най-сетне и в Никопол / на югозападния бряг на Епир/, където искал да презимува /Тит. 3:12/. Като презимувал там 65-66 г., св.ап. Павел през пролетта на 66г. се отправил за Рим. Значи това негово последно пътешествие продължило две години /отначалото на 64 до нач. на 66 г./. През това си пътешествие той написал първото си послание до Тимотей и посланието си до Тит. И двете послания били написани 65г. Първото послание до Тимотей вероятно било написано от Филипи, откъдето св.ап. Павел възнамерявал да се върне в Ефес при Тимотей /I Тим. 3:14; 4:13/. “Надявам се – пише св.ап. Павел на Тимотей в първото си послание до него- скоро да дойда при тебе” /3:14/. Това си намерение той не можал да изпълни. Посланието до Тит било написано може би в Коринт, защото там апостолът е могъл да вземе решение да отиде пак в Рим, след като презимува в Никопол. “Когато изпратя при тебе Артема или Тихика- пише св.ап. Павел на Тит – побързай да дойдеш при мене в Никопол, защото реших там да презимувам” /3:12/.

16. Вторите римски окови и смъртта на св. ап. Павел

Св. ап. Павел отишъл в Рим от Никопол в нач. на 66 г. когато бошувало жестокото гонение на Нерон против християните ,което е започнало от юли 64 г. и траяло до смъртта на императора през 68 г.Апостолът бил затворен за втори път и това са “вторите римски окови”,за които той говори във второто си послание до Тимотей / 1,8,16/, написано през тия окови /66 г./. Сега той бил гледан като престъпник /II Тим. 2,9/. При него бил само св. ев . Лука /II Тим. 4,10/. И сега както и първия път апостолът се явявал пред кесарев съд , понеже сам говорил за “първата моя защита” /II Тим 4:16/. Но за разлика от първия път сега вече нямало надежда за освобождение и той ясно предчувствал земния си край: “Аз вече ставам жертва и времето на моето отхождане настъпи” (2Тим. 4:6). И настина той бил осъден на посичане с меч като римски гражданин. Загинал мъченически, според преданието, в един и същи ден – 29.06.67 г –

със свети ап. Петър, който пък бил разпнат на кръст с главата надолу. За това свидетелствува Дионисий Коринтски в писмото си до римската църква, където пише: “Двамата те учили и двамата в едно и също време пострадали” (Евсевий Кесарийски Църковна история II,25). Апостолите св. св. Петър и Павел били погребани в град Рим. Мястото на тяхното погребение било известно на църковния писател Кай: “Аз мога да ти покажа – пише той. – трофеите на апостолите. Дойди само във Ватикан или на Остийския път – веднага ще видиш победните знаци на основателите на Римската църква.” (Евсевий Кесарийски Ц.ист. 2, 25/.

Обезглавяването на св.ап.Павел станало на едно място по пътя са Остия, близо до алеята “Тре фонтане”. На това място сега се издига великолепна църква на името на св.ап.Павел.

Послание до Римляните

1.Римската църква

Първите последователи на Иисус Христос в гр.Рим са били юдеите, които са живеели в него, ходили са в Палестина по работа или за празници и там са слушали проповедта на Христа и на Неговите апостоли. Апостол Петър е ходил няколко пъти в гр.Рим. За първи път той отишъл през 42 г., след като бил освободен по чудесен начин от тъмницата, в която бил затворен по заповед на цар Ирод Агрипа I. През време на първите си римски окови ап.Павел е престоял две години в гр.Рим.

1. Съдържание. Главни мисли Посланието има 16 глави. Може да се получи познание за Бога, като се разглежда създаденият от Него свят /1:20/. Извършеният от пародителите Адам и Ева грях преминава у всички техни потомци /5:12/. Очистването на хората от техните грехове става чрез кръстната жертва на Иисус Христос /3:25/. Човек се оправдава не чрез дела по закона, а чрез вяра в Изкупителя Христа /3:28; 4:3/. Бог определя съдбата на човека не безразборно, а въз основа на Своето предведение / 8:29-30/. Всеки човек е длъжен да се подчинява на гражданските власти /13:1/.

2. Време Началото на 58 г.

3. Място Гр. Коринт.

4. От кого е било занесено Посланието било занесено от Фива, дакониса в Кенхрея, пристанище на гр. Коринт за Изтока.

5. Повод Пръсналата се по цял свят вест за силната вяра на римските християни /1:8/. Появилата се гордост между римските християни-юдеи относно тяхното предимство / 2:17; 3:1/. Появилата се гордост също така между християните-езичници /11:17-18/. Въпросът защо не всички юдеи не били приели Христовото учение /3:3-4; 11:5/ и

въпросът каква храна да се употребява и какви празници да се спазват /14:4, 10, 20; 14:5/

6. Цел Да смири гордостта, както на християнските юдеи, така и на християнските езичници /2:17-23; 3:9-12; 11:17-18/. Да изтъкне, че след съгрешението на Адам и Ева всички човечеци се намират под влиянието на греха и могат да се оправдаят не чрез дела по закона, а чрез вяра в Изкупителя Христа /3:23-25; 3:28; 4:3/. В плана на Бога за спасение на човечите юдейският народ не е бил отхвърлен. В този план било предвидено всички юдеи да повярват и да се спасят, след като “влезе цялото множество езичници” /11:1, 11; 11:25-27/. Дава се отговор на въпроса, каква храна да се употребява и какви празници да се спазват /14:1-4; 14:20; 14:15; 14:21; 14:5-6/.

Послания до Коринтяните

1. Коринтската църква. Коринтската църква е основана от ап.Павел. В гр.Коринт ап.Павел е бил три пъти - през времето на второто си пътешествие, през време на третото си пътешествие и през време на четвъртото си пътешествие, когато е отивал за гр.Рим, където и пострадал мъченически.

Първо послание до Коринтяните

1. Съдържание. Главни мисли Посланието има 16 глави. Християните не трябва да се делят на партии - ученици на Павел, на Аполос, на Кифа. Проповедниците само насаждат, а Бог прави да расте всичко /1:12; 3:6-7/. Една е основата на Църквата - Христос /3:11/. Брачният живот на човека е устроен от Бога. Девствения живот стои по-високо от брачния /7:1; 7:26; 7:38/. Всеки човек трябва да пристъпва достойно, като изпитва себе си към приемането на тялото и кръвта на Иисус Христос “Който яде и пие недостойно, той яде и пие своето осъждане.” /11:23-25; 27-29/. Всички духовни дарби се дават от Св.Дух /12:1; 4:11/. По-високо от всички духовни дарби стои любовта, тя стои по-високо даже от вярата и надеждата /13:1-3; 13:13/. Христовата църква е едно тяло, макар и да има много членове. Главата на църквата е Христос /12:14-28/. Ако Христос не е възкръснал, празна е евангелската проповед, празна е и вярата /15:12-14/. Началото на Възкресението на мъртвите е положил Христос със Своето Възкресение /15:20-22/. При Второто пришествие на Христос всички живи ще се изменят, а всички мъртви ще възкръснат с изменено тяло /15:51-53/.

2. Време Посланието е написано през 57 г. между празниците Пасха и Петдесетница /16:8/

3. Място Град Ефес /16:6/.

4. Повод Повод за написване на Евангелието дали сведенията, които ап.Павел получил в гр. Ефес относно състоянието на коринтската църква. Сведенията ап.Павел получил от домашните на коринтянката Хлоя /1:11/, от коринтските граждани Стефанин, Фортунат и Ахаик и чрез писмото на коринтските християни, изпратено чрез споменатите граждани /7:11/. От тези сведения ап.Павел узнал следното: между коринтските християни се били появили разцепления 1:11-12; 3:4-7/ и блудство - някой си държал бащина жена /гл.5/. Някои от коринтските християни ходели да се съдят и то против свои братя, в езически съдилища /6:1-7/, яли идоложертвена храна /8:10; 20:21, 28; 8:1; 8:7/; в коринтската църква се били появили възражения против апостолското достойнство на ап.Павел /9:1-18/. На богослужебните събрания някои мъже стоели с покрити глави, а някои жени - с открита глава /11:1-16/; на вечерите на любовта имало някои нередовности /11:20-21/. Някои коринтски християни пристъпвали неподготвено и недостойно към приемането на тялото и кръвта на Исус Христос /11:23-29/.

5. Цел Дават се наставления относно единството на християнската църква /3:5-7; 3:11; 4:6; 12:12; 12:20-23/ относно премахване на блудството - кръвосмесникът се отлъчва /5:3-5; 5:9, 1/. Запрещава се на християните да ходят в езически съдилища /6:1-3; 6:7/ и да употребяват идоложертвена храна /4:4-7; 8:10; 10:19, 21/. Дават се наставления относно брачния живот /7:1,2; 7:7-9; 7:25-28; 7:38/ относно богослужебните събрания /11:4-5, 7/, относно реда на вечерите на любовта 11:20-21/, относно приемането на Христовото тяло и Христовата кръв /11:23-25; 11:27-29/, относно духовните дарби /12:1, 4-11; 14:1, 14:12, 14:2-3; 12:31; 13:1-3; 13:13/, относно възкресението на мъртвите /15:12-14; 15:20-22; 15:42-44; 15:51-53/; подканят се коринтските християни да събират милостиня за братята в гр.Йерусалим /16:20/; ап.Павел защитава своето апостолско достойнство /9:1-3; 4:18-21; 16:5-7/.

Второто послание до Коринтяните

1. Съдържание. Главни мисли Посланието има 13 глави. Между коринтските християни, главно между юдействащите имало противници на ап.Павел. Те обвинявали ап.Павел, че той не държал на думата си и не изпълнил обещанието си, дадено на две места в първото му послание / 1 Кор.4:19; 1 Кор.16:5-7/, да посети коринтската църква / 2 Кор.1:15-18/. Във 2 Кор.1:23, ап.Павел обяснява защо се забавил с второто си отиване в Коринт: “Аз призовавам Бога за свидетел на душата ми, че щастейки вас, не съм дошъл досега в Коринт”. Противниците на ап.Павел казвали, че той бил в посланията си “строг и силен”, а при личното си присъствие “слаб” и речта му била “нищо и никаква” /10:10/. Ап.Павел опровергава това, като изтъква, че е бил един и същ навсякъде и винаги /2 Кор.10:9-11/. Противниците отричали апостолското достойнство

на ап.Павел и всичко това, което той бил извършил. Ап.Павел опровергава и това тяхно обвинение, като между другото указва и на дадените му откровения /11:18-27/. За да не се превъзнася за дадените му премного откровения, на ап.Павел било дадено жило в плътта, ангел-сатанин /12:7-9/. Във второто си послание ап.Павел съветва коринтяните да простят на кръвосмесника, тъй като било изминало доста време и той навярно се е бил покаял /2:6-11/. Ап.Павел и в това си послание подканя коринтяните да събират милостиня за братята в Йерусалим /8:6; 9:1-2; 8:7; 9:3-7; 8:1-5/.

2. Време Посланието е написано през 57 г.

3. Място В гр. Филипи, в който ап.Павел отишъл през време на третото си пътешествие.

4. Повод Като повод за написване на посланието послужили сведенията, които Тит донесъл на ап.Павел за състоянието на коринтската църква /вж. съдържание/. Още като бил в гр.Ефес, ап.Павел изпратил Тит в Коринт, за да му донесе сведения за коринтската църква и да устрои събирането на милостиня за братята в Йерусалим. Като се връщал от гр.Коринт, Тит се срещнал с ап.Павел в гр.Филипи /2 Кор.7:6/;

5.Цел Да защити себе си от появилите се негови противници главно между юдействащите в коринтската църква. Да защити апостолското си достойнство и да подкани коринтските християни към събиране милостиня за братята в Йерусалим /вж. съдържание/.

Послание до Галатяните

1. Христовата църква в Галатия Църквата в Галатия е основана от ап.Павел. В Галатия ап.Павел за пръв път дошъл през време на второто си пътешествие и престоял там поради болест по-дълго време. Втори път ап. Павел бил в Галатия през време на третото си пътешествие.

1. Съдържание. Главни мисли Посланието има 6 глави. Предава се на анатема всеки, който благовести различно от това, което е благовестено от апостолите /1:8/. Между християните в Галатия се били появили юдействащи, които искали да се изпълнява Мойсеевият закон. Ап.Павел изтъква, че човек се оправдава не чрез дела по закона, а чрез вяра в Изкупителя Христа /2:16/. Вехтозаветният закон е бил възпитател в Христа и след Неговото дохождане е загубил своето значение /3:24/. Всички, които повярват в Христа, стават Синове Божии: “юдеин, ни елин; няма роб, ни свободник; няма мъжки пол, ни женски;” всички са едно в Исуса Христа /3:28/.

2. Време Посланието е било написано в началото на 55 г., в началото на дейността на ап. Павел в гр.Ефес през време на третото му пътешествие.

3. Място Град Ефес.

4. Повод Появата на лъжеучители, юдействащи християни, които искали да се изпълнява вехтозаветния закон /Гал.3:1/.

5. Цел Да опровергае учението на лъжеучителите, юдействащи християни, че Мойсеевият закон е задължителен за всички християни.

Послание до Ефесяните

1. Христовата църква в гр.Ефес Христовата църква в гр.Ефес е основана от ап.Павел. В гр.Ефес ап.Павел е бил няколко пъти: през време на второто си пътешествие, на връщане; през време на третото си пътешествие - проповядвал в него около три години.; през време на четвъртото си пътешествие, когато поставил Тимотей за епископ на града.

2. Съдържание. Главни мисли Посланието има 6 глави. В посланието до ефесяните са положени основните истини на християнската вяра и нравственост. Още в древността то е било наричано катехизис на християнската вяра. Иисус Христос е глава на Църквата /1:22/. Човек се спасява не чрез дела по закона, а чрез вяра в Иисуса Христа, чрез Божията благодат, която се дава даром /Ефес.2:8-9/. Църковната йерархия е установена от Иисус Христос /4:11-13/. Жената трябва да се подчинява на своя мъж, а мъжът трябва да обича самоотвержено своята жена /Ефес.5:22-27/. В посланието до ефесяните и в посланието до колосяните има много общи места. Такива са: /Ефес.1:7; Колос.1:19, 14; Ефес.1:22, 23; Колос.1:18,19; Ефес.3:2-5 = Колос.1:24-27; Ефес.4:14-16 = Колос.2:18-19; Ефес.5:18-21 = Колос.3:16; Ефес.5:22-24 = Колос.3:18; Ефес.6:25-27 = Колос.3:9-19; Ефес.6:1-3 = Колос.3:20; Ефес.6:4 = Колос.13:21; Ефес.6:5-8 = Колос.3:22-25; Ефес.6:9 = Колос.4:1/.

3. Време Посланието е било написано към края на 62 г. през време на първите римски окови на ап.Павел.

4. Място Град Рим.

5. Повод Сведенията, които ап.Павел, като се намирал в окови в гр.Рим, получил относно състоянието на Ефеската църква. Ап.Павел узнал, че ефеските християни преуспявали във вярата и благочестието и били наскърбени, поради неговите окови в гр.Рим /Ефес.1:15-16; 3:18/. Узнал той също, че в ефеската църква се били появили лъжеучители /4:14-15; 5:6-7/.

6. Цел Да изложи някои основни истини на християнската вяра и нравственост: Иисус Христос е глава на църквата /1:22/; Човек се спасява чрез вяра в Иисуса Христа и чрез Божията благодат, която се дава даром /2:8-9/; Църковната йерархия е установена

от Христа /4:11-13/; Между съпрузите трябва да има взаимна любов и жената трябва да се покорява на своя мъж /5:22-27/.

7. По кого е било изпратено посланието Посланието е било изпратено по Тихик, “възлюблен брат и верен на Господа служител” /6:21-22/.

Послание до Филипяни

1. Христовата църква в гр. Филипи Църквата в гр.Филипи била основана от ап. Павел през време на второто му пътешествие. В гр.Филипи ап.Павел е бил също през време на третото и пътешествието му до Рим.

2. Съдържание. Главни мисли Посланието има 4 глави. Когато ап.Павел се намирал в гр.Рим през време на първите му окови, дошъл при него филипинският християнин Епафродит, който му донесъл дар от филипийските християни, съобщил му, че те преуспяват във вярата и че измежду тях се появили лъжеучители, юдействащи християни, които искали да се изпълни Вехтозаветния закон. Ап.Павел благодарил за изпратения му дар, изказва своята радост поради преуспяването на филипийските християни във вярата им и дава наставления да се предпазват от появилите се лъжеучители. Ап.Павел подканя филипийците да бъдат смирени, подобно на Христос: “Който, бидейки в образ Божий, не счете за похищение да бъде равен Богу; но понижи себе си, като прие образ на раб и се уподоби на човеци; и по вид се оказва като човек, смири Себе Си, биде послушен дори до смърт и то смърт кръстна”.

3. Време Посланието е било написано в началото на 63 г., когато ап.Павел се намирал в първите си римски окови.

4. Място Град Рим.

5. Повод Сведенията, които ап.Павел получил от дошлия при него в гр.Рим филипийски християнин Епафродит, относно състоянието на филипийската църква. От тези сведения ап.Павел узнал, че филипийските християни преуспявали във вярата /Филип.1:3-5/, че между тях се появили лъжеучители юдействащи християни, които изисквали да се изпълнява Мойсеевият закон /Филип.3:2; 3:18-19/ и че против филипийските християни се било появило гонение от страна на враговете на християнството - юдеи и езичници /1:28-30/. Епафродит донесъл на ап.Павел и изпратения от филипийските християни дар. След като дошъл в Рим, Епафродит се бил тежко разболял до умирање /Филип.2:27/.

6. Цел Впосланието си до филипяни ап.Павел благодари за изпратения му дар /Филип.4:10-18/, изказва своята радост за преуспяването им във вярата /Филип.1:3-5/; дава наставление за предпазване от появилите се лъжесвидетели /Филип.3:2-7; 2:1-3/ и

ги съветва да понасят гоненията заради Христа твърдо и непоколебимо, посочвайки себе си за пример /1:8-30/.

Послание до Колосяни

1. Христовата църква в гр. Колос Градът Колос се намира в областта Фригия - Мала Азия. Като говори за минаването на ап.Павел през Фригия във време на второто му и трето пътешествие /Деян.16:6-7; 18:23; 19:1/, ев.Лука не съобщава изрично, че ап.Павел ходил в гр.Колос. От някои места в посланието до колосяни /1:5-7; 2:1-4, 5; 4:17; вж. също Филип.2:19/ може да се заключи, че ап.Павел е бил в гр.Колос и е проповядвал там Христовото учение. Евангелската проповед в Колос продължил ученикът на ап.Павел Епафраст, който е бил навярно ръкоположен от ап.Павел за епископ на колоската църква /вж. Колос.1:7-8/.

2. Съдържание. Главни мисли Посланието има 4 глави през време на първите римски окови на ап.Павел, дошъл при него колоският християнин Епафрас /предполага се, че той бил епископ, ръкоположен от ап.Павел/ и му донесъл сведения относно състоянието на колоската църква. От Епафрас ап.Павел узнал, че колоските християни преуспявали във вярата и любовта /1:7-8/, че между тях се били появили лъжеучители, проповядващи учение, което било смесица от светска философия и юдейско учение, последователите на което изисквали някакво си служение на ангели, спазването на някои традиции и въздържание от някои храни /Колос.2:8; 2:16-17; 2:18-19/. В противоположност на лъжеучителите, които отхвърляли Иисус Христос, ап.Павел още в началото на посланието си изтъквал, че Иисус Христос е “образ на невидимия Бог”, Син Божий, “роден преди всяка твар”, че “чрез Него е създадено всичко” /Колос. 1:15-17/. Всичко в църквата трябва да се извършва в името на Иисус Христос, тъй като Той е Глава на Църквата /Колос.1:18-19/. В посланието до колосяните и посланието до ефесяните има много общи места /вж. Послание до Ефесяни, съдържание/.

3. Време Посланието е било написано към края на 62 г. през време на първите окови на ап.Павел.

4. Място Град Рим.

5. Повод Повод за написване на посланието били сведенията, които ап.Павел получил от колоския християнин Епафрас. От него Павел узнал, че колоските християни преуспявали във вярата и любовта и че между тях се били появили лъжеучители /вж. съдържанието/.

6. Цел Като имал предвид, че между колоските християни се били появили лъжеучители, в посланието си до тях ап.Павел им дава наставления да се предпазват от лъжеучителите /Колос.2:8; 2:18-19; 2:16-17/; дава им също наставления относно някои

истини на вярата - че Иисус Христос е Син Божий и Глава на Църквата /Колос.1:15-19/ и относно някои истини на нравствения живот - за отношенията между съпрузите /Колос.3:18-19/, отношението между родители и деца /Колос.3:20/ и между господари и слуги /3:22-25/.

7. По кого е изпратено посланието Посланието е изпратено по “Тихик, възлюблен брат, верен служител и сътрудник в Господа” /Колос.4:7-9/.

Послания до Солуняни

1. Христовата църква в гр. Солун Църквата в гр. Солун ап.Павел основал през време на второто си пътешествие. Като дошъл в Солун, ап.Павел бил приет в къщата на Иасон /Деян.17:7/ и проповядвал три съботи наред в синагогата /Деян.17:1-4/. Поради бунта на неповярвалите юдеи, ап.Павел напуснал Солун, минал през гр. Берия, дето оставил Тимотей и Сила и стигнал в гр.Коринт. Когато Тимотей дошъл при ап.Павел в Атина, ап.Павел го препратил в Солун. От Атина ап.Павел отишъл в гр. Коринт, където не след много време дошли при него Тимотей и Сила.

Първо Послание до Солуняни

1. Съдържание Главни мисли - посланието има 5 глави. Като дошъл от Солун в гр. Коринт, при ап. Павел, Тимотей дал сведения на ап.Павел за състоянието на солунската църква. От Тимотей ап.Павел узнал за преуспяването на солунските християни във вярата и любовта /1 Сол.3:6-7/. Със своята вяра и живот те били станали “образец за всички вярващи в Македония и Ахаия /1 Сол.1:7/. Узнал ап. Павел също, че те били подложени на гонения и притеснения /1 Сол.2:14/, че някои от тях не се въздържали от блудство, избягвали труда и не се стараели да изкарат прехраната си със собствени ръце и между тях се били появили някои недоразумения относно починалите, възкресението на мъртвите и второто Христово пришествие. Ап.Павел наставлява солунските християни, че при второто Христово пришествие, което ще настане внезапно, всички мъртви ще възкръснат, а живите ще бъдат грабнати на облаци, за да срещнат Господа във въздуха /1 Сол.4:13-18/.

2. Време Посланието е написано в края на 52 г. през време на второто пътешествие на ап.Павел.

3. Място Град Коринт.

4. Повод Посланието ап.Павел написал, след като Тимотей дошъл от Солун при него в гр. Коринт и му донесъл сведения за състоянието на солунската църква /вж. съдържанието/.

5. Цел В посланието ап.Павел похвалява солунските християни за тяхната вяра и любов /1 Сол.1-7/, приканва ги да понесат търпеливо гоненията и страданията /1 Сол.2:14; 3:4/, да се въздържат от блудство /4:3/, да не измамват ближните си /4:6/, да изкарват със собствените си ръце своята прехрана /4:11/ и им дава наставления относно второто пришествие на Иисус Христос и възкресението на мъртвите /1 Сол.4:13-18; 5:1-2/ /вж. съдържанието/.

Второ Послание до Солуняни

1. Съдържание. Главни мисли Посланието има 3 глави. Ап. Павел проповядвал в гр.Коринт. През време на второто си пътешествие повече от година и половина - от края на 51 г. докъм средата на 53 г. След като ап.Павел написал първото си послание до солуняни, получил нови сведения относно състоянието на солунската църква. Били се появили лъжеучители, които учили, че “уж настъпва вече Христовият ден” /2 Сол.2:2/, било се появило даже послание, под името на ап.Павел, в което се изтъквало, че вече бил наближил Христовият ден /2 Сол.2:1-2/. Някои между солунските християни живеели безчинно, нищо не работели, а се занимавали с “празни работи” /2 Сол.3:11/. В допълнение към това, което ап.Павел казал относно второто Христово пришествие в първото си послание, във второто си послание изтъква, че преди това пришествие ще се появи антихристът-безбожникът, човекът на греха, синът на погибелта, който ще обяви себе си за бог. Него Бог ще убие с дъха на устата си и чрез блясъка на Своето пришествие ще изтреби /2 Сол.2:3-10/. “Който не иска да се труди, казва ап.Павел, не бива да яде” /2 Сол.3-10/.

2. Време Второто послание до солуняните било написано в началото на 53 г., след като било написано първото послание.

3. Място Град Коринт.

4. Повод Новите сведения, които ап.Павел бил получил относно състоянието на солунската църква, след като бил написал вече първото си послание /вж. съдържанието/.

5. Цел Да опровергае неправилното учение на появилите се лъжеучители относно второто пришествие на Иисус Христос и да подкани солунските християни към труд, към изкарване своята прехрана със собствените си ръце. Като пример ап.Павел посочва себе си /2 Сол.3:7-8/ /вж. съдържанието/.

Пастирски послания

Пастирските послания са три: две до Тимотей и едно до Тит. Наричат се пастирски, защото са изпатени до пастири - епископите Тимотей и Тит, които са били ръкоположени от ап.Павел, и защото в тях ап.Павел говори главно за длъжностите на

Тимотей и Тит, като пастири на Христовата църква.

Първо Послание на Тимотей

1. Сведения за Тимотей Произхождал от ликаонския град Листра. Баща му бил елин, а майка му - Евника и баба му Лоида, били юдейки /Деян. 1:16; 2 Тим.1:5/. През време на второто си пътешествие ап.Павел, като минавал през гр.Листра, взел Тимотей за свой спътник. Като бил в гр.Ефес през време на третото си пътешествие, ап.Павел изпратил Тимотей, придружен от Ераст, в Македония, гр.Коринт /1 Кор.4:17; Деян.19:22/. Тимотей поради болест не можел да отиде в Коринт, а останал в гр.Филипи. Тимотей бил при ап.Павел през време на първите му римски окови. През време на четвъртото си пътешествие, ап.Павел оставил Тимотей за епископ в гр.Ефес.

1. Съдържание. Главни мисли Посланието има 6 глави. Докато бил още в Ефес и ръкоположил там Тимотей за епископ, в ефеската църква се били появили лъжеучители /1 Тим.1:18-20/. Когато през време на четвъртото си пътешествие ап.Павел бил в гр.Филипи, получил там сведения за ефеската църква. Той узнал, че там се били увеличили лъжеучителите и че някои християни не се отнасяли с нужното внимание към Тимотей, защото бил млад /1:3-7; 4:1-3; 6:3-5; 1 Тим.6:20-21; 4:12/. Лъжеучителите са били предимно християни - юдеи /имало между тях и християни-езичници/; те се занимавали с басни и безкрайни родословия, отклонявали се от вярата, забранявали да се встъпва в брак и съветвали въздържание от ястия, били алчни за печалба и др. Ап.Павел дал наставление за предпазване от лъжеучителите /1:3-7; 4:5-6; 6:3-5; 6:20-21/ и съветва никой да не презира младостта на Тимотей /4:12/. Ап.Павел дава също наставления относно църковната йерархия: какви качества да имат епископите /3:1-7/ и дяконите /3:8-12/; дава наставления за миряните - да правят просби, молитви, молби, благодарения за всички човеци /2:1-4/. В първото си послание до Тимотей ап.Павел указва и някои истини на вярата. Второто лице на Св.Троица - Сина Божий, дошъл на земята и приел човешка плът: "И наистина велика е тайната на благочестието: Бог се яви в плът" /1 Тим.3-16/. Христовата църква е стълб и крепило на истината /1 Тим.3:15/. Ап.Павел дава наставления и на самия Тимотей: да не занемарява дарбата, дарена му от ръкоположението /4:14/; да се грижи за старците, старите жени и по-младите /5:1-2/ и за вдовиците /5:3-7; 5:9-16/ и др.

2. Време Посланието било написано в 65 г., през време на четвъртото пътешествие на ап.Павел след освобождението му от първите римски окови.

3. Място Град.Филипи.

4. Повод Сведенията, които ап.Павел получил относно състоянието на ефеската църква: че в нея лъжеучителите се били увеличили и че някои ефески християни не се отнасяли с нужното внимание към Тимотей, защото бил млад /вж. съдържание/.

5. Цел Да даде наставления относно предпазване от лъжеучителите /1:3-7; 4:4-5; 6:3-5; 6:20-21/, относно църковната йерархия - какви качества да имат епископите /3:1-7/ и дяконите /3:8-12/ и др. Подканя Тимотей да не занемарява дарбата, която е в него чрез пророчество и чрез възлагане на ръце /вж. съдържанието/

Второ Послание до Тимотей

1. Съдържание. Главни мисли Посланието има 4 глави. Когато ап.Павел се намирал в гр.Рим през време на вторите негови римски окови дошъл при него видният ефески християнин Онисифор, който му донесъл сведения относно състоянието на ефеската църква и относно самия Тимотей /2 Тим.1:16-18/. От Онисифор ап.Павел узнал, че Тимотей стои твърдо във вярата и понася спокойно страданията /2 Тим.1:3-5/, че християните в Ефес били подложени на страдания /2 Тим.2:3-5/ и че лъжеучителите, за които се говори в първото послание до Тимотей продължавали своята дейност /2 Тим.2:14-16-18; 2 Тим.2:23-26; 2 Тим.3:6-9/. Ап.Павел благодари на Бога за твърдата и силна вяра на Тимотей /2 Тим.3:5/ и дава наставления за понасяне страданията /1 Тим.1:8/ и за предпазване от лъжеучителите /2 Тим.2:14-16-18; 2:23-26/; той дава наставления относно истините на вярата: в църквата има разни членове - добри и лоши, праведни и грешници /2 Тим.2:20/; всичкото Писание е боговдъхновено /2 Тим.3:16-17/. Ап.Павел дава наставления и към самия Тимотей - да разпаля Божия дар, който е в него чрез ръкополагането му от ап.Павел /2 Тим.1:6/, да проповядва Божието слово във всяко време, да поучава с голямо дълготърпение /2 Тим.4:1-2/ да бъде достоен, безукорен работник, който вярно проповядва словото на истината /2 Тим.2:15/ и др. През време на вторите си римски окови, ап.Павел не е имал никаква надежда за освобождението си и предчувствал близката си смърт. “Аз вече ставам жертва”, пише той на Тимотей “и времето на моето отхождане настъпи” /2 Тим.1:7/. Поради това той моли Тимотей да дойде при него, да донесе забравените от него в Троада фелон и книги и да вземе със себе си евангелист Марк /2 Тим.4:11-13/.

2. Време Посланието е било написано в 66 г., през време на вторите римски окови на ап. Павел.

3. Място Град Рим.

4. Повод Сведенията, които ап.Павел получил от дошлия при него виден ефески християнин Онисифор, че Тимотей стои твърдо във вярата и че лъжеучителите продължават своята дейност в ефеската църква. Повод за написване на посланието било

също така и обстоятелството, че ап.Павел, през време на вторите си римски окови, нямал вече никаква надежда за освобождение и очаквал близката си смърт /вж. съдържание/.

5. Цел Да даде израз на своята радост, поради твърдата и силна вяра на Тимотей, да даде наставления за предпазване от лъжеучителите и за търпеливо понасяне на страданията. Във второто си послание до Тимотей ап.Павел дава наставления също и относно някои истини на вярата. Дава също някои наставления към самия Тимотей, относно негова пастирска дейност.

Послание до Тит

1. Христовата църква на о. Крит Първите последователи на Исус Христос на о. Крит са били юдеите, които ходили за празниците или по други случаи в Палестина и там слушали проповедта на Исус Христос и на апостолите. Ев. Лука съобщава, че на празника Петдесетница, когато ставало слизането на Дук Светий върху вярващите, имало в Йерусалим, между другите юдеи от разсеянieto и юдеи критяни /Деан.2:11/. Основател на Христовата църква на о.Крит е бил ап. Павел. Когато отивал за кесарев съд в гр. Рим, ап. Павел минавал покрай о. Крит, но не се отбил в него. През време на четвъртото си пътешествие, след освобождението си от първите римски окови ап.Павел дошъл на о.Крит, заедно с Тит и проповядвали продължително време с него. Преди да го напусне ап. Павел ръкоположил Тит за епископ на новообразуваната критска църква. В посланието си до него, ап. Павел му пише: “Затова те оставих в Крит, за да довършиш несвършеното и да поставиш по всички градове презвитери, както бях ти поръчал” /1:5/.

1. Сведения за Тит По произход бил езичник-елин /Гал. 2:3/. Бил жител на гр. Антиохия. Като отивал от този град в Йерусалим за апостолския събор, ап. Павел взел със себе си и Тит /Гал. 2:1/. Тит е бил обърнат към Христа в гр. Антиохия от ап. Павел, тъй като ап. Павел го нарича негово по вяра чедо /Тит 1:4/. Тит придружавал ап. Павел през време на третото му пътешествие. От гр.Ефес, през 57 г. ап. Павел изпратил Тит в Македония и гр.Коринт, за да донесе сведения за тамошните църкви и да устрои събирането на милостиня за братята от Йерусалим, като на връщане чака ап.Павел в гр.Тоада /2 Кор.2:12-13; 2 Кор.8:6/. На връщане от гр. Коринт Тит се срещнал с ап. Павел в гр. Филипи. От този град ап.Павел го изпраща втори път в гр. Коринт /2 Кор.7:6-13; 2 Кор.8:6-17/. През време на четвъртото си пътешествие ап. Павел оставил Тит за епископ на о. Крит. В началото на вторите римски окови на ап. Павел Тит бил при него. От гр. Рим той отишъл в Далматия /2 Тим.4:9-10/. Според преданието Тит завършил живота си като критски епископ .

2. Съдържание. Главни мисли Има три глави . В новоосновената Христова църква на о. Крит се били появили лъжеучители, както между християните-езичници, така и между християните-юдеи “особено между обрязаните”. Те били непокорни, занимавали се с празнословие, глупави разисквания и родословия, препирни и разпри върху закона, считали едно за чисто, а друго за нечисто по отношение ястията и били алчни за гнусни печалби /Тит 1:10-11, 13, 16; 3:9; 3:10-11/. Ап. Павел дава наставления в послението си до Тит за предпазване от лъжеучителите /Тит 1:10-11, 13, 16; 3:9; 3:10-11/. Давал е и други наставления: 1/наставления относно вярата: Иисус Христос пожертвал Себе Си на кръста, за да избави човечеството от греха и да го очисти. /Тит 2:11-15/; Бог спасява човеците не поради дела по закона, а поради Своята милост “чрез банята на възраждането и обновата от Духа Светаго” /Тит 2:7/; За спасението е необходима не само вяра, но са необходими и добри дела /Тит 3:8/; 2/наставленията относно църковната йерархия: поръчва на Тит да постави по всички градове епископи /Тит 1:5/; посочва качествата на презвитерите /Тит 1:6-9/; 3/наставления към Тит за пастирска дейност: да бъде образец на добри дела /Тит 2:2-5/, да поучава вярващите да бъдат покорни на началствата и властите /Тит 3:1-2/; старците и стариците да бъдат трезви, здрави във вярата и любовта, да не бъдат клеветници и т.н. /Тит 2:2-5/; младежите да бъдат целомъдри /Тит 2:6-8/.

3. Време Посланието е било написано в 65 г. през време на пътешествието на ап. Павел до Рим.

4. Място Град Коринт.

5. Повод Появили се лъжеучители между критските християни /Тит 1:10-11, 13, 16; 3:9; 3:10-11/; желанието на ап.Павел да покани Тит да дойде при него в гр.Никопол, където щял да презимува /Тит 3:12/.

6. Цел Да даде наставления относно предпазване от лъжеучители, относно някои истини на вярата и относно църковната йерархия. Да даде също наставления на Тит относно пастирската му дейност /вж. съдържанието/.

Послание до Филимона

1. Съдържание Посланието има 1 глава. В него се разказва, че Онисим, роб на колоския жител Филимон избягал от господаря си и отишъл в гр.Рим. Тук той, през време на първите римски окови на ап.Павел, се срещнал с него. Ап.Павел го наставил в истините на Христовото учение, покръстил го и го изпратил обратно при неговия господар.

2. Читатели Читателите на посланието са Филимон, Архип и Апфия /Фил.1:1-2/ Филимон бил жител на гр.Колос; бил обърнат в християнството от ап.Павел; станал

сътрудник на ап.Павел и имал домашна църква /Фил.1:1-2; 8:10, 19/. Архип бил съратник на ап.Павел /Фил.2/; изпълнявал известна длъжност в колоската църква; може да се предполага, че е бил помощник на Епафрас /Колос.4:17/. Апфия била съпруга на Архип.

3. Време Посланието е написано в края на 62 г., когато ап.Павел се намирал в първите си римски окови.

4. Място Град Рим.

5. Повод Избягването на Онисим, роб на Филимон в Рим, срещата му с ап.Павел, обръщението му в християнство и връщането му при господаря си.

6. Цел Като съобщава на Филимон, че обърнал Онисим към Христос /родил го “в оковите си”, ст.10/, че искал да го задържи при себе си, за да му служи, но не искал да направи това без съгласието на Филимон /ст.13 и 14/, ап.Павел го моли да го приеме вече не като роб, а по-горе от роб, като възлюблен брат /ст.16/, изказвайки желание да заплати всичко, каквото Онисим бил дължал /ст.18, 19/

Послание до Евреите

1. Читатели Никъде в посланието не се съобщава до кого е било изпратено. От много места в него може да се заключи, че то било изпратено до евреите /Евр.1:1-28; 5:12/. Евреите, към които било изпратено посланието са били еврей-християни. Това се вижда от следните места в посланието: /10:32-35; 10:28-29; 6:9-10/. Евреите-християни, към които било изпратено посланието са били жители на Палестина. Те не са били юдейски християни от разсеянето. В посланието ап.Павел пише на юдеите-християни, че желае да отиде при тях и да ги види /13:23/. Така е могъл да пише ап.Павел не на юдеите-християни от разсеянето, а на юдеите-християни в Палестина. В Евр.10:34 се изтъква, че имотът на християните-юдеи бил разграбван. Разграбван е бил имотът не на християните-юдеи вън от Палестина /което тогава не се допускало от римската власт/, а на юдеите-християни в Палестина /срвн. 2 Солун.2:14/.

2. Съдържание и главни мисли Посланието има 13 глави. От някои места в посланието /2:2-4; 10:35-37; 10:28-29; 4:14/, в които читателите му се подканят да пазят вярата си в Христос и да не отстъпват от нея, може да се заключи, че някои от юдеите-християни в Палестина били отстъпили от вярата си в Христос. Такова отстъпление е могло да се появи след като ап.Яков, брат Господен, председател на Йерусалимската църква, през 62 г. е бил блъснат от покрива на храма и убит с камъни. Като имал това предвид, ап.Павел, в посланието си до евреите, съветва юдите-християни в Палестина да пазят вярата си в Христа и да не отстъпват от нея, като им изтъква съвършенството

на Новия Завет, в сравнение със Стария, като им излага подробно кой е Иисус Христос и им разкрива някои истини на вярата и нравствеността.

Новият Завет е даден чрез Иисус Христос. Той не е преходен като Стария, а е вечен /Евр.13:20/. Старият Завет е сянка, а Новият - самия образ на нещата /Евр.10:1/. Иисус Христос е Син Божий, дошъл на земята в образа на човек /Евр.1:13; 1:5, 1:10-12/. Бог Отец изпратил Единородния Си Син на земята, помазвайки Го като Пророк, Първосвещеник и Цар, за да разкрие истините на новозаветната вяра и да извърши изкуплението на човешкия род /Евр.1:8; 1:1-4/. Иисус Христос като Бог е несравнено по-горен от ангелите /Евр.1:5; 7:1-14/ и от Мойсей /Евр.3:2-6/ Иисус Христос е истински и съвършен първосвещеник /Евр.4:14/. Като такъв Той принесъл Себе Си на кръста, за да изкупи и спаси човешкия род. В своето послание до евреите, дава обстойно учение за първосвещеническото служение на Иисус Христос. Това учение заема по-голямата част от посланието. Иисус Христос не провъзгласил сам Себе Си за първосвещеник, а бил избран и помазан от Бога Отца, след като изявил доброволно желание за това /Евр.5:4-6; 10:5-7/. Вехтозаветните свещеници не могат да се сравняват с Христос, Който е Първосвещеник без грях, съвършен във всяко отношение /Евр.4:15, 7:26-28/. Иисус Христос като Първосвещеник принесъл не обикновена жертва, а принесъл Самия Себе Си, жертва на кръста за изкуплението и спасението на човешкия род, за очистване на човеците от греховете /9:11-14/ Чрез вехтозаветните жертви само се напомняло за греховете, но самите грехове не се очиствали /Евр.10:3-4; 10:11/. Вехтозаветните свещеници и първосвещеници принасяли постоянно, във всяко време жертви, а Христос принесъл само една Жертва - веднъж завинаги /Евр.7:27; 9:24-26/. За оправданието и спасението на човека е необходима не само вяра в Изкупителя Христа, но също така са необходими и добри дела /Евр.10:21-25; 12:14/. “Без вяра не е възможно да се угоди Богу /Евр.11:6/. Вярата е представа за онова, което човек не вижда и за което се надява. Чрез вяра човек получава познание за Бога и отношението Му към света. “Чрез вяра проумяваме /”писти ноумен”/, че вековете са устроени по Божия дума и че от невидимото произлезе видимото.” /Евр.11:3/. В посланието до евреите ап.Павел дава наставления за някои истини на вярата /Евр.9:27-38; 10:36-37/. За църковната йерархия /Евр.5:4/ за добродетелен живот /13:1,2; 13:5/, за брачния живот /Евр.13:14/ и за отношението на християните към техните наставници /Евр.13:7; 13:17/.

3. Време Посланието е било написано около средата на 63 г., след като ап. Павел бил освободен от първите си окови. За тези окови в посланието се говори като за минали "защото и към моите вериги бяхте състрадателни" /Евр.10:34/.

1. Място Град Рим. "Поздравяват ви тия, които са от Италия /Евр.13:14/. 2. Повод Някои от християните-юдеи в Палестина не пазели своята вяра в Христос и отстъпвали от нея /вж. съдържанието/.

4.Цел Приканва юдеите-християни да пазят своята вяра в Христос и да не отстъпват от нея, като изтъква съвършенството на Новия Завет в сравнение със Стария, като им дава подробно учение за Иисус Христос и за Неговото първосвещеническо служение и им разкрива някои истини на вярата и нравствеността /вж. съдържанието/ .

Глава десета

Откровение на св. Йоан Богослов /Апокалипсис/

1. Писател Сам ап. Йоан на няколко места в Откровението изтъква, че той го е написал /Откр.1:1/: "Откровението на Иисуса Христа, що му даде Бог, за да покаже на рабите онова, което трябва да стане скоро. И Той го яви като го изпрати чрез ангела Си на Своя раб Йоан" /Откр.1:4/: "Йоан - до седемте църкви, които са в Асия: благодат вам и мир от Оногова, Който е, и Който е бил, и Който иде, и от седемте духове, които са пред Неговия престол". /Откр.1:9/: "Аз, Йоан, който съм брат ваш и съучастник в скръбта и в царството, и в търпението Иисус Христово, бях на острова, наречен Патмос, заради словото Божие и заради свидетелството Иисус Христово" /Откр.22:8/: "И аз, Йоан гледах и чувах това. А когато чух и видях, паднах да се поклоня пред нозете на Ангела, който ми казваше това". И в древната християнска писменост се свидетелства, че Откровението е написано от св.ап.Йоан. Св.Юстин Мъченик /Кр.163-167 г./ в съчинението си "Разговор с Трифон юдеина", гл.81, казва: "Освен това, някой, на име Йоан, един от апостолите на Христа /"ис тон апостолон ту Христу"/, в даденото му откровение /"ен апокалипси геномени авто"/ предсказал...".

2. Съдържание. Главни мисли Откровението има 22 глави. Пролог - /Откр.1:1-3/. В него се говори, че книгата Откровение съдържа откровение, дадено от Бога чрез Иисус Христос на ап.Йоан, и че е блажен този, който пази думите на това откровение. Част I - Послание до седемте Малоазийски църкви в Ефес, Смирна, Пергам, Тиатир, Сарди, Филадельфия и Лаодикия./Откр.1:4 - 3:22/. В посланията църквите се похваляват за своите добри дела, укоряват се за лошите и се дават някои наставления. Част II - Видение за живота на човеците /в общи черти/ от времето, когато Иисус Христос е дошъл на земята, до второто Му пришествие, всеобщия съд и края на света./Откр.4:1 - 10:11/. Видение I. Бог седи на престол на Небето; около престола на Бога седят на 24 престола 24 старци и има четири животни. /Откр.гл.4/ Видение II. Бог седи на престола на Небето и държи в десницата Си Книгата на живота, запечатана със седем печата

/гл.5/. Видение III. Ангелът сменя седемте печата от Книгата на живота /6:1- 8:13/. При снемане печатите се представя краят на света и всеобщият съд, на който вършилите добро ще получат награда, а вършилите зло ще бъдат наказани. Част III. Видение относно живота на християнската църква в общи черти, в отношението и към римската власт, като се започва от рождението на Исус Христос и се завършва с падането на гр.Рим - Вавилон /гл.12 - гл.18/. Отдел I. От рождението на Исус Христос до падането на езическия град Рим -Вавилон /гл.12,13/. Видение I: Жена ражда мъжко дете, което ще управлява всички народи със железен жезъл. Голям червен змей иска да изяде детето на жената /гл.12/. Под тази жена ще трябва да се разбира Св.Дева Мария. Под появилия се на небето "голям червен змей със седем глави и десет рога, а на главата му - седем корони" ще трябва да се разбира дяволът, сатаната, който употребявал разни средства /избиването на вилеемските младенци по заповед на цар Ирод Велики/, за да убие новородения Младенец Христос. Видение II.: Явяването на един звяр със седем глави и десет рога /13:1-10/. Под звяра със седем глави и десет рога ще трябва да се разбира гр.Рим, разположен на седем хълма. Под седемте глави на звяра ще трябва да се разбират римски императори /Откр.17:3; 17:9,10/. Видение III: Явяването на един звяр с два рога като на агне /Откр.13:11-18/. Числото на звяра е 666 /Откр.13:18/ "Тук е мъдростта. Който има ум, нека пресметне числото на звяра, понеже е число на човек и числото му е 666." Под този звяр трябва да се разбира един от римските императори. Този император е Нерон. Когато името на кесаря Нерон се пише с еврейски букви, сумата от числата, обозначаващи с буквите на неговото име, е 666. $\alpha = 50$; $\beta = 200$; $\gamma = 6$; $\delta = 50$; $\epsilon = 100$; $\zeta = 60$; $\eta = 200$. Отдел II. Падането на езическия гр.Рим - Вавилон, във връзка с второто пришествие на Исус Христос, всеобщият съд и края на света /Откр.14:18/.

Предсказанието за падането на езическия град Рим - Вавилон е преплетено с предсказанието за второто пришествие на Христа, всеобщия съд и края на света и в пророческата реч на Исус Христос за разрушението на гр.Йерусалим, края на света, неговото второ пришествие и всеобщия страшен съд, предсказанието за разрушението на гр.Йерусалим е преплетено с предсказанието за събитията преди края на света и преди второто пришествие на Христос. Видение първо: Второто пришествие на Христос /14:1-13/; Видение второ: Всеобщия съд /14:1-20/; Видение трето - края на света /гл.15 и гл.16/; Видение четвърто: Осъждането на голямата блудница - езическия град Рим-Вавилон /гл.17/; Видение пето: Падането на езическия град Рим - Вавилон /гл.18/. Част IV - Победата и тържеството на християнската църква /гл.19 и гл.22:5/. Видение I. Второто пришествие на Христос /гл.19/; Видение II. Свързането на

змея /дявола/ за 1000 години: първо възкресение на обезглавените, заради свидетелството им за Иисус и заради Божието слово и на отказалите да приемат белега на челото си и на ръката си; всеобщия съд /гл.20/.

Откровение 20:1-2: "Видях, че от небето слизаше Ангел, който имаше ключа от бездната и голяма верига в ръката си; той хвана змея, дребната змия, която е дявол сатана - и го свърза за 1000 години". С думите "1000 години", както и с думите 1260 дена - 11:3; 12:6, "четиридесет и два месеца" 11:2; 13:5; "през време, времена и половин време - /12:14/ ср. Деян.7:25 "До време, времена и полувреме" /не се означава определено време. Под 1000 години тук ще трябва да се разбира времето от първото дохождане на Иисус Христос до второто Негово пришествие. През това време всички тези, които са пострадали заради Христа след своята смърт на земята, подир която настъпва частния съд, ще получат своята награда на небето. Земната смърт за тях е първо възкресение. През същото време дяволът за тях е вече напълно свързан и не може да им причини никакво зло.

Откр. 20:7: "А когато свършат хилядата години, сатаната ще бъде пуснат от тъмницата си". Свършването на хилядата години ще стане при второто пришествие на Христос. Тогава дявола, сатаната ще се яви в лицето на антихриста "за кратко време". Значи под пускане на дявола от тъмницата му ще трябва да се разбира явяването му като антихрист при второто пришествие на Иисус Христос.

Видение III: Ново небе и нова земя - нов град Йерусалим /гл.21:1/; Откр.21:1-2: "И видях ново небе и нова земя, защото предишното небе и предишната земя бяха преминали и морето вече го нямаше" Под ново небе и нова земя, нов град Йерусалим ще трябва да се разбира възтържествуващата християнска църква, Божието царство.

Заключение: 22:6-21. Изтъква се, че изложеното в Откровението е вярно и истинско, че то е било видяно и чуто от ап.Йоан. Второто Христово пришествие е близо. Към съдържанието на книгата Откровение не трябва нито да се прибавя нещо, нито пък да се отнема нещо.

Някои места в книгата Откровение имат общо и по съдържание и по форма с места от Стария Завет, особено с места в книгите на пророците Исаия, Иеремия, Иезекиил и Даниил. Откр.5:1 = Ис.29:11-12; Откр.6:15-17 = Ис.2:19, Ос.10:8; Откр.гл.10 = Иез.2:9, 3:1-4; Откр.10:5-7 = Дан.12:7; Откр.13:1-17 = Дан.7:7; Откр.13:2 = Дан.7:4-6; Откр.13:6 = Дан.7:21; Откр.14:8 = Ис.21:9, Иер.51:7-8; Откр.14:14 = Дан.7:13; Откр.14:20 = Ис.63:2-3; Откр.16:17-19 = Иер.25:15; Откр.17:3 = Дан.7:7; Откр.18:21 = Иер.50:23-51, 13:51, 63:64; Откр.18:22-23 = Ис.13:19-21, Иер.25:10, Иез.26:13; Откр.19:17-18 = Иез.39:17-19; Откр.21:1-2 = Ис.65-17; Откр.21:23 = Ис.10:19; Откр.22:1-2 = Иез.47:1,

47:14./

3. Време Сам ап. Йоан съобщава /Откр.1:9-10/, че откровението което записал в книгата си му било дадено, когато се намирал на о.Патмос. На този остров той е бил заточен през последните години от управлението на императора Домициан /82-96 г./. Св.Ир.Лионски в петата книга на съчинението си "Против ересите" казва, че Откровението било дадено на ап.Йоан в края на царуването на Домициан /Евс.Кес.Ц.ист.3, 18/. Може да се предполага, че Откровението е било написано през 95 г.

4. Място На о. Патмос, където ап.Йоан бил заточен през последните години от управлението на император Домициан.

5. Повод Поводът за написването на книгата било гонението против християните през време на император Домициан, поради което гонение и ап.Йоан бил заточен на о. Патмос.

6. Цел Главната цел, която ап.Йоан си бил поставил при писане на книгата Откровение била да изложи в пророческа форма във видения живота на християнската църква през време на нейното основаване, отношението ѝ към римската власт, падането на езическия град Рим - Вавилон и събитията, които ще настъпят при второто пришествие на И. Христа, всеобщия съд и края на света.